
BANKA VE EKONOMİK YORUMLAR 6

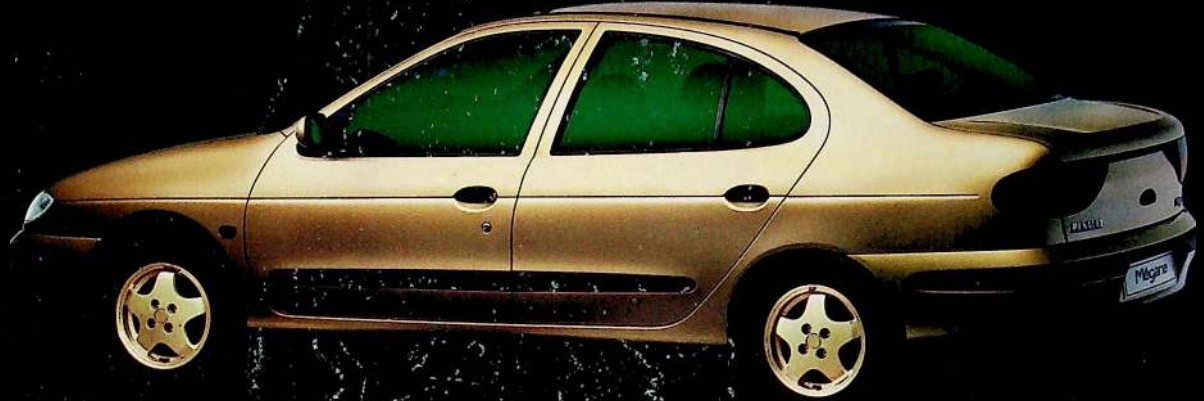
AYLIK DERGI
YIL : 35
HAZİRAN 1998
•
450.000 LİRA

-
- ULUSLARARASI PARA FONU (IMF) VE TÜRKİYE
 - VERGİLENDİRMEDE DEMOKRASİ
 - VERGİ REFORMU YETERLİ Mİ?

Otomobil kavramını değiştiren otomobil.

Orjinal filmann, önceden belirlenmeden model, renk, teknik özellik, ekipman ve aksesuar değiştirilmiştir.

Kim demiş emniyet arttıkça sürüş zevki azalır diye? Mégane size bir otomobilde aradığınız bütün emniyet unsurlarını getirdi. Üstelik yüksek performans, etkileyici dış görünüş, ergonomik tasarım, yüksek konfor düzeyiyle birlikte. Mégane, otomobil kavramını değiştirdi. Artık hem içiniz rahat, hem sürüş zevkinizi tam!

Mégane'yi kullanmaya başladığınızda, önce **yeni tasarım motorunun** gücünü avuçlarınızda hissediyorsunuz. **Hidrolik direksiyon, yükseklik ve eğim ayarlı sürücü koltuğu, "akıllı" silencerler** sürüş zevkinizi doruğa çıkarıyor. Mégane'in üstün emniyet unsurları ise bu mükemmel tabloyu tamamlıyor: göğüs kafesinizi

koruyan **"emniyetli" emniyet kemerleri**... otomobilin taşımakta olduğu ağırlığı kilosu kilosuna hissedemeyen bir sistemin sağladığı **"süper kısa" fren mesafesi**... **yolcu hava yastığı**... **ABS**... kaza anında **yakıt akışını kesen** sistem... çalınmaya karşı motorun çalışmasını önleyen **"immobilizer"**...

Renault Mégane

Renault Mégane ile ilgili ayrıntılı bilgi için "RENTAL-MAIS" in (02) 21 263 26/26 numaralı telefonunu arayın. Renault Türkiye'de satışta.

BANKA VE EKONOMİK YORUMLAR

HAZİRAN 1998 • YIL: 35 • SAYI: 6 • 450.000 LİRA (KDV DAHİL)

Ekonomik ve Sosyal Yayınlar A.Ş. Adına

İntizaz Sahibi

BÜLEND ÇORAPÇI

Yazı İşleri Müdürü

DR. ÖZTİN AKGÜÇ

Danışma Kurulu Başkanı

ŞİNASI ÇELİKKOL

Danışma Kurulu

Prof. Dr. Asaf Savaş Akat • Dr. Öztin Akgüç • Prof. Dr. Erdoğan Alkin • Prof. Dr. Güven Alpay • Dr. Orhan Altan • Tevfik Altınok • Prof. Dr. Mustafa A. Aysan • Prof. Dr. Ömer Faruk Batirel • Dr. Metin Berk • Prof. Dr. Ünal Bozkurt • Prof. Dr. Kenan Bulutoğlu • Prof. Dr. Nasuh Bursal • Yavuz Canevi • Ege Cansen • Haluk Ceyhan • Mehmet Gün Çalika • Özer U. Çiller • Bülend Çorapçı • Ahmet Demirel • Zeki Döşlülüğü • Necdet Durakbaşı • A. Aydın Dündar • Gazi Erçel • Kaya Erdem • Tarhan Erdem • Oktay Ersoy • Prof. Dr. Cumhuriyet Ferhan • Prof. Dr. Atilla Günenli • Prof. Dr. Emre Günençay • Doç. Dr. Seyfettin Gürsel • Prof. Dr. Zeyyat Hatiboğlu • Erhan İşıl • Prof. Dr. Haluk A. Kabaaloğlu • Prof. Dr. Müh. Kemal Kafalı • Adnan Başer Kafaçoğlu • Y. Doç. Dr. Ahmet S. Kalın • A. Nazif Keyman • Prof. Dr. Yıldırım Kılıç • Prof. Dr. Tamer Koçel • Kemal Kurdaş • Prof. Dr. Kemal Kurtuluş • Prof. Dr. Erol Manisalı • Prof. Dr. Orhan Morgül • Prof. Dr. Erdoğan Moroğlu • Ziya Nebioğlu • Ergin Neng • Alp Orçun • Rahmi Önen • Prof. Dr. İsmail Özasan • M. Celalettin Özgen • Ertan Özgür • Tuğçay Özlühan • Selâhattin Özmen • Ertuğrul İhsan Özal • Prof. Dr. Ergun Özsunay • Prof. Dr. Merih Paya • Prof. Dr. Relia Poyroy • Prof. Dr. Dündar Sağlam • Halit Soydan • Prof. Dr. Mehmet Şükrü Tekbaş • Osman N. Torun • Fikret M. Tuncer • Nezih Tunçşiper • Prof. Dr. Gül G. Turan • Doç. Dr. Şeref Türen • Prof. Dr. T. Güngör Uras • İbrahim Ülkeni • Dr. Cüneyt Ülsever • A. Doğan Yalın • Mehmed Tanık Yaşa • Doç. Dr. Göksele Yücel • Prof. Dr. Ahmet Yüksel

Yazı Kurulu

Dr. Öztin Akgüç • Doç. Dr. Seyfettin Gürsel • Prof. Dr. Merih Paya • Prof. Dr. Dündar Sağlam • Prof. Dr. T. Güngör Uras

Genel Yayın Yönetmeni

MUSTAFA BARIŞ

BU SAYIDA

Prof. Dr. Dündar Sağlam Uluslararası Para Fonu (IMF) ve Türkiye	3
Yrd. Doç. Dr. Zeynep Arıkan Vergilendirmede Demokrasi	19
Doç. Dr. Mehmet Bolak Sermaye Piyasası	31
Tülin Canbay Vergi Reformu Yeterli mi?	39
Ekonomik Göstergeler (İç)	48
Dr. Belgin Akçay Yeni Konut Finansman Modelleri	49
Ekonomik Göstergeler (Dış)	63
Abone Formu	64

gelenek

görenek

Akbank Görüntülü Ev&Ofis Bankacılığı ile görerek bankacılık

Duyduğunuza mı inanırsınız, gördüğünüze mi? Aktel sahipleri, duyduklarına değil, gördüklerine inanırlar. Akbank'tan alacağınız Aktel ile 100'e yakın bankacılık işlemi isterseniz evinizden, isterseniz işyerinizden "görerek", aracı olmadan yaparsınız. AkPC ile de aynı işlemleri yapmanız mümkün. AkPC kullanmak için Internet'e bağlanmanıza, dolayısıyla Internet ücreti ödemenize gerek yok!

Siz de Aktel ya da AkPC ile geleceği içeri alın!

AKBANK

Ayrıntılı bilgi için: Akbank şubelerine danışabilir ya da Müşteri Hizmetleri Marka'nı (0212 287 44 44) arayabilirsiniz.

AKBANK
Güveninizin Eseri

Görüşler

Prof. Dr. DÜNDAR SAĞLAM

Uluslararası Para Fonu (IMF) ve Türkiye

Giriş

Bilindiği üzere, Türkiye ekonomisi, uzun yıllardır süren kronik bir iç ve dış borç kısılcığı içinde kıvrınmaktadır.

80 milyar dolara ulaşan bir dış borç yükü ve 10-11 milyar dolar civarında her yıl ödenen dış borç servisi, ödemeler dengesini sorunlarını ağırlaştırarak Türkiye ekonomisini çıkmaza sürüklemektedir. İç ve dış borç sorunlarının doğal bir sonucu olarak çeyrek asırdır süre yüksek enflasyon, nerede ise dünyada rekor düzeye erişerek ekonomide geleceğe ilişkin hesap yapmayı imkansız hale getirmiştir.

24 Ocak 1980 dönemecinden sonra başlayan dış açılma süreci, 1989 yılı Ağustos ayında alınan tam convertibilite kararı ile yeni bir ivme kazanmış ve ekonomi dış şoklara aşırı derecede duyarlı hale gelmiştir. Bugün ekonomiden sorumlu yetkililer ne derlerse desinler artık bağımsız bir milli para ve maliye politikası uygulamak hayal olmuştur denilebilir. Türkiye'nin cari işlem açıkları büyük ölçüde sıcak para adı verilen kısa vadeli dış finans kaynakları ile karşılandığından, ülke içinde ortaya çıkan en küçük çalkantı, ekonomik krizlerin patlamasına yol açarak dövizin yurt dışına kaçmasına neden olmaktadır. 1994 yılı sonunda ülkemizde patlak veren bu nitelikte bir finansal kriz sonuçta

reel ekonomiyi etkisi altına alarak ekonominin % 6 oranında küçülmesi-ne yol açmıştır.

Uzun yıllar kalkınma hızına imrenerek baktığımız ve Türk ekonomisine kıyasla çok daha güçlü görünen Doğu Asya ülkelerinde 1997 yılı ortalarında patlak veren kriz diğer bir çok ülkeyi etkisi altına alarak paralarının dolar karşısında değer yitirmesine neden olmuştur. Bunalım henüz son bulmuş değildir. Japon yetkililer ekonomik bir çöküntünün eşliğinde olduklarını açıklamaktan kaçınmamaktadırlar. 1997 yılı Mayıs ayında Tayland'da başlayan kriz, Singapur, Malezya, Filipin, Endonezya, Güney Kore gibi Asya Kaplanlarına sirayet ederek o ülke ekonomilerini sarsmaya devam etmektedir. Asya mucizesine ne olmuştur?

İşte bu nitelikte finansal krizlerle sarsılan dünyada Uluslararası Para Fonu (IMF)'nin görev ve sorumlulukları artmıştır. 1994 yılındaki Meksika krizinden önemli dersler çıkaran IMF, Doğu Asya krizinin fazla zarar vermeden atlatılması için tarihinde görülmemiş boyutta uluslararası finans kaynaklarını mobilize etmeyi başarmıştır. IMF'nin gözetiminde hazırlanan ekonomik kurtarma planları için Tayland'a 17 milyar, Endonezya'ya 43 milyar, Güney Kore'ye 57 milyar dolarlık yardım imkanı sağlanmıştır. Diğer kuruluşların katılması ile bu rakamlar yükselebilmektedir.

Uluslararası para sisteminin istikrar içinde işleminde IMF'nin rolü ve ağırlığı artmıştır. Uluslararası sermaye

hareketleri yönlerini, IMF'nin yaktığı yeşil ışığa göre çizmektedir. Devletten devlete yapılan yardımlar, uluslararası direkt yatırım kararları, kısa vadeli sermaye hareketleri, portföy yatırımları, politikalarını belirlerken IMF'den yararlanmaktadırlar. Şimdi dünyada bu kadar önem taşıyan bir kuruluşla Türkiye'nin arasındaki ilişkilere bir bakalım.

1997 yılında ülkemizde kurulan 55'nci koalisyon hükümeti, IMF'ye başvurarak ekonomik sorunlarına çare aramıştır. Ancak IMF heyetince yapılan konsültasyon sonucunda belirlenen yapısal reformları gerçekleştirmede Hükümet kararlı adımları atamamaktadır. Özellikle Sosyal Güvenlik Reformu konusunda Hükümetin bir kanadı destek vermemektedir. Türkiye, IMF'ye bugün en fazla başvuran ülkeler arasındadır. Ancak ne yazık ki Türkiye, sözleri ve taahhütleri IMF tarafından ciddiye alınmayan bir ülke durumundadır. Türkiye, makroekonomik uyum politikaları ve yapısal reformlar alanında ciddi adımlar atmadığı sürece IMF'den beklediği desteği alamıyacaktır. Yukarıda da değinildiği üzere IMF bugün yalnız öz kaynakları ile değil uluslararası finans potansiyelini harekete geçirmek bakımından da büyük önem taşıyan bir kuruluş durumundadır. Bu kuruluşu dışlayarak sorunlarımızı çözmeye yönelmemiz ekonomik açıdan bize çok pahalıya mal olacaktır. İşte bu nedenlerle, okularımıza yardımcı olmak için, IMF'nin teşkilatını, görev ve yetkilerini, finansal kaynaklarını, çalışma usullerini aşağıdaki bölümde açıkla-

mayı uygun bulduk. Bu kuruluşun son yıllarda izlediği politikaları finans kaynaklarını, yardım koşullarını, teşkilat yapısını bilmenin ülkemiz düşünürleri için yararlı olduğunu düşündük.

IMF, TEŞKİLATI, GÖREVLERİ, KULLANDIĞI ARAÇLAR VE KAYNAKLARI

PERSPEKTİFLER

1995-1996 yılında dünya ekonomik konjonktörü, sanayileşmiş, ülkelerde düşük bir enflasyona karşın büyümenin sürdüğünü, gelişmekte olan ülkeler ile sosyaist ekonomiden piyasa ekonomisine geçiş halinde bulunan ülkelere ise istikrarın ve kalkınma hızının arttığını bize göstermiştir. Genel olarak sağlanan bu ekonomik başarıda, iyi hazırlanmış makro-ekonomik hedef ve politikaların, sürdürülebilir nitelikteki bir büyümede ne kadar önemli rol oynadığını bize kanıtlamıştır. Son yıllardaki bu olumlu gelişmelerden söz eden IMF genel direktörü M. Camdessus, yüksek kalitede bir ekonomik büyümenin beş zorunlu koşulu bulunduğunu ileri sürmüştür:

– **Sağlam ve istikrarlı bir makro-ekonomik ortamın kurulması.**

Böyle bir ortamın gerekli kıldığı bütçe disiplini, antienflasyonist bir para politikası ve realist bir faiz ve döviz kurunun uygulamaya sokulması.

– **Sürekli bir büyümeyi güvence altına alan yapısal nitelikli politi-**

ka ve reformların yürürlüğe sokulması.

Özellikle ekonomide tasarruf oranını ve yatırımları artıran ve özel kesimin yatırım yapmasını teşvik eden politikaların yürürlüğe konulması.

– **Ülkede uygulanan ticaret rejimi ve kambiyo kuru politikasının serbestleştirilmesi.**

– **Ekonomik yapıdaki değişimlerin ortaya çıkardığı sorunların çözümü için sosyal nitelikli politikaların yürürlüğe sokulması.**

– **Kamu hizmetlerinin etkin biçimde yönetilmesi.**

Dünya nüfusunun büyük bir çoğunluğu tarafından benimsenip uygulanan bu politikalara karşın, az gelişmiş bazı ülkelerde fakirlik ve düşük büyüme hâlâ varlığını sürdürüyor. Ayrıca son yıllarda uluslararası sermaye ve finans piyasalarında şok nitelikte krizler ortaya çıkıyor. Faiz ve döviz kurlarında dalgalanmalar kendini gösteriyor. IMF'nin geleneksel olarak yaptığı gözetim işlevine yeni bazı görevler eklenmiştir. Bunlardan bazıları ana başlıklar itibarıyla değinelim.

Krizleri Önlemek

IMF, 1994 Meksika krizinin ertesinde, ülkenin bunalımdan çıkması ve diğer ülkelere yayılmasını önlemek için çok önemli yapısal uyum tedbirlerini yürürlüğe sokmuştur. M. Camdessus'un 21'nci yüzyılın ilk krizi olarak tanımladığı Meksika krizinin, üye devletler ve IMF açısından, kendini

sorgulama dönemini başlattığı kuşkusuzdur. IMF, Meksika krizinden sonra, üye ülkelerde ekonomik realitelere aykırı olarak patlak veren krizlere karşı duyarsız kalıyacağını artık anlamıştır. Özellikle uluslararası sermayenin bir ülke parasına yönelik spekülatif ataklarının ne kadar zararlı sonuçlar doğurabileceğini görerek bu konuda sistemli bir denetlemenin gerekli olduğunu ileri sürmeye başlamıştır. Ayrıca krizi önceden teşhis ederek gerekli önlemleri almanın, kriz patladıktan sonra onu tedavi etmekten daha az maliyetli olduğu, bu açıdan bir uyarı sisteminin kurulmasının gerekli olduğu anlaşılmıştır. Bilindiği üzere, IMF, statüsünde bulunan yetkiler çerçevesinde, üye ülkelerin uyguladığı ekonomi politikalarını ve sonuçlarını düzenli olarak izlemektedir. Meksika krizi bu doğrultudaki faaliyetlerin güçlendirilmesi kararının alınmasına neden olmuştur. IMF'nin yetkili komitesi (Comité Interimaire) 1995 yılı Nisan ayı bildirisinde, aşağıda belirtilen ek bazı önlemlerin alınması tavsiyesinde bulunmuştur:

– IMF ile üye ülkeler arasındaki diyalog daha sıkı ve daha sürekli hale getirilmeli, üye ülkelerce uygulanan politikaların ortaya çıkardığı riskler daha derinlemesine incelenmelidir.

– Üye ülkelerce hazırlanan ekonomik verilerin daha çabuk ve düzenli olarak IMF'ye gönderilmesi sağlanmalıdır. Bu yolla IMF'nin uluslararası sermaye hareketlerini daha yakından izleyerek krizleri önceden teşhis etmesi sağlanmış olacaktır.

– IMF'nin ekonomik verilerin hazırlanması ve dağıtımında üye ülkelerin uyması gereken *normları* yeniden belirleyerek bu ülkelere duyurulması kararlaştırılmıştır.

– IMF tarafından halen yürütülmekte olan gözetim işlevi çerçevesinde, üye ülkelerin banka ve finans sektörlerinin sağlamlığına ve sermaye hareketlerinde aşırı dışa bağımlılığın yarattığı riskler konusuna daha büyük ağırlık verilmelidir.

Yedi sanayileşmiş ülkenin 1995 yılı Haziran ayında Halifax'da yaptıkları toplantıda, IMF'nin gözetim işlevinin güçlendirilmesi, görevinin gerektirdiği finans kaynaklarının sağlanması ve ekonomik şoklara karşı daha etkili mücadele edilmesi kararına varılmıştır. Bütün bu kararlara ve alınan önlemlere rağmen, 1997 yılı mayıs ayında Güneydoğu Asya krizinin patlamasına engel olunamamıştır.

Düşük Gelirli Ülkeler İçin Çabaların Yoğunlaştırılması

Bugün bazı gelişmiş ülkeler ve şanslı bazı az gelişmiş ülkeler istikrarlı bir büyümenin nimetlerinden faydalanırken, daha fakir kalmış birçok ülke aşırı borçlanma ve düşük kalkınma kısıcında kıvrınmaktadır. IMF, kalkınma konusunda, aşağıdaki politikaların uygulanmasını istemektedir:

– İç tasarruf oranının yükseltilmesi,

– Enflasyonun düşürülmesi,

- Piyasa ekonomisinin işlerlik alanının genişletilmesi,
- Kamu yönetiminin rasyonelleştirilmesi.

Bugün IMF'nin yapısal reform konusunda elinde bulundurduğu en önemli finansal araç "Güçlendirilmiş Yapısal Uyum Kolaylığı" (FASR) adını taşıyan mekanizmadır. Bu mekanizmanın kaynakları ve yetkilerinin artırılması suretiyle, aşırı borçlu az gelişmiş ülkelerin, borçlarının tasfiyesinde ve yapısal sorunlarının çözümünde araç olarak kullanılması bir zorunluluktur.

Piyasa Ekonomisine Geçiş Sürecinde Bulunan Ülkelerin Desteklenmesi

Dünya kambiyo kurları ve faiz hadlerinde aşırı dalgalanmaların görüldüğü ve sermaye akımlarının aşırı tehdit haline geldiği bir ortamda, sosyalist ekonomiden pazar ekonomisine geçiş halinde bulunan ülkelerin bir çoğunda, ekonomik gelişmelerin olumlu seyretmesi gelecek için umut vericidir. Macaristan, Polonya, Baltık Ülkeleri, Hırvatistan, Çek Cumhuriyeti gibi ülkelerde büyüme hızları pozitif değerler almaya başlamış ve enflasyon kontrol altına alınmıştır. Ancak geniş bir kamu kesiminin hâlâ ağırlığını koruması ve pazar ekonomisinin altyapısının kurulmamış olması gibi nedenlerle ekonomide görülen bu olumlu gelişmelerin tersine dönmesi her zaman mümkündür. IMF, bu ülkelerdeki gelişmeleri yakından izle-

mekte ve desteğini sürdüreceği mesajını vermektedir.

ULUSLARARASI PARA FONUNUN ÖRGÜT YAPISI

1945 yılı aralık ayında yürürlüğe giren IMF statüsü zaman içinde çeşitli değişikliklere uğramıştır. Kuruluş bugün aşağıdaki organlar eliyle yönetilmektedir:

- Governörler Konseyi,
- Yönetim Kurulu,
- Genel Müdür,
- Uluslararası niteliklere sahip personel.

En yüksek organ olan Governörler Konseyi, her üye devleti temsil eden bir guvernör ve yardımcısından oluşmaktadır. Governörler, genellikle, maliye ve ekonomi bakanları veya Merkez Bankası başkanları ile temsil edilmektedir. IMF statüsü, Governörler Konseyi'nin emri altında çalışan ve bakanlardan oluşan sürekli bir "Collège"nin kurulmasını öngörmesine rağmen böyle bir kuruluş hayata geçirilememiştir. 1974 yılında kurulan "Comité Interimaire" bu kuruluşun yerine geçerek görevlerini üstlenmiştir. Başlıca fonksiyonu Uluslararası Para Fonu'nun işleyiş ve idaresini denetlemek şeklinde özetlenebilir. Comité Interimaire, IMF üyesi 24 Governörden oluşmakta ve yılda iki kez toplanmaktadır. Bu komite, Governörler Konseyi'ne uluslararası para sisteminin işleyişi ve idaresi ile ilgili önerilerde bulunmakta ve IMF statüsünde yapılmak-

sını uygun gördüğü değişiklikler hakkında rapor sunmaktadır. Governörler Konseyi'ne bağlı çalışan bir diğer kuruluş, "Comité du Developpement"dir. Bu komite'nin görevi ekonomik kalkınma konusunda Konsey'e fikir ve öneride bulunmaktır. 24 üyesi vardır ve yukarıda belirtilen Comité Interimaire ile aynı zamanda ve yılda iki kez toplanmaktadır.

Governörler Konseyi'ni normal olarak yılda bir defa toplanmaktadır. Konsey, IMF'nin cari işlerine ait bir çok yetkisini Yönetim Kuruluna (Conseil d'Administration) devretmiştir. Yönetim Kurulu halen 24 üyeden oluşmaktadır. Üye devletlerce seçilmekte veya tayin edilmektedir. IMF'nin görev alanına giren bütün işlerle ilgili kararları almaktadır.

Üye devletlerin uyguladığı kambyo kuru politikalarının izlenmesi, bu ülkelere verilecek mali yardımların tahsisi, üye ülkelerin ekonomik sorunları ile ilgili olarak derinlemesine incelemelerin ve müzakerelerin yapılması bu görevler arasında sayılabilir. Genel Müdür, Yönetim Kurulu tarafından seçilir. Genel Müdür, yönetim kuruluna başkanlık eder ve Washington'da bulunan merkez teşkilatını yönetir. IMF merkez teşkilatında halen 2100 uluslararası memur görev yapmaktadır.

KATILIM PAYLARI (QUOTES-PARTS)

IMF'e üye her devlet, (DTS - Özel Çekme Hakkı) olarak ifade edilen bir katılım payına sahiptir. Üye ülke eko-

nomisinin büyüklüğünü yansıtan bu pay, IMF ile olan finansal ve organik ilişkilerde temel rol oynar. Ayrıca bu Quotes-Parts, üye ülkenin IMF nezdinde sahip olduğu oy sayısını ve faydalanacağı finansal kaynak miktarının hesaplanmasını da belirler. Her üye ülke (DTS) olarak ifade edilen hisse payının % 25'ini IMF ile birlikte tesbit edilen bir para birimi ile öder. Geriye kalan % 75'ini ise kendi ülke parası ile yerine getirir.

1997 yılında 181 ülke IMF'nin üyesi idi ve katılım payı toplamı 190 milyar DTS dolayında idi. 1994-1995 de Meksika ve Arjantin'de patlayan ekonomik krizler, sosyalist ekonomiden pazar ekonomisine geçiş halinde bulunan ülkelerin ihtiyaçları, son olarak Güney Doğu Asya'yı sarsan ekonomik bunalım IMF kaynaklarının olağanüstü ölçüde artırılmasını gerekli kılmıştır. Üye ülkeler katılım paylarının artırılmasını talep etmektedirler. Ayrıca 10 endüstrileşmiş ülke ve Suudi Arabistan'ın desteklediği 25 milyar dolarlık kredi, uluslararası para sisteminin tehlike altına girmesi halinde ülkelere tahsis edilmektedir. Bu artışta en önemli yükümlülük tabiatıyla ABD'ye düşmektedir.

ABD'nin sermayedeki payı bugün için % 18 dolayındadır. Onu Almanya (% 5,7), Japonya (% 5,7), Fransa (% 5,1), İngiltere (% 5,1), Suudi Arabistan (% 3,5) izlemektedir. Dünya ekonomisinin sağlıklı biçimde yürümesi için IMF sermayesinin artırılması bir zorunluluktur. Bu rakamlar ve oranlar, IMF'nin gerek sermaye yapısında, gerekse oy dağılımında

ABD'nin ne kadar önemli rol oynadığını bize göstermektedir.

IMF'İN GÖZETİM İŞLEVİ

IMF'nin statüsü ile belirlenen temel görevi, üye ülkelerin kambiyo kuru politikalarını sıkı biçimde denetlemek (gözetlemek) ve bu politikaları etkileyen ilkeleri belirlemek şeklinde özetlenebilir. IMF bu görevini yerine getirmek için, uluslararası parasal sorunları ve üye ülkelerin uyguladıkları makroekonomik politikaların bütün yönlerini sürekli olarak inceler. Bilindiği üzere makroekonomi politikaları kambiyo sistemini belirleyen temel çerçeveyi oluşturur. Dünya para sisteminin IMF tarafından izlenmesi, uluslararası ticaretin dengeli gelişmesini ve istikrarlı bir kambiyo kuru sisteminin üye ülkede yerleşmesini hedef alır. Bu suretle, sürekli ve enflasyonist olmayan bir büyüme süreci gerçekleştirilmiş olur. Her üye ülke, IMF tarafından çerçevesi çizilen politikaları uygulayarak enflasyonist olmayan sürekli bir büyümeyi sağlayacak önlemleri almakla yükümlüdür.

Son yıllarda dünya ekonomisinde görülen şok nitelikli kriz ve dalgalanmalar, IMF'nin gözetleme görevinin önemini büyük ölçüde artırmıştır. Dünya ekonomisinde son zamanlarda bazı oluşumlar dikkati çekmektedir: Bunların başında özel sermaye hareketlerinin hacminde ve hızında görülen olağanüstü artış gelmektedir. Bu gelişme, uluslararası para sisteminin, makroekonomik dengesizliklere karşı daha duyarlı hale gelmesine ne-

den olmuştur. Dünya ekonomisinde gözlenen bir diğer oluşum, çeşitli ülkeleri içine alan ekonomik ve parasal birliklerin ortaya çıkışıdır. Bu türü birliklerde uygulanan politikalar, girilen reform çabaları, alınan kararlar uluslararası para sisteminde önemli değişimlere neden olmaktadır. Sosyalist ekonomiden piyasa ekonomisine geçen ülkelerin IMF'ye üye olması, bu kuruluşun ekonomi politikası konusundaki tavsiyelerinin, teknik ve finans desteğinin önemini bir kat daha artırmıştır.

IMF Gözetim İşlevini Nasıl Yerine Getirir

IMF gözetim işlevini iki aşamalı olarak yerine getirir:

– Bunlardan birincisi IV'ncü maddede uyarınca üye ülkelerle yapılan periyodik konsültasyon ve incelemelerdir.

Üye ülke hükümetlerince uygulanan ekonomi politikalarının kambiyo kuru ve ödemeler dengesi üzerindeki etkilerinin sistematik biçimde incelenmesi bu görev içindedir. Birkaç yıldan beri, gözetim işlevi bağlamında, sosyal, endüstriyel, çevresel, yerel sorunlar da inceleme kapsamına dahil edilmiştir. Bu inceleme ve konsültasyonlar sonunda, üye ülke ekonomisinin şimdiki ve gelecekteki durumu tam bir açıklıkla ortaya konmuş olur.

– Gözetim işlevinin ikinci aşamasını, dünya ekonomisindeki gelişmelerin bütüncül bir yaklaşımla incelenmesi ve geleceğe ilişkin beklentilerin

belirlenmesi teşkil eder. IMF Yönetim Kurulu, yaptığı resmi ve informal toplantılarda dünya ekonomisi ve uluslararası sermaye piyasalarında ortaya çıkan sorunları ve gelişmeleri derinlemesine gözden geçirir. Bu arada IMF Genel Müdürü, G7 diye adlandırılan yedi büyük ülkenin toplantılarına da katılarak dünya ekonomisindeki gelişmeler konusunda IMF'nin görüş ve politikasını açıklar.

Gözetim İşlevinin Etkinliği

IMF, her iki yılda bir gözetim görevinin ilkelerini ve işleyiş koşullarını "Kambiyo Kuru Politikalarının Gözetimi" adını taşıyan bir raporda toplar. Son olarak hazırlanan raporda, sermaye piyasalarının giderek artan oranda küreselleşmesi, uluslararası sermaye hareketlerinin artan mobilitesi ve IMF'nin bu gelişmelerin yarattığı finansal gerilimleri zamanında teşhis edip gerekli önlemleri alması gibi konular önemli yer tutmuştur. 1994/1995 Meksika krizi, uluslararası sermaye piyasalarında bu türlü dalgalanmalar karşısında, IMF gözetiminin yetersiz kaldığını, kirizin önceden teşhis edilip gerekli önlemlerin zamanında alınmadığını bize açıkça göstermiştir. Meksika krizinde şurası açık olarak görülmüştür ki, ekonomik ve finansal bilgiler IMF'ye çok geç gelmekte ve bu gecikmenin bedeli ise çok ağır olmaktadır. Gerçekten kirizin patlamasından önce çalınacak bir alarm zili çok şeyi değiştirebilirdi.

Bilindiği üzere son on yıl süresince birçok gelişmekte olan ülke ser-

maye hareketlerini liberalize etmiştir. Bu gelişmenin dünyadaki toplam tasarrufların alternatif kullanım alanları arasında daha iyi dağılımına hizmet ettiği bir gerçektir. Ancak bu serbestliğin ekonomide önemli sorunlar yarattığı unutulmamalıdır. İşte bu nedenlerdir ki IMF, gözetim işlevi çerçevesinde, sermaye hareketlerine özel bir ağırlık vermeyi kararlaştırmıştır.

YARDIM KOŞULLARI

IMF'nin herhangi bir üye ülkeye yardım etmesi, o ülkenin başta ödemeler dengesi olmak üzere ekonomik sorunlarını giderecek politikaları yürürlüğe sokmasına bağlıdır. IMF'nin bu konuyu güvence altına almadan yardım kararını alması düşünülemez. Biz buna "**yardım koşullarının**" belirlenmesi (Conditionnalité) diyoruz. IMF'nin parasını diğer üye ülkeler geri ödediğinden bu kuruluşça yapılan yardımların belirlenen vadelerde ödenmesi büyük önem taşımaktadır. Aksi takdirde IMF'nin iflası kaçınılmaz olurdu. Bir yardım programı çerçevesinde üye ülkelerin yerine getirmesi istenen önlemler çok geniş yelpaze oluşturmaktadır. Burada iktisat politikalarının IMF ile birlikte hazırlanmasından, çeşitli alanlarda ayrıntılı rakam ve hedeflerin tesbitine kadar inen bir süreç söz konusudur. IMF tarafından verilmesi kararlaştırılan kaynaklar taksitler halinde ödenir ve iletilen bir *niyet mektubu*, programın uygulandığı sürece hükümetçe alınması tavsiye edilen önlemler ve politikalar, yapılması zorunlu görülen reformlar

ana çizgileri ile belirlenir. Niyet mektubunun IMF'ce onaylanmasından önce söz konusu girişimlerin fiili olarak başlatılması gerekmektedir. Programın gelişmesi aylık, üç aylık gerçekleştirme raporları ile yakından izlenir.

Temel İlkeler

Üye ülkelerin ödemeler dengesi sorunlarının giderilmesinde IMF'nin katkısının sağlanması için Conditionnalité diye tanımlanan koşulların çok iyi hazırlanması gerekir. Eğer ödemeler dengesi bozuklukları geçici nitelikte ve kendiliğinden düzeltilebilir bir görünüm arz ediyorsa bir defalık tam bir finans desteği sorunun çözülmesine yetebilir.

Ödemeler dengesi sorunları ekonominin temelindeki bazı bozukluklardan ileri geliyorsa bu takdirde bir defalık IMF katkısı işe yaramaz. O zaman daha derinlerdeki sorunlara inilmesi gerekir. Yapısal nitelikteki sorunlar IMF'nin gözetimi altında ve iyileştirici mali katkısı ile daha sancısız çözülebilir. IMF'nin mali katkısı yalnız kendi öz kaynakları ile sınırlı değildir. IMF bir katalizör rolü oynayarak diğer uluslararası kaynakların harekete geçirilmesinde anahtar rolü oynar. IMF'nin mali desteğinin geçici nitelikte olduğunu üye ülkeler bilir.

Büyüme Üzerine Odaklanmış Uyum

Başarılı olmak için, üye ülkelerce hazırlanan uyum programının, arz koşulları üzerinde etkili olması şarttır.

Burada faiz oranı ve kambiyo kurunun merkezi rol oynadığı bilinen bir husustur. Çünkü bu oranlar tasarruf ve yatırım kararları üzerinde etkili olarak ülkenin büyüme potansiyelini belirler. Üye ülkenin bazı ekonomik hedefleri üzerinde durularak IMF'ce desteklenen uyum programının büyüme üzerinde etkili olmasına çalışılır. Örneğin ihracatın artışını frenleyen engellerin ortadan kaldırılması, kamu harcamalarının etkinliğinin artırılması bunlar arasında sayılabilir. IMF, üretim tabanının genişletilmesi ve arz kaynaklarının çoğaltılması için çalışırken, sürekli bir büyümede zorunlu olan toplam talep üzerinde de durur. Ayrıca uyum programlarında yapısal sorunlarda önemli yer tutar. Bu konuda IMF ve Dünya Bankası sıkı bir işbirliği içinde çalışır. IMF'nin öncelikli finans mekanizmasından ve *güçlendirilmiş yapısal uyum kolaylıklarından* yararlanılması için üye devletlerce hazırlanan uyum programının çerçevesinin çizilmesinde bu işbirliği çok önemli rol oynar.

Uyum programlarının gelir dağılımı, istihdam, sosyal hizmetler üzerinde iyileştirici etkileri olmasına dikkat edilir. Uyum programları çok iyi hazırlanmış makroekonomi politikalarının ve yapısal reformların yürürlüğe sokulmasına olanak sağladığı takdirde sürekli bir büyüme ve tam istihdam gibi hedefler gerçekleştirilmiş olur.

Hangi Yaklaşım?

IMF Yönetim Kurulu, üye ülkeler-

ce kabul edilip yürürlüğe sokulan programların sonuçlarını periyodik olarak inceler. Bu yolla programın ana hatlarının iyi çizilip çizilmediğini, hükümetlerin söz konusu programa uygun hareket edip etmediklerini, elde edilen sonuçların ne derece başarılı olduğunu değerlendirme olanağı elde eder. Bu suretle Yönetim Kurulu, IMF'ce benimsenen yaklaşımın üç temel yaklaşımını da gözden geçirmiş olur. Bu üç temel ilke, iç talebin sınırlandırılması, yapısal reformların yürürlüğe sokulması, dış finansman kaynaklarının ne ölçüde mobilize edildiğidir. Bu arada IMF, iki temel soruya da yanıt bulmaya çalışır: IMF'nin yaklaşımı, kısa dönemli dış dengenin sağlanmasında gereğinden fazla ağırlık vererek uzun dönemli güçlü bir büyümeyi ihmal etmekte midir? İkinci olarak IMF'ce onaylanan program süresi (bir veya iki yıl), problemlerin analizini ve orta vadeli etkilerini dikkate alacak uzunlukta mıdır? Uzun yıllar edindiği deneyimler sonucu, IMF, programlar konusunda üç sonuca ulaşmıştır:

– Uyum programları, büyüme ve yatırımlarla ilgili politikalarında fazla ididali hedefler seçmemelidir. Programda yer alan politikalar, dış denge ve büyümenin birbirini destekler nitelikte sonuçlar doğurmasına önem verilerek hazırlanmalıdır.

– Programlar orta vadeli bir perspektif içinde tutarlılık ve inandırıcılığı yanında izlenen politikaların etkinliğini artıracak biçimde hazırlanmalıdır.

– Yapısal reformların açıklık ve zamanlamasının çok iyi planlanarak hazırlanması gerekir. Özel sektör yatırım ve üretiminin artırılması, ana hedef olarak benimsenmelidir. Bu arada kamu finansman dengesinin sağlanmasına özen gösterilmeli ve bütçede alınan önemlerin kalitesinin artırılmasına çalışılmalıdır.

Makroekonomik ve Yapısal Uyum Programlarının Finansmanı

Üye ülkeler, hazırlanan ve onaylanan uyum programları için IMF'nin genel ve imtiyazlı finansman kaynaklarından yararlanırlar. Üye ülkeler, IMF nezdinde bulundurduğu kendi para miktarına eşdeğerdeki diğer devletlerin paralarını veya özel çekme haklarını satın alarak finansman kaynağı temin edebilirler. Bunun dışında, yapısal uyum kolaylığı (FAS) ve güçlendirilmiş yapısal uyum kolaylığı (FASR) adını taşıyan finansman olanakları kredi biçiminde verilir.

Olağan Mekanizmalar

Rezerv Dilimi:

Her üye ülke, IMF nezdindeki genel kaynaklar hesabında bir rezerv para bulundurur. Ödemeler dengesinin zorunlu kılması şartına bağlı olarak üye ülkeler rezerv diliminin tamamını çekebilir. Rezerv paranın çekilişi IMF'nin kredilerine başvurmak anlamını taşımaz.

Kredi Dilimleri:

Her üye ülke, dört dilim halinde ve her bir dilim kotasının dörtte birine eşit olacak biçimde kredi kullanabilir. İlk dilimin çekilebilmesi için, üye devletin ödemeler dengesi güçlüklerini aşmak konusunda ciddi tedbirler aldığıını kanıtlaması gerekir. İlk çekiliş gerçekleşme kriterlerine bağlı olmadığı gibi taksitlendirilmiş de değildir. Diğer üç kredi diliminin çekilmesi ise üzerinde anlaşmaya varılmış bir uyum programının koşulları arasında sayılan önlemlerin alınmasına bağlıdır. Ödemeler taksitler halinde yapılır. Bu ödemeler için bir *onay anlaşmasının* ya da *genişletilmiş bir onay anlaşmasının* bulunması gerekir. Bu anlaşmaların temel hedefi, üye ülkenin ödemeler dengesi güçlüklerini aşmasını veya yapısal reformlarını gerçekleştirmesine yöneliktir.

Onay Anlaşmaları:

Onay anlaşmaları üye ülkeye IMF kaynaklarından belirli bir miktarda ve belirli bir sürede faydalanma hakkı sağlar. Çekilişler üç ayda bir yapılır. Programın dönemsel olarak gözen geçirilmesi sırasında üye ülkenin kredi politikası, kamu kesiminin finansman ihtiyacı, dış ticaret ve finans hareketlerine konan kısıtlamalar, dış borç durumu ve rezerv düzeyi göz önünde tutulur.

Gerçekleşme oranları, IMF ve üye ülkeye programda sağladıkları ilerleme konusunda bilgi verir. Gerekiyorsa düzeltici yeni önlemlerin yürürlüğe sokulması önerilir. Onay an-

laşmasında belirlenen politika ve öneriler alınmadığı veya beklenen sonuçlara ulaşamadığı takdirde finansal destek askıya alınır.

Genel olarak onay anlaşmaları, 12-18 aylık süreler için yapılır. İstisnai olarak bazı anlaşmaların süresinin 3 yıla kadar uzatıldığı görülmüştür. Geri ödemeler ise her çekiliş takiben 3-5 yıl içinde yapılır.

Genişletilmiş Kredi Mekanizması

Bu mekanizma yardımı ile IMF, üye ülkelere, kotasının üzerinde ve kredi dilimleri için geçerli sürelerden daha uzun vadeli finans olanakları sağlar. Genişletilmiş onay anlaşmaları normal olarak üç yıllık süre için yapılır. Fakat bazı durumlarda bu süre dört yıla kadar çıkarılabilir. Bu türlü anlaşmalar üye ülkelerin yapısal nedenlerden doğan dış ödeme güçlüklerinin aşılması için yapılır. Dolayısıyla daha uzun sürelidir. Başlangıçta üye ülke, anlaşma yapmak konusunda bir başvuruda bulunur. Bu talep yazısında, üye ülke, temel hedeflerini, anlaşma süresince uygulayacağı politikaları bir program bütünlüğü içinde açıklar. Belirtilen rakam ve hedeflerin onay anlaşmasındaki rakam ve hedeflere uygun olması gerekir. Bir örnek vermek gerekirse, IMF 1994-1995 döneminde, onay anlaşmaları ve genişletilmiş onay anlaşmaları için 15,4 milyar dolar tutarında özel çekme hakkı kullanmıştır.

Özel Kolaylıklar

Sistemik Değişim İçin Kolaylık:

Geçici nitelikte olan ve 1993 yılında yaratılan bu mekanizma, sosyalist blok ülkelerinin piyasa ekonomisine geçişte karşılaştıkları dış ödeme güçlüklerinin aşılmasında kullanılır. Bu mekanizma yoluyla sağlanan finansman üye ülke kotasının % 50'sini geçemez ve iki taksitte ödenir.

Telafi Edici ve Öngörülemeyen Durumlar İçin Finansman Kolaylığı

Telafi edici finansmanın amacı, üye devlet mal ve hizmet ihracat gelirlerinde ani bir düşmenin ya da kontrolü dışında hububat ithal maliyetinde görülen bir artışın yarattığı dış ödeme sıkıntısının gidermektir. Öngörülemeyenler için finansman, IMF ile arasında uyum anlaşmaları bulunan ülkelerin evelden tahmin edilmesi mümkün olmayan dış şoklar nedeni ile reformlarını gerçekleştirememeleri durumunda yapılır. Bu yardımlar, üye ülkenin, cari işlemler dengesine etkileri bulunan temel parametrelerdeki kötü gidişi kısmen tedavi etmek amacıyla yönelik olarak yapılır. Örneğin ülkenin başlıca dış alım ve dış satım mallarının fiyatlarında görülen önemli artış ve çıkışlar, uluslararası faiz hadlerinde öngörülmesi mümkün olmayan yükselmeyen bunlar arasında sayılabilir. Ayrıca cari işlemler dengesinde önemli yer tutan işçi gönderimleri ile turizm gelirlerindeki ani düşüşler de bu yardımda dikkate alınır. Değişken-

lerdeki bu hareketler, her program başında tahmin edilen değerler esas alınarak hesaplanır. Öngörülemeyenler mekanizması, sapmalar belirli bir eşığı aştığı takdirde işletilir. Üye ülkenin lehinde olan gelişmeler ise (örneğin, ihrac fiyatlarındaki ani yükselmeler, uluslararası faiz oranlarındaki düşüşler gibi) yardımın hesaplamasında dikkate alınır. Böyle bir durumda yardım miktarı düşürülür, ödeme vadeleri erkene alınır, rezervlerle ilgili tahminler yükseltilir.

Düzenleyici Stok Finansmanı

Bu mekanizma, IMF'ye, üye ülkelerin hammadelerle ilgili uluslararası stok düzenlemeye ilişkin yükümlülüklerini yerine getirememeleri halinde işletilir. Söz konusu çekilişlerin geri ödenmesi için vade 3-5 yıl arasında değişir. Son on yılda bu fondan hiçbir ödeme yapılmamıştır.

Acil Yardım

IMF, üye ülkelerin karşılaştıkları öngörülemeyen ani doğal afetler karşısında, ödemeler dengesi zorluklarını aşmak için yardımda bulunur. Bu ödemeler için IMF, ile olağan mekanizmalar çerçevesinde anlaşma yapılır.

İmtiyazlı Kolaylıklar

Yapısal Uyum Kolaylığı:

Bu düzenleme 1986 yılında yaratılmıştır. Amacı, orta vadeli makro-ekonomik program uygulayan ve

yapısal reformları gerçekleştirmeyi hedef edinen az gelişmiş ülkelere finansman desteği sağlamaktır. IMF, 1993 yılından beri bu finansman kolaylığı konusunda yeni yükümlülükler altına girmemektedir.

Güçlendirilmiş Yapısal Uyum Kolaylığı:

IMF Yönetim Kurulu tarafından 1987 yılında yaratılan bu finansman kolaylığının çerçevesi 1994 yılında genişletilmiştir. Kronik ödemeler dengesi sıkıntıları içinde bulunan düşük gelirli ülkeler için yaratılan bu kaynak, bu ülkeler için bugün ana finansman kaynağı haline gelmiştir.

Güçlendirilmiş Yapısal Uyum Kolaylığı (FASR) olarak adlandırılan bu yardım, orta vadeli çok ayrıntılı yapısal reform programı eşliğinde tahsis edilir. Bu kaynaktan yararlanmak için, üye ülkenin, IMF ve Dünya Bankası servisleri ile sıkı bir işbirliği içinde 3 yıllık bir program hazırlaması gerekir. Bu program İktisat Politikası Çerçeve Dökümanı (DCPE) adıyla anılır. Bu dökümanda üye ülkenin üç yıl boyunca izleyeceği ekonomik politikalar, uygulayacağı yapısal reformlar, ulaşması gereken hedefler ayrıntılı biçimde ortaya konur. Bu yolla IMF ile Dünya Bankası arasında sıkı bir işbirliği platformu yaratılır. İktisat politikası çerçeve dökümanı (DCPE) her yıl revize edilir. FASR programının uygulandığı üç yıl boyunca, üye ülkenin büyüme ve ödemeler dengesi hedeflerini gerçekleştirmesi beklenir. FASR programının gidişi 6 aylık finansman

ve strüktürel gerçekleştirme oranları aracılığı ile izlenir. FASR kredilerine uygulanan faiz oranı yıllık % 0,5'dir.

TEKNİK YARDIM

IMF finansal destek yanında üye ülkelere teknik yardım da yapar. Bunları beş başlık altında toplamak mümkündür:

- Para ve bütçe politikalarının belirlenmesi,
- Üye ülkede stratejik önemdeki kurumların teşkili (örneğin Merkez Bankası, Maliye Bakanlığı gibi),
- İstatistik verilerin toplanması ve iyileştirilmesi,
- Üye ülkedeki memurların eğitimi,
- Yasa metinlerinin revizyonu hatta redaksiyonuna yardım,

IMF, bu nitelikteki yardımları aşağıda açıklanan departmanları aracılığı ile yerine getirir.

Para ve Kambiyo Departmanı:

Bu departman esas olarak Merkez Bankaları ve Kambiyo rejimleri ile ilgili sorunlardan sorumludur. Para politikası araçlarının tasarımı ve iyileştirilmesi bu bölümün yetkisi içindedir.

Kamu Finansmanı Departmanı

Bu daire vergi reformu, kamu harcamalarının yeniden tasarımı, sos-

yal güvenlik sorunları ile uğraşır. Bu departman, üye ülkenin talebi üzerine, vergi ve gümrük idarelerinin modernize edilmesi, genel bütçenin ve kamu finansman yönetiminin rasyonelize edilmesine de yardımcı olur.

İstatistik Departmanı

Bu bölüm, IMF'ye üye ülkelerin, uluslararası normlara uygun istatistik verileri hazırlaması ve toplanmasına yardımcı olur. Bilindiği üzere, güvenilir istatistik veriler olmadan makroekonomik programların ve politikaların hazırlanması ve uygulanması imkansızdır.

IMF Enstitüsü

Bu enstitü üye ülkelerin orta ve üst düzey memurlarına eğitim kursları açar, çeşitli makroekonomik sorunlar üzerine seminerler düzenler.

Hukuk Departmanı

Bu departman, üye ülkelerin talebi üzerine, pazar ekonomisinin alt yapısını oluşturan yasaların hazırlanması, hukukçu kadrolarının yetiştirilmesi sorunları ile uğraşır.

Politikaların İnceleme ve Hazırlama Departmanı

Bu departman borç politikası idaresi konusunda tavsiyelerde bulunur. Ayrıca ticari politika reformları belirleme ve uygulanması konusunda ülkelere yardımcı olur.

İnformatik Hizmetleri Bürosu

Bu departman bilgisayar teknikleri konusunda yardımda bulunur.

BORÇ STRATEJİSİ

Üye ülkelere yaptığı iktisat politikası danışmanlığı ve finansal destek dışında, IMF, dış borç stratejisinin tesbitinde de çok önemli görev üstlenir. Söz konusu stratejinin en önemli amacı, borçlu ülkenin borç sorununu çözümlene yardımcı olarak bu ülkenin sürekli büyümeye kavuşturulması ve bu yolla ödemeler dengesinin güçlü duruma getirilmesidir. Üye ülkenin alacaklı ülkelere ilişkilerinin normalleştirilmesi ve uluslararası sermaye piyasasına girişinin sağlanması arzulanan bir diğer amaçtır.

IMF borç stratejisini belirlerken bazı ana hedefler üzerinde durur.

Bunlar:

– Borçlu ülkede yapısal reformların gerçekleştirilmesi ve büyümeye yönelik bir politikanın izlenmesi,

– Bu konuda, dünyada, olumlu bir ortamın kurulması,

– Tam bir resmi ve özel finansal destek teminidir.

1994-1995 yıllarında, güçlü programların yürürlüğe sokulması sayesinde orta gelirli bazı az gelişmiş ülkelerin, borç sorununu çözmeye önemli ilerlemeler sağladığı görülmüştür. Buna karşın, düşük gelirli birçok az gelişmiş ülke, borçlarının büyümesine rağmen, resmi ve özel kesime borçlanmayı sürdürmektedir.

Ticari Bankalara Olan Borç Sorunu

Üye ülkenin hazırladığı, borçların azaltılması ve dış borç servisinin düşürülmesi planının IMF tarafından onaylanmasında, Yönetim Kurulu'nun 1989'da tesbit ettiği aşağıdaki kuralara uyulup uyulmadığına dikkat edilir:

– Yeniden düzenlenen borç servisi rakamları üye ülkenin orta vadede gerçekleştirmeyi düşündüğü gelirler ve kaynaklar ile uyumlu mudur?

– Üye ülkenin uygulamakta olduğu iktisat politikası güçlümüdür?

– Borç yükünü azaltma planı maliyet/etkinlik açısından iyi bir şekilde hazırlanmış mıdır?

– Borçların azaltılması planı, ticari bankaların borçlu ülkede faaliyet göstermesini sağlayabilir mi?

– Planlanan finansman opsiyonları geniş bir katılımı mümkün kılacak çeşitlilikte midir?

Resmi Borçlar

Resmi borçların ödeme takviminin hazırlanmasında Paris Kulübü anlaşma hükümlerine uygun hareket

edilir. IMF, alacaklı ve borçlu ülke arasında işbirliği çalışmasında çok önemli rol oynar. Paris Kulübü, borçların azaltılması ve birçok yıllara yayılması çalışmasının yapılabilmesi için borçlu ülkece hazırlanan uyum programının IMF tarafından onaylanmasını zorunlu görmektedir. Borçların azaltılması çalışmasında başarı sağlamak için IMF'ce öngörülen önlemlerin alınması gerekmektedir.

Finansmanla İlgili Güvenceler

IMF Yönetim Kurulu bir anlaşmayı onaylarken aşağıdaki hususlara dikkat eder:

– Uyum programı ihtiyacı olan dış finans kaynaklarından tam olarak faydalanmalıdır.

– Program, üye ülkenin ödeme dengelerini güçlendirmeli ve IMF'ye olan dış borç ödemelerini zamanında yapmasını sağlamalıdır.

– Finansman yükü adil olarak ülkeler arasında paylaşılmalıdır.

IMF bugün bir üye ülkenin ticari bankalara olan borçlarının vadeye bağlanıp azaltılmasında merkezi rol oynamaktadır.

Egebank **70 yıllık**
tecrübesiyle sizlere
geleceği kazandırmaya
devam ediyor.

70
1954-2024

EGEBANK

Görüşler

Yrd. Doç. Dr. ZEYNEP ARIKAN

Dokuz Eylül Üniversitesi İ.İ.B.F. Maliye Bölümü Öğretim Üyesi

Vergilendirmede Demokrasi

1- GİRİŞ

Günümüzde dünya devletlerinin ortak hedefi, kamu sektörünün bürokrasiden kaynaklanan kötü yönetim, rüşvet ve savurganlık gibi sorunlarına çözüm getirmek ve sağlıklı bir demokratik düzeni yaşatmaktır.

Halkın kendi kendini yönetmesi, halk iktidarı demek olan demokrasi, siyasi iktidarın ve idari gücün temel hak ve hürriyetlerin önüne geçmesini gerektirir. Böyle bir düzende bireyler, yönetimin faaliyetlerinin kendilerini nasıl etkilediğini, çıkarlarının hesabına katılıp katılmadığını bilmek isterler⁽¹⁾.

Zamanla sürekli artış gösteren kamu harcamalarını karşılamak üzere giderek daha fazla ve etkili vergi toplama ihtiyacı doğmuş, bir taraftan da

tahsil edilen vergiler ile bazı önemli ekonomik ve sosyal amaçların gerçekleştirilmesi gereği ortaya çıkmıştır. Bu ihtiyaçların bir sonucu olarak devletin egemenlik gücüne dayanarak vergilendirme yetkisini kullanması, bu yetkiyi devretmesi ve yetki paylaşımı konuları önem kazanmaktadır.

Devlet toplum halinde yaşamının bir gereği olarak ortaya çıkan kamusal ihtiyaçların finansmanında hukuki cebir altında vergi alma yetkisine sahiptir. Bu sahipliğin esas kaynağı da devlet egemenliğinde yatmaktadır. Zorunlu ve karşılıksız bir yükümlülük olan vergi ancak egemenlik gücüne dayanılarak alınabilir. Bu nedenle devletin vergilendirme yetkisinin kaynağı, devletin sahip olduğu egemen-

lik gücü ve bu gücü tam olarak kullanabilmesinde yatmaktadır.

Devletin vergi alma hususunda sahip olduğu hukuki ve fiili gücü ifade eden vergilendirme yetkisi, devletin mali alanda sürdürdüğü egemenliğin içerdiği yetkilerin (borçlanma, harcama ve bütçe yapma gibi) en önemlilerinden birisidir⁽²⁾. Vergilendirme yetkisinin hukuki niteliği zaman içinde ve devlet anlayışına ve biçimine göre değişiklik göstermiştir. Otokratik yönetimlerden demokratik yönetimlere kadar geçen zamanda vergi uygulamaları önemli aşamalardan geçmiştir.

Böylece tarih boyunca demokrasinin gelişim süreci içerisinde yasa, yürütme ve yargı organlarının konumuna paralel olarak vergilendirme yetkisinin kullanımı farklı şekiller almıştır.

Vergilendirme ve demokrasi alanındaki gelişmeler birbirini karşılıklı olarak etkilemiştir. Demokratik süreç geliştikçe vergilendirme de farklı bir boyut ve anlam kazanmıştır. Çalışmamızda vergi ve demokrasi etkileşimi tarihi gelişimi ile ortaya koymaya ve günümüzün demokratik vergilendirme anlayışı kritik edilmeye ve çözüm önerileri getirilmeye çalışılacaktır.

II. DEMOKRATİK GELİŞİM SÜRECİNDE VERGİLENDİRME

Demokrasi, bireysel özgürlük ve sosyal adalet gibi değerleri gerçekleştirmeye çalışan sosyal bir düzen olarak tanımlandığı gibi, halkın oyu ile hükümetin seçilmesi ve değiştirilmesi süreci, yeni bir yönetim şekli

olarak tanımlanabilmektedir⁽³⁾. Demokrasinin anlamı oldukça geniştir ve zamana ve yere göre değişiklik gösterir.

A- Otokratik Yöntemlerde Vergilendirme

Otokratik yönetimlerde egemenlik tek bir kişinin elinde bulunabilir. Otokratik yöntemlerin bu şekli monarşi'dir. Monokratik yönetimlerde işbaşına geliş irsiyetle olabileceği gibi (monarşi), seçim yoluyla da (monarşi presidensiyal) yönetimler de bir başka otokratik yönetim şeklidir.

Otokratik yönetimlerde egemenlik bir grup ya da bir zümrenin elinde de bulunabilir. Bu yönetimlerde tüm yetkilerde olduğu gibi vergilendirme yetkisi tek bir kişinin ya da zümrenin elinde olmaktadır. Bu devlet şeklinin başlıca tipi yakın zamana kadar "mutlak monarşi" idi. Son büyük mutlak monarşide Çarlık Rusya'sıydı⁽⁴⁾.

Bu yönetimlerde karar ve eylemler kanunlara dayanmazlar. Kanunsuzluğun derecesi farklılık göstermekle beraber, mutlakiyette hükümet kendini kanun üzerinde gördüğünden kendi yaptığı kanunlara uymaya çalışır⁽⁵⁾.

Otokratik yönetimler çok yaygın bir yönetim şekli olmadığı için vergilendirme yetkisinin bu tür kullanımı pek yaygın değildir.

B- Demokratik Yönetimlerde Vergilendirme

Demokrasi, egemenlik yetkisinin halka ait olduğunu kabul etmekte,

ancak halkın bu yetkisini kullanmasında farklı uygulamalar söz konusu olabilmektedir. Halkın kullanmasında esas olan, eğer engel yoksa, hak sahibinin doğrudan doğruya kendisinin harekete geçmesidir. Ancak hak sahibinin yetkilerini kullanmasını önleyen bir engel olduğu zaman, yetkinin hak sahibini temsilen bir başkası tarafından kullanılması da mümkündür. Tarihi süreçte görülen demokrasi uygulamalarında halk egemenlik yetkisini bazen doğrudan kendisi kullanmış, bazen imkansızlıklar nedeniyle bu yetkinin kullanılmasını kendi içinde seçtiği temsilcilere devretmiştir⁽⁶⁾. Böylece tarih boyunca demokrasinin gelişim süreci içerisinde yasama, yürütme ve yargı organlarının konumu ve böylece vergilendirme yetkisinin kullanımını farklı şekiller almıştır.

Doğrudan demokrasi sisteminde halk, herhangi bir aracıya ihtiyaç duymaksızın egemenlik yetkisini doğrudan doğruya kullanır. Bu demokrasi türünde kanun yapma yetkisini yani yasama yetkisini elinde tutar. Vergi kanunlarının doğrudan doğruya halk tarafından yapılması bir zorunluluktur. Hükümeti yönlendiren halktır. Önemli kararlar alır, kanunları yapar, yürütmeyi yöneticilere bırakır. Yetkinin bu şekilde kullanımı nüfusu büyük sayılara ulaşmış devletlerde pek mümkün değildir.

Örneğin nüfusu az bazı İsviçre kantonlarında yetkinin bu şekilde kullanımına rastlanmaktadır. Ayrıca eski Atina Sitesi'nde de bu uygulamaya rastlanmaktadır. 20 yaşını doldurmuş tüm Atinalıların katılımından oluşan "halk meclisi" (englezya) yılın belli günlerinde toplanarak vergi ile ilgili

kanunları çıkartıyordu⁽⁷⁾. Vergi kanunlarının bu şekilde çıkarılmaları günümüz demokrasilerinde pek mümkün değildir.

Doğrudan demokrasi uygulamasında ortaya çıkan aksaklıklar, temsili demokrasi anlayışının doğmasına ve gelişmesine yol açmıştır. Temsili demokrasinin uygulama şekillerinden parlamenterizm, kaynağı İngiltere'de görülen bir yönetim şeklidir. Parlamenter hükümet başkanlık hükümeti gibi kuvvetler ayrılığını kabul eden bir sistemdir. Aslında klasik anlamda parlamenter sistem ne tam anlamıyla kuvvetler ayrılığını ne de tam anlamıyla kuvvetler birliğini uygulayan bir sistemdir. Bu nedenle meclis hükümeti sistemiyle başkanlık hükümeti sisteminin arasında yer alır⁽⁸⁾.

Temsili demokrasi ile doğrudan demokrasinin uzlaşması sonucu yarı doğrudan demokrasi adı verilen bir demokrasi anlayışı ortaya çıkmıştır. Bu demokrasi anlayışında kanun yapma yetkisi halkın seçtiği bir meclise aittir. Ancak bu meclis, temsili demokrasi anlayışında olduğu gibi, kendi başına bırakılmayıp, yer yer halk da yasama faaliyetlerine katılmaktadır⁽⁹⁾.

Halkın yasama faaliyetlerine katılması ise "referandum", "halkın kanun teklifi" ve "halk vetosu" yollarıyla sağlanmaktadır. Referandum içlerinde en önemlisidir. Çünkü halkın yasama faaliyetlerine katılmasını sağlayan olağan ve hukuki bir usuldür.

Halkın kanun teklifi ise fertlere istediği vergi kanununu çıkarma imkanı verir.

ABD'leri yarı doğrudan demokrasinin İsviçre örneği göz önünde bulundurulmuş uygulandığı bir ülkedir. Halk referandum yanında kanun teklifi yoluyla yasama faaliyetlerine katılmaktadır. Bu katılımlar dışında bir de "Recall" denilen bir sistem uygulanmaktadır. Bu sistemde yargısal kararlar fertler tarafından değiştirilmektedir. Hakimlerin anayasaya aykırı buldukları kanunları uygulamama yetkilerini suistimal etmeleri üzerine, fertler hakimler tarafından aksi yönde karar alınmış olsa bile kanunların anayasaya uygunluğuna ve uygulanmasına karar verebilmektedirler⁽¹⁰⁾

C- Batı Demokrasilerindeki ve Türkiye'deki Gelişmeler

Başlangıç için, her yerde kabile reisi, derebeyi veya krallara ahlak-dini nedenlerle gönüllü olarak verilen bir tür hediye niteliğini taşıyan vergi zamanla, kamu hizmetlerinin artması ve derebeyi veya kabile reislerinin yerine devletlerin geçmesi sonucunda şeklen ve maddeten zora dayanan bir yükümlülük şekline dönüşmeye başlamasıyla iktidar sahiplerinin ellerindeki gücü kullanmalarında izledikleri hareket tarzı zamanla tepki almaya başlamıştır.

Mutlakiyetçi dönemde iktidar sahipleri ülkeleri üzerindeki mülkiyet haklarına dayanarak üstün yetkilere sahipti; vergi koyma güçleri de egemenlikleri ölçüsünde mutlak ve sınırsızdı. Mutlak iktidarların halk tarafından sınırlandırılmak istenen ilk yetkisi vergilendirme yetkisi olmuştur. Mutlak iktidarın vergilendirme gücünün sınırlandırılarak hukuk düzenine bağ-

lanması, anayasal demokrasi sisteminin kurulması yönünde atılmış ilk adım niteliğindedir. Tarihte ilk demokrasi mücadelesi iktidarların keyfi vergi koymalarına tepki olarak başlamıştır. Gerçekten parlamentoların kazandıkları ilk yetki vergilendirme yetkisi-dir⁽¹¹⁾.

İngiltere'de 1215 yılında imzalanan Büyük Ferman (Magna Carta Libertatum) ile İngiliz demokrasisinin ilk temelleri atılmıştır. Magna Carta kralın otoritesini bir ölçüde sınırlandıran ve baronların bazı haklarını kesin olarak belirten bir belgedir. Ancak krallar kendilerini zaman zaman kuvvetli hissettikçe parlamento haklarına saldıran bir tavır içerisinde giriyorlardı. Bunun sonucunda 1628 tarihli "Haklar Demeci" (Bill of Rights) ile krallık imtiyazlarına geniş ölçüde sınırlamalar getirilmiştir⁽¹²⁾.

ABD'nde de 4 Temmuz 1776'da bağımsızlığını ilanı ile vergi ve bütçe hakkı İngilizler'den Amerikan halkını temsil eden meclislere geçmiştir. Amerikalıların bağımsızlık mücadeleleri; devlet gelirlerinin, özellikle de vergilerin ve devlet giderlerinin egemenlik hakkına sahip ve bu hakkı kullanabilen vatandaşlarca tesbit ve tayin edilmesine imkan hazırlamıştır. 1776 yılında yayınlanan bağımsızlık Bildirisi ile demokratik hak ve özgürlükler kanunlaştırılmıştır⁽¹³⁾. Böylece ABD'lerinde demokratik rejimin kurulmasında, İngiltere'nin uyguladığı vergilere karşı gösterilen tepkiler bir başlangıç olmuştur.

Fransa'da, diğer ülkelerde olduğu gibi kralın, ülkeyi malikane gelirleri ile idare etmesi esastı. Kendiliklerin-

den vergi koyabilme yetkisine sahiptiler. XIV. asırda ise kralın genel bir vergi koyabilmesi için "Halk Meclisleri" (Etats Gènèraux)'nin reyme başvurması gerekiyordu. Ancak vergilerin halk meclisleri tarafından tasdik prensibi, XVI. yüzyıl sonlarında tamamen ortadan kalkmıştır. Kral bu meclislere başvurmadan vergi alıyordu. Buna rağmen "halkın rızası olmadan vergi alınmaz" kanaati Fransa'da daima muhafaza edildi⁽¹⁴⁾.

Almanya'da XVI. yüzyılın ikinci yarısından sonra prensler, vergilendirme yetkilerine dayanarak düzenli bir şekilde vergi koymaya başlamışlardır. Prenslerin saptadıkları vergiler, derebeyleri ve din adamlarından oluşan bir meclis tarafından onaylanıyordu. Alman birliğinin kurulmasından sonra ise, imparatorluğa bağlı eyaletler arasında vergilendirme yetkisinin bölüşümü etkili olmuştur. 1919 Enzberg mali reformu ve 1920 Weimer Anayasası ile eyaletlere tanınan yetkiler merkezi idareye geçmiştir⁽¹⁵⁾.

Ülkemizde 1808 yılında kabul edilen "sened-i ittifak" ile ilk defa padişahın otoritesi sınırlandırılmış ve mahalli otoritelerin varlığı kabul edilmiştir. 1856 yılında kabul edilen İslahat Fermanı ile sınıf ve mezhep ayrımı yapılmadan vergi tarh ve tahsil edileceği hükme bağlanmış ve vergilerin devlet eliyle toplanmasına ilişkin hükümler getirilmiştir.

1875 tarihinde ise ilan edilen Adalet Fermanı ile vergilerin kafi olmaması, sınıf ve mezhep ayrımı yapılmadan alınması gereği gibi hususlar üzerinde durulmuştur.

I. ve II. meşrutiyet ise demokrasi hareketleri yönünden siyasi tarihimizde önemli derecede yer tutan olaylardır. I. ve II. meşrutiyet anayasalarında vergilendirme yetkisine sınırlandırmalar getirilmiş ve yetki kullanımı kanunilik ilkesi ile sınırlandırılmıştır. Parlamento gerçek anlamda bir yasama organı haline gelmiş, siyasi rejim parlamentaryer bir nitelik kazanmıştır.

Ticaret anlaşmaları ve borçlanmalarla vergilendirme yetkisinin kullanımını Türklerin elinden alınmış ve 1881 tarihinde yayınlanan "muhamrem kararname" ile bazı vergilerin tahsil ve idare yetkileri yabancıların oluşturdukları Düyûn-u Umumiye idaresine bırakılmıştır. Ancak 1920 tarihinde Misak-ı Milli (Milli Ant) olarak tarihimize geçen belge adli, mali ve diğer konularda gelişmemizi önleyecek sınırlamalara karşı çıkan bir belgedir. 23 Nisan 1920'de TBMM'nin açılmasıyla vergilendirme yetkisi yasama yetkilerinden biri olarak parlamentoya geçmiştir ve meclisin açılmasından sonra ilk çıkan kanun vergi kanunu olmuştur. 1921 yılında yani Türk devletinin ilk anayasası kabul edilmiştir ve Ulusal Vergi Buyrukları adıyla anılan gelir artırıcı kanunlar yürürlüğe konulmuştur. Lozan Antlaşmasıyla Düyûn-u Umumiye İdaresine son verilmiş ve vergilendirme yetkisi meclise geçmiştir.

Vergilendirme alanındaki esaslı değişiklikler Cumhuriyet dönemiyle beraber görülmeye başlanmıştır. 1950 yılında önemli bir vergi reformu gerçekleştirilmiştir. 1924 Anayasası 1961 Anayasasında olduğu gibi vergilerin kanuniliği ilkesini, vergilendir-

mede genellik ve eşitlik ilkelerini hükme bağlamıştır.

III. VERGİLENDİRME YETKİSİNİN KULLANIMI VE DEMOKRASİ

Demokrasi, çağdaş dünyanın hakim siyasal doktrindir. Çağdaş demokratik devletde anayasa, vergilendirme yetkisinin çerçevesini çizmeye çalışan ve onu sınırlayan hükümler taşır. Bu hükümler, ülkenin siyasal, iktisadi ve idari yapısından ve geleceğinden etkilenmekte ve anayasalarda vergi ve benzeri yükümlülüklerin konuluşundaki temel ilkelerin, vergilendirme yetkisinin nasıl bölüştürüleceğine ilişkin esasların, yasama, yürütme ve yargı organlarının yetki ve sorumluluklarının belirtilmesi gereklidir.

A- Vergilendirme Yetkisinin Kullanımı Açısından Türk Vergi Mevzuatı ve İdaresinin Değerlendirilmesi

Demokratik gelişim sürecinde sosyal hukuk devletinin ortaya çıkışıyla vergilendirme yetkisine "hukuk devleti" ve "sosyal devlet" ilkeleri ile bir çerçeve çizilmeye çalışılmıştır. Böylece sosyal hukuk devletinin vergilendirme ilkeleri vergilendirme yetkisini sınırlayan ilkeler olmuştur.

1- Vergi Mevzuatı Açısından

Türk vergi mevzuatında anayasal ilkelere aykırı davranıldığını ve yetki kullanımının suistimal edildiğini söyleyebiliriz. Bakanlar Kuruluna tanınan istisnai ve sınırlı yetki kullanımı kanu-

ni düzenleme yerine geçecek bir sıklıkta kullanılmıştır. Bu durum vergi sistemindeki açıklığı, basitliği ve istikrarı ortadan kaldıran önemli bir faktördür. Ayrıca yetki kullanımının yasama organına duyurulmadan gerçekleştirilmesi önemli bir eksikliklerdir.

Vergi mevzuatında karmaşaya yol açan bir başka faktörde getirilen vergisel düzenlemelerin sık sık geriye yürütülmesidir. Bu durum devlete ve hukuk düzenine olan güveni sarsmakta ve ekonomide istikrarı bozmaktadır. Muvzuatta gereksiz hükümlerin yanında boşluklar ve çelişkiler bulunması, kanunlarda yerlerin bir birine karışması önemli karışıklıkların nedenleridir.

Genel tebliğlerle yasama organına ait olması gereken vergilendirme yetkisinin yürütme organı tarafından sık sık kullanılması yetki kullanımında önemli kargaşa ortamı doğurmuştur⁽¹⁶⁾.

Mevzuattaki sorunların büyük bir kısmını mevzuat hazırlama sürecinde dikkate alınması gereken bir çok faktöre gereği kadar önem verilmemesinden, mevzuat hazırlanırken yeterli hazırlık ve çalışma yapılmamasından kaynaklanmaktadır. Kesinleşmiş bir vergi mevzuatının ardından, uygulamada görülen aksaklıklar, mevzuatın yeniden gözden geçirilmesi suretiyle düzeltilir. Uygulamadaki aksaklıklar mevzuatta değişiklikler yapılmasına neden olduğundan hazırlanacak mevzuatın çok yönlü olarak düşürülmesi ve sağlam bir temele dayandırılması gerekir.

1982 Anayasasının 73. maddesinde verginin "ödeme gücüne göre"

alınacağı hükmü yer almaktadır. Ancak bu sadece bir anayasal ikedir ve bugün uygulanan mevzuat birçok yönden demokratik olmaktan çok uzaktır. Örneğin Gelir Vergisi Kanunu'nun 40. maddesinde futbolcuların transfer ücretleri 31 Aralık 2000 tarihine kadar gelir vergisinden istisnadır. İşçi, memur, esnaf ve tüccar % 25'den başlayıp % 55'e kadar uzanan gelir vergisine ve ayrıca bazı mükellefler fon yükümlülüğü ile geçici vergiye tabi iken, futbolcuların transfer ücretlerinin gelir vergisinden istisna olması adil bir uygulama değildir. Dünyanın hiçbir ülkesinde böyle bir uygulama mevcut değildir.

Sporculara yapılan transfer ücretinin % 15'lik kısmı stopaja tabidir. Ancak bu küçük çaplı vergiyi de sporcular kulüplere yansıtarak verginin yükünden kurtulmaktadırlar. Asgari ücret alan bir kişinin bile ödeme gücüne göre vergisini verdiği ülkemizde fazlasıyla ödeme gücüne sahip olan futbolculara böyle bir ayrıcalığın tanınmasının altında yatan sosyal amacı anlamak çok zordur. Bu nedenle mevzuatta yapılacak bir değişiklik sporculara transfer ücreti üzerinden tanınan vergi istisnasının kaldırılması vergilendirilmede demokrasinin gerçekleştirilmesi için gerekli ve önemlidir.

Son zamanlarda vergi sisteminin şekillenip yönlendirilmesinde baskı gruplarının da önemli etkileri olmuştur. Baskı gruplarının faaliyetleri ve sayılarının hızla artması karşısında, bunların düzeltilmesi konusunda derli toplu bir mevzuat yapılamamıştır. Dernekler kanunu bu konuda yeterlidir⁽¹⁷⁾.

Vergilendirme yetkisinin kullanımı yargısal denetime tabidir. Kanunlara aykırı vergilendirme işlemlerinde mükellefler kanuni idare ve eşitlik ilkelerinin bir gereği olarak yargı yoluna başvurma imkanına sahiptirler.

2- Vergi İdaresi Açısından

Vergi idaresi mükellef ilişkilerinde görevlilerin mükelleflere yardımcı olmaları, mükelleflerin değişiklikler hakkında zamanında ve yeterince bilgili kılınmaları ve tereddüte düşükleri durumlarda hızla ve yeterince aydınlatılarak bir haksızlığa meydan verilmemesi vergi idaresinde demokrasinin gerçekleşmesinin önemli bir gereğidir.

Vergi idaresinin karşısında aynı bilgi ve aynı öğrenim düzeyinde, vergi ve potansiyeli konusunda aynı düşünceye sahip bir mükellef topluluğu yoktur. Bunun tamamen aksi olarak toplumun çeşitli kesimlerinden kültür seviyeleri, siyasal görüşleri birbirinden çok değişik olan bir kitle bulunmaktadır. Bu durum vergi potansiyelinin muhatap olduğu mükelleflerin kültür seviyesini, sosyal durumunu, mali konulardaki anlayış ve bilgisini dikkate alma zorunluluğunu ortaya koymaktadır⁽¹⁸⁾.

Vergi idaresi örgüt yapısı itibarıyla vergilerin etkin toplanmasına pek elverişli değildir. İdari yapıda yetki ve sorumluluk sınırlarının belirlenememiş olması sistemde önemli karmaşaya neden olmaktadır. Vergi idaresi mükelleflere kaliteli hizmet sunmalı ve çalışmalarını daha rasyonel esaslar üzerine oturtmalıdır.

İyi bir vergilendirme hizmetinin verilmesinde rotasyon uygulaması büyük bir engeldir. Vergi idaresi personeli ancak ihtiyaca ve verimlilik ilkesine uygun olarak yer değiştirmelidir.

Uygulamada mevzuat karmaşası karşısında mükellef sorularına vergi dairelerinin ve defterdarlıkların cevap verememesi merkezi gelir idaresinin iş yükünü artırmıştır. Bu yüzden sadece vergi daireleri düzeyinde değil merkezi gelir idaresi düzeyinde de sağlıklı bölgesel örgütlenme gereği açıktır. İyi bir örgütlenme vergi idaresi düzeyinde karşılaşılan sorunların çözümüne ve merkezi gelir örgütünün çok daha iyi çalışmasına yol açacaktır.

Vergi idaresi-mükellef ilişkilerinin özellikle vergi idaresi düzeyinde iyileştirilmesi zorunludur. Bu ise idarenin iyi bir hizmet sunması ve vergi kanunlarındaki hükümlerle idarenin uygulamalarına mükelleflerin tam olarak uyum göstermeleri ile gerçekleşir. Uygulamada mükelleflerin tam uyumlu duruma getirilmeleri imkansız bulunmasına rağmen, iyi bir vergilendirme hizmetinin verilmesi mükellef uyumunu azami düzeye çıkarmada önemli olacaktır.

B- Anayasal Sınırlandırmaların Gündeme Gelmesi ve Vergi Anayasası Yaklaşımı

Türk Vergi sisteminde istikrarlı bir yetki kullanımı yoktur. Yasama ve yürütme organları yetkilerini anayasa da belirlenen sosyal hukuk devleti ilkeleri doğrultusunda kullanamamaktadırlar. Yürütme organı kendine tanı-

nan yetkiyi kullanırken sınırlarını aşmış ve sosyal hukuk devleti ilkelerini zedelemiştir.

Vergilendirme yetkisinin aşırı kullanımını sonucu iktidarların aldığı kararlar Anayasaya aykırı olabilmekte bundan ise ekonomi zarar görmektedir. Bu yüzden siyasilerin keyfi davranışlarına engel olunması gerekmektedir. Ayrıca büyüyen bir devlette yürütme yetkinin aşırı yetkiler sonucu baskı ve çıkar gruplarının etkisiyle hükümet etkin olmayan bir yetki kullanımına zorlanır. Demokratik bir toplum olabilmemiz için demokrasiyi gerçek hayatta yaşatmamız gerekmektedir. Bu çaba temiz ve dürüst bir toplum hedefine ulaşabilmemiz için gerekli ve önemlidir. Oysa ki ülkemizde bunu engelleyen birçok uygulama mevcuttur.

Ülkemizde bir müddet önce "milletvekili seçilme yeterliliği" başlığını taşıyan Anayasa'nın 76. maddesi değişikliği görüşmeleri sırasında vergi kaçakçılarının milletvekili seçilip seçilemeyeceğine ilişkin tartışmalar yaşandı. Tartışmalar sonucu "hileyle dayalı vergi kaçırma" suçunu işleyenlerin milletvekili seçilemeyeceklerine ilişkin madde metni Anayasa Komisyonu'ndan değiştirilmeden geçmiş ancak, partilerarası komisyonda sert eleştirilere maruz kalmıştır. Genel Kurul'da görüşmeler sırasında madde metinden çıkartılmıştır. Böylece vergi kaçakçılarının da rahatça milletvekili seçilebilmesi hususundaki engeller kaldırılmaya çalışılmıştır.

Bugün Türk vergi sisteminde karşılaşılan bu sorunların kaynağı vergilendirme yetkisinin aşırı ve yanlış kul-

lanımı, yanlış tutum ve davranışlar, yani yetkinin yozlaşmasıdır. Çözüm ise kafi kararlar alınmasını engellemek, vergilendirme yetkisini sınırlandırmak ve bu yetkinin gerçekten yetkiyi kullanmayı hak eden kişiler tarafından kullanılmasını sağlamaktır. Bu nedenle çarpık ve sınırsızca kullanılan vergilendirme yetkisi konusunda keyfi kararlar alınmasını engellemenin, ekonomik ve politik yozlaşmayı önemli ölçüde ortadan kaldırmalarının en gerçekçi yolu "Vergi Anayasası" oluşturmaktır. Vergi anayasası temiz bir siyaset ve vergi idaresindeki ahlaki ilkelerin oluşması açısından gerekli ve önemlidir.

Bir toplumda vergi kanunları, genel kanunlar çıkarmaya yetkili ve mevcut parlamentoya göre daha değişik metodlarla seçilecek ve farklı süreler görev yapacak bir üst parlamento tarafından yapıldığında vergilendirme yetkisinin kullanımına sınırlandırma getirilmiş olur. Bunun anlamı "vergi anayasası" hazırlamaktır. Böylece vergi kanunları iktidarın keyfine göre değiştirilemeyecek ve istikrarlı bir yapı hazırlanacaktır⁽¹⁹⁾.

Vergi anayasası devletin vergilendirme yetkisinin anayasal normlarla sınırlandırılmasını amaçlayan çağdaş bir demokrasi anlayışının gerçekleştirilmesi konusunda önemli bir adımdır. İdareci rolünü iyi oynayacak insanların seçiminden de önemlisi anayasal - yerel ve kuramsal çerçevenin yeniden düzenlenmesi gereğidir.

Vergi anayasası, devletin vergilendirme yetkisinin anayasal normlarla sınırlandırılmasını amaçlayan çağ-

daş bir demokrasi anlayışının gerçekleştirilmesi konusunda önemli bir adımdır.

C- Vergi Anayasasının Türkiye Açısından Uygulanabilirliği

Devletin sınırsız yetkisi mutlaka yozlaşma demektir. Onun için toplum adına kullanılmak üzere siyasi iktidarlara terkedilen en önemli yetkilerden biri olan vergilendirme yetkisinin sınırının çizilmesi gerekir. Çünkü iktidarların aldığı kararlar anayasaya aykırı olabilmektedir.

Türkiye'de yeni bir anayasa çağdaş bir demokrasi anlayışının gerçekleştirilmesi konusunda önemli bir adım olabilir. Bu açıdan anayasal değişikliği savunuyoruz. Bu anayasada diğer yetkiler gibi vergilendirme yetkisinin de sınırlarının çok iyi çizilmesi gerekir. Çünkü vergilendirme yetkisi diğer bütün yetkiler gibi anayasal bir yetkidir.

Vergi Anayasasının Türkiye'de tam anlamıyla uygulanması çok zor olsa da, vergilendirme yetkisine Anayasa ile belli sınırlandırmalar getirilmelidir. Bu sınırlandırmalar vergi anayasası mahiyetinde olmasa da vergi anayasasını destekleyici mahiyette olmalıdır. Bunda vergi anayasasını mecaz anlamda anlamak gerekir. Gerçek anlamda ulaşılmak istenen anayasa ile getirilecek olan vergisel sınırlandırmalardır.

1982 Anayasasında "sorun çözücü" olarak bir takım sınırlandırmalara gidilmelidir. Bunlar vergi anayasasını destekleyici mahiyettedir. Vergilendir-

me ile ilgili olarak şu sınırlayıcı hükümleri öneriyoruz.

"Kanun sadece gelecek hakkın da hüküm kor, geçmişe tesiri olan Kanunlar yapılamaz" hükmü ile vergilendirme yetkisinin kullanımı yürürlük süresi açısından sınırlandırılmalıdır.

Bakanlar Kurulu'nun yetkisinin sınırlandırılması daha istikrarlı bir yetki kullanımının sağlanması bakımından gereklidir. Bu bakımdan anayasanın 73. maddesinin 4. fıkrasındaki hüküm "vergi, resim, harç ve benzeri mali yükümlülüklerin muaflik, istisnalar ve indirimleriyle oranlarına ilişkin hükümlerde kanunun belirttiği yukarı ve aşağı sınırlar içinde Bakanlar Kurulu kendine tanınan yetkiyi gerektiğinde yılda sadece bir kez kullanabilir" şeklinde değiştirilmelidir.

Ayrıca "vergi, resim, harç ve benzeri mali yükümlülükler yıllık bütçelerle onaylanır" hükmü eklenmelidir. Bu sayede gelirlerin yıllık bütçelerle onaylanacağı hükmüne anayasal açıklık getirilmiş olur.

Mahalli idarelerin vergilendirme yetkisinin sınırlarının anayasal bir temele dayandırılması gerekmektedir. Mahalli idarelere belli bazı vergilerin oranlarında konunun belirlediği yukarı ve aşağı sınırlar içinde değişiklik yapma yetkisi tanınabilir. Örneğin belediyeler emlak vergisinin oranlarını kanunun belirlediği sınırlar içinde belirleyebilme konusunda sistem içinde düzenleme yetkisine kavuşturulabilirler.

Vergi kanunları çıkartılırken basit çoğunluk yönteminin değil, kaliteli oy çoğunluğunun uygulanması gereği, demokratik bir toplum yapısında de-

mokrasinin vazgeçilmez bir unsurudur. Basit çoğunlukla çıkartılan vergi kanunları milletin iradesini yansıtmaz ve demokratik değildir.

Anayasal demokrasiyi sağlayabilmek gerçekten önemlidir. Ancak daha da önemlisi anayasal demokrasiyi uygulamaya aktarmaktır. Çünkü "anayasal demokrasi"nin gerçekleşme derecesini uygulamaya yansıtabilme durumu belirleyecektir. Aksi takdirde "sorun çözücü" olarak getirilen kanuni sınırlandırmalar sadece bir aldatmaca işlevi görürler.

IV. SONUÇ

Vergilendirmede demokrasiyi sağlamak önemli bir sorundur. Ne varki demokrasi rejimi istenen bir rejim olmasına rağmen birçok ülkede sadece şekil olarak vardır ve tam olarak sağlanamamaktadır. Demokratik olmayan uygulamalar; gerçek bir demokrasi anlayışını yaşatmanın, vergilendirme yetkisini sınırlandırmanın ve sınırlı olan bu yetkiyi düzenli bir şekilde kullanmanın önemini ortaya çıkarmaktadır.

Vergilendirme demokrasiyi sağlamada iyi düzenlenmiş ve uygulamasına anlam ve işlerlik kazandırılmış bir anayasa önemlidir. Bu nedenle;

Anayasada vergi anayasasına benzer sınırlandırmalar getirilmelidir. Vergilemede demokrasinin sağlanması açısından anayasa önemli sorun olsa da tek sorun değildir. Çünkü anayasa vergilendirme yetkisinin hukuki sınırını düzenleyen bir belgedir. Bu açıdan devletin önemli bir parçasıdır ama hepsi değildir.

Vergilendirmenin sınırlarını belirleyen anayasal belgeye uygulamada anlam ve işlerlik kazandırmak için toplumun vergilendirme sorunu yanında diğer sorunlarına da eğilmek gerekir.

Vergilemede demokrasiyi sağlamak için üzerinde durulması gereken bir önemli husus da eğitimidir. Vergi daireleri personelinin eğitim ve bilgi düzeyi artırılmalıdır. Ayrıca halk eğitimine de ağırlık verilerek mükelleflerin bilinçlendirilmeleri önemlidir.

DİPNOTLARI ve KAYNAKLAR

1- K. G. Robertson, *Public Secrets - A Study in the Development of Government Secrecy*, St. Martin's Press., New York 1982, s. 27.

2- Mualla Öncel, A. Kumrulu, N. Çağan, *Vergi Hukuku*, AÜHF, Yayını Ankara 1992, s. 33.

3- Colm "Is Economic Planning Compatible With Democracy?" *Essays in Public Finance and Fiscal Policy*, Oxford University Press. New York 1955, s. 289, 290.

4- Özkan Tikveş, *Teorik ve Pratik Anayasa Hukuku*, DEÜHF Yayını No: 3, İzmir 1982, s. 75.

5- J. Fredrich, Z.K. Brezinski, *Totalitarian Dictatorship and Autocracy*, New York 1957, s. 1, 2.

6- Fevzi Demir, Şükrü Karatepe, *Anaya Hukukuna Giriş*, 2. Basım, İstanbul 1989, s. 52.

7- Şeref Gözübüyük, *Anayasa Hukuku*, 3. Baskı, S Yayınları, Ankara 1991, s. 66.

8- Tanık Zafer Tunaya, *Siyasal Kurumlar ve Anayasa Hukuku*, 4. baskı, İstanbul 1980, s. 395, 396.

9- Demir, Karatepe, a.g.e., s. 60.

10- Mc Henry Ferguson, *Elements of American Government*, 7 th Edition, Mc Grew Hill, New York 1966, s. 57; Beane Mason, *American Constitutional Law - Introductory Essays and Selected Cases*, 3 rd Edition, New Jersey 1964, s. 23, 28.

11- Salih Turhan, *Vergi Teorisi*, İÜF Yayını, İstanbul 1979, s. 2.

12- Öncel, Kumrulu, Çağan, a.g.e., s. 7.

13- H. V. Wiseman, *Magna Carta Efsanesi (Çev. M. Kapani)*, AÜ 40. yıl Armağanı, AÜHF Yayını, Ankara 1966, s. 463, 464; TİB; Sınıflı Toplum-Devlet ve Vergiler, 1. Baskı, TİBY, No: 14, Ankara 1976, s. 58.

14- Daresto "Amerika Birleşik Devletleri'nin Anayasa Tarihi I- Şımalı Amerika İngiliz Sömürgeleri (1)", (Çev. Muvaffak Akbay), Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C: VII, S: 1-2, 1950, s. 25-28

15- Bedi Feyzioğlu, *Nazarı Tatbiki, Mukayeseli Bütçe*, 7. Baskı, Filiz Kitabevi, İstanbul 1984, s. 19.

16- Nami Çağan, *Vergilendirme Yetkisi*, İstanbul 1982, s. 26, 27.

17- Sadık Kırbas, "Türk Vergi Mevzuatındaki Karmaşa ve Yarattığı Sorunlar", *Mali Hukuk Dergisi*, S: 18, Kasım-Aralık 1988, s. 7.

18- Burhan Kuzu, "Kamu Yönetiminde Baskı Gruplarının Rolü ve Memleketimizdeki Duruma Kısa Bir Bakış", *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, C: LI, S: 1-4, İstanbul 1985, s. 17-18

19- Mehmet Tosuner, "Vergi İdaresi - Mükellef İlişkisi", *İzmir Ticaret Odası Dergisi*, S: 12, Aralık 1992, s. 13.

20- F. A. HAYEK, *Law, Legislation and Liberty, The Political Order of a Free People*, Volume: 3, The University of Chicago 1979, s. 111, 112.

Alo Garanti'de
havale bedava, e.f.t. bedava!
Bütün işlemler bedava.

Repo. Döviz alım satımı. Hazine bonosu alım satımı.
Yatırım fonu alım satımı. Vadeli, vadesiz mevduat hesabı açma.
Kredi kartı ödemeleri. Kredi kartı ekstre isteği. Elektrik, telefon,
su fatura ödemeleri. Uzman görevlilerin yardımı, gülen ses.
Hepsi bedava. Yılın her günü, günün her saati. Bir telefoña.

Bireysel işlemlerinizi için: (0 212) 630 30 30

Şirketinizin işlemleri için: (0 212) 630 40 40

GARANTİ

ŞubeSiz[®] Bankacılık

Başka bir arzunuz?

Sermaye Piyasası

Doç. Dr. MEHMET BOLAK

İstanbul Teknik Üniversitesi İşletme Fakültesi Öğretim Üyesi

Yakınıımızdaki "Uzak Doğu"

Nisan ayında, son zamanların en yüksek oranlı yükselişini göstererek 4.200'lü puanlar mertebesine ulaşan borsa Ulusal-100 indeksi, Mayıs ayında aynı performansı gösterememiş, dalgalı ve daha ziyade düşüş eğilimli bir dönem geçirerek, sonuçta Nisan ayında kazandıklarının önemli bir bölümünü geri vermiştir.

Mayıs ayında borsada yaşanan tedirginliklerin en önemli kaynağını, Uzak Doğu ülkelerinde yaşanan ekonomik çalkantılar ve bu ülke borsalarında yaşanan dalgalanmalar oluşturmuştur. Uzak Doğu'da geçen senenin ikinci yarısında başlayan ekonomik sorunlar, belli bir oranda durulmuş gibi gözükse de, zaman zaman şu ya da bu ülkede patlak veren kriz belirtileri tüm dünya borsalarını etkileyici boyutlar kazanabilmekte, İstanbul Menkul Kıymetler Borsası da bu gelişmelerden aşırı derecede etkilenmektedir.

Bu ayın ilk haftasında, yine Uzak Doğu borsalarından başlayan düşüş dalgası tüm dünya borsalarını ve özellikle İMKB'yi etkilerken, bizim borsamızın gösterdiği aşırı tepkinin iç nedenlerine de değinmek gerekmektedir. Mayıs ayının ilk haftasında açıklanan Nisan ayı enflasyon rakamları her ne kadar geçen seneye nazaran düşük düzeyde olmuşsa da, yatırımcıların beklentilerinin üzerinde gerçekleşmiştir. Şirketlerin açıklanan üç aylık bilanço kârları da yatırımcıları tatmin etmekten hayli uzak kalmıştır. Öte yandan, piyasalarda hayal kırıklığı yaratan bir diğer faktör de, Kepez Elektrik'de açıklanan yüksek kâr rakamının, vergi karşılığının ayrılmamış olduğu gerekçesiyle aşağı çekilmesi olmuştur.

Bu olumsuzlukların ardından, İş Bankası hisselerinde başarılı bir halka arzın gerçekleştirilmesi ve IMF heyetinin Türkiye için hazırladığı raporda iyimser görüşlere yer verilerek, enflasyon hedefinin tutturulabileceğine ilişkin güvencenin

belirtmiş olması borsada doping etkisi yapmış, ayın ilk haftasında düşüş yaşayan borsa, ikinci haftada toparlanma sürecine girmiştir. Ancak borsamızda uzun süreli istikrar sağlanması bir türlü mümkün olmamakta, iç ve dış gelişmeler buna izin vermemektedir. Nitekim Amerika'da faiz oranlarının yükseltileceğine ilişkin söylentiler, ay ortasından itibaren uluslararası piyasalarda doların değer kaybetmeye ve tüm borsalarda yoğun biçimde hisse satışlarının başlamasına yol açmıştır. Endonezya'da yaşanan kanlı olaylar da dünya borsalarının tedirginliğini arttırmıştır. Endonezya devlet başkanı Suharto'nun istifası ve Amerika'nın faiz oranlarını arttırmayacağı yönündeki açıklamaları dünya borsalarındaki düşüş trendini durdururken, bu kez de ayın son günlerinde uluslararası derecelendirme kuruluşlarından Moody's sahneye çıkmış, bu kuruluşun Japonya'nın 5 milyar dolarlık bankası ile Rusya'nın kredi notunu düşürdüğünü açıklaması dünya borsalarında yeni bir düşüş dalgasını başlatmıştır. Yine aynı günlerde Güney Kore'de genel grevin başlaması, Japonya, Kore, Endonezya, Taiwan ve ekonomik krizin eşliğine gelmiş Rusya başta olmak üzere hemen bütün ülke borsalarının karamsarlığa kapılmasına yol açmıştır. Parası dolar karşısında aşırı değer kaybetmiş ve faiz oranları % 200'lere yaklaşmış olan Rusya en şiddetli tepkiyi gösterirken, İstanbul borsası da Mayıs ayının son haftasında, değer kaybında Rus borsasından sonra ikinci sırayı almayı başarmıştır. İMKB'nin gösterdiği tepkide, dünyadaki ekonomik sarsıntılar kadar iç faktörlerin de etkisi olduğu dikkate alınmalıdır. CHP kongresinin siyasi arenada yaratabileceği yeni gelişmelerin verdiği tedirginlik bir yandan, beklenmedik şekilde yaşanan sel felaketinin 1998 yılı enflasyon hedeflerine yaratabileceği tahribat korkusu bir yandan, yatırımcıları borsadan uzak kalmaya sevk etmişlerdir. Borsanın son günlerde yaşadığı düşüşün küçük çaplı bir nedeni de, Mayıs ayı sonlarında yoğunlaşan nakit ya da hisse senedi şeklindeki kâr payı dağıtımlarının hisse senedi fiyatları üzerindeki düşürücü etkisi olmuştur.

Sıralanan bu etkiler sonucunda "29 Mayıs 1998 Cuma" günü kapanış fiyatları itibarıyla 3727.75 puana gerileyen İMKB Ulusal-100 indeksinin Nisan ayı sonuna göre değer kaybı % 11.13 oranında gerçekleşmiştir. Yine aynı günkü kapanış fiyatları itibarıyla, Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi indeksi de önceki ay sonuna göre % 13.85 oranında değer kaybederek 1.073.822,72 puana gerilemiştir. İndeks kapsamındaki 40 hisseden 12'si değer kazanırken 27 tanesi değer kaybetmiş, Anadolu Cam ise değerini korumuştur. Tablo 1 ve 2 ayın en başarılı ve en başarısız hisselerini göstermektedir. Borsadaki genel düşüş eğilimine karşın, ay içinde önemli oranda değer kazanmayı başarmış olan hisselerin de varlığı dikkat çekmektedir.

Sermaye Artırımı ve Halka Açılmalar

Şirketlerin kâr payı dağıtımlarını Mayıs ayı sonuna kadar yapma zorunluluklarının bulunması ve pek çok şirketin kâr payı dağıtımını hisse senedi vererek

Tablo 1
Mayıs Ayının En Başarılı Hisseleri

Dergi İndeksi Kapsamında	Verim (%)	Diğer	Verim (%)
Yasaş	52.94	Yaşarbank	62.79
Gübre Fab.	45.28	Egeser Giyim	48.89
Pınar Süt	37.50	Milpa	41.07
Eczacı Yat.	30.95	Turcas	38.67
Çelik Halat	30.56	Yataş	28.13
Konya Çim.	29.41	Medya Hol.	27.40
Kordsa	18.46	Alarko Hol.	24.14
Ege Gübre	18.37	Nergis Hol.	15.00
Kartonsan	14.29	Bosch Fren	14.61
Bolu Çim.	8.00	Otokar	13.21

Tablo 2
Mayıs Ayının En Başarısız Hisseleri

Dergi İndeksi Kapsamında	Verim (%)	Diğer	Verim (%)
Yapı Kredi B.	- 29.25	Trakya Cam	- 24.80
T. D. Döküm	- 28.98	Çelebi	- 22.73
Arçelik	- 24.56	Enka Hol.	- 22.39
İzdaş	- 23.15	Usaş	- 18.99
Good-Year	- 21.56	Netaş	- 18.28
Otosan	- 19.44	T. İş Bankası C	- 17.65
Döktaş	- 18.00	Tof. Oto Fab.	- 17.31
T. Garanti B.	- 16.98	Sasa	- 16.33
Bağfaş	- 16.92	Akal Teks	- 15.88
Teletaş	- 16.46	Ege Seramik	- 15.79

gerçekleştirmesi ya da sermaye artırımını ile kâr payı dağıtımını aynı anda yapmak istemesi nedeni ile Mayıs ayında sermaye artırımları yoğunlaşmaktadır. Nitekim, Tablo 3'de görüldüğü gibi, tam 34 şirket Mayıs ayında sermaye artırımlarını gerçekleştirmişler, ayrıca Tekstilbank, daha önce rüçhan hakları kullanılmış bulunan hisselerin bedelsizlerini yine Mayıs ayı içinde dağıtmıştır. Tablo 3'de şirketlerin artırım öncesi ve sonrası sermaye tutarları ile yapılan sermaye artırımlarının bedelli-bedelsiz şeklindeki dağılımları yer almaktadır. Şirketlerin kâr payı karşılığı dağıttıkları bedelsiz hisseler de bedelli artırım olarak değerlendirilmiştir.

Mayıs ayında yedi şirketin de kayıtlı sermaye tavanı artırım talepleri SPK tarafından onaylanmış, bu şirketlerin önceki ve yeni kayıtlı sermaye tavanları Tablo 4'de gösterilmiştir.

Mayıs ayında iki yeni şirket daha halka açılmış ve hisseleri borsa Ulusal pazarında işlem görmeye başlamıştır. Bu şirketlerin, borsada ilk işlem görme tarihleri ve baz fiyatları da Tablo 5'de yer almaktadır. Bu iki şirketle beraber, hisseleri borsada işlem gören şirket sayısı 266'ya yükselmiştir.

Tablo 3
Mayıs Ayında Sermaye Artırımları (Milyon TL)

Şirket	Önceki Ser.	Bedelli	%	Bedelsiz	%	Yeni Ser.
Adana Çim.	4.636.451	2.040.038	44.00	3.291.880	71.00	9.968.370
Akal Tekst.	1.572.951	786.476	50.00	-	-	2.359.427
Akbank	50.000.000	45.000.000	90.00	30.000.000	60.00	125.000.000
Aksa	5.675.110	4.256.333	75.00	-	-	9.931.443
Aksu	1.299.600	389.880	30.00	-	-	1.689.480
Arçelik	10.125.000	5.062.500	50.00	5.062.500	50.00	20.250.000
Aselsan	2.178.000	762.300	35.00	326.700	15.00	3.267.000
Atlantis Y. O.	100.000	294.336	294.34	55.664	55.66	450.000
Anadolu Sig.	3.000.000	2.400.000	80.00	600.000	20.00	6.000.000
Bekoteknik	3.150.000	1.575.000	50.00	875.000	27.78	5.600.000
Bum. Y. O.	300.000	150.000	50.00	-	-	450.000
Commercial U.	700.000	400.000	57.14	-	-	1.100.000
Dardanel	2.976.000	5.208.000	175.00	744.000	25.00	8.928.000
Demir Y. O.	300.000	150.000	50.00	-	-	450.000
Demisaş	600.000	350.000	58.33	1.050.000	175.00	2.000.000
Dışbank	8.500.000	9.307.500	109.50	2.192.500	25.79	20.000.000
Finansbank	15.000.000	8.700.000	58.00	1.300.000	8.66	25.000.000
Finans F. K.	1.200.000	1.300.000	108.33	-	-	2.500.000
Good-Year	534.125	2.136.500	400.00	1.869.437	350.00	4.540.063
Götaş	600.000	600.000	100.00	2.400.000	400.00	3.600.000
Güneş Sig.	2.500.000	1.750.000	70.00	750.000	30.00	5.000.000
Halk Sig.	3.200.000	3.100.000	96.88	900.000	28.12	7.200.000
İş Bankası	50.664.000	19.061.250	*	57.183.750	*	126.909.000
İş Y. O.	2.000.000	4.000.000	200.00	-	-	6.000.000
İzocam	900.000	-	-	900.000	100.00	1.800.000
Kelebek M.	400.000	200.000	50.00	200.000	50.00	800.000
Maret	210.000	-	-	210.000	100.00	420.000
Mustafa Yil. Y. O.	100.000	137.102	137.10	12.898	12.90	250.000
Tat Konserve	2.250.000	-	-	225.000	10.00	2.475.000
T. D. Döküm	2.500.000	625.000	25.00	1.875.000	75.00	5.000.000
T. Şişe Cam	18.480.000	4.620.000	25.00	-	-	23.100.000
Yapı Kredi B.	60.066.468	24.026.587	40.00	23.425.923	39.00	107.518.978
Y. K. B. F. K.	1.083.300	1.408.290	130.00	-	-	2.491.590
Y. K. B. Y. O.	750.000	360.000	**	-	-	1.110.000

(*) İş Bankası'nın yaptığı sermaye artırımında tüm hissedarlara C tertibi hisseler dağıtılmış, ancak hisselerin türlerine göre artırım miktarları aşağıdaki gibi farklılaştırılmıştır.

Hisse Türü	Bedelli (%)	Bedelsiz (%)
A	3.000 (30 C)	9.000 (90 C)
B	150 (1.5 C)	450 (4.5 C)
C	37.5 (0.375 C)	112.5 (1.125 C)

(**) YKB Yatırım Ortaklığında gerçekleştirilen sermaye artırımı, 1997 yılı sonundaki sermayeyi temsil eden 300 milyar nominal değerli hisseye, % 120 oranındaki kâr payının bedelsiz hisse şeklinde dağıtılmasından oluşmaktadır.

Tablo 4
Mayıs Ayında Kayıtlı Sermaye Tavanı Arttırmaları (Milyon TL)

Şirket	Önceki Tavan	Yeni Tavan
Altinyunus Ç.	0	1.500.000
Boyasan	0	3.000.000
Ceytaş	600.000	6.000.000
Duran Ofset	1.500.000	3.000.000
Global M. O.	0	20.000.000
Park Tekstil	0	14.000.000
Peg Profilo	4.000.000	10.000.000

Tablo 5
Mayı Ayında Halka Arzlar

Şirket	İlk İşlem Günü	Baz Fiyat
Emek Elektrik	14 Mayıs Perşembe	8.500
Pastavilla	14 Mayıs Perşembe	11.500

Kâr Payı Dağıtımları

1998 yılı başında İMKB Ulusal-100 indeksine esas teşkil eden 100 şirketin, 1997 yılı kârından ortaklarına dağıtmış veya dağıtacak oldukları kâr payları Tablo 6'da verilmiştir. Dergimiz indeksi kapsamında yer almakla birlikte, 1998 yılı başında Ulusal-100 indeksi kapsamında yer almayan hisseler tablonun sonuna ilave edilmiştir. Tabloda yer alan değerler, şirketlerin nakit ve/veya bedelsiz hisse şeklinde dağıtacakları kâr paylarının toplamını göstermekte, hisselerin nominal değerlerine oranla ifade edilmektedirler.

Henüz 3 şirketin (Bosch Fren, Doğan Holding, Medya Holding) Genel Kurul toplantıları yapılmamış olduğundan, kâr payı oranları belli değildir. Geri kalan 97 şirketin 2'si zarar ettikleri için, 20 tanesi ise kâr elde etmiş olmalarına rağmen, kâr payı dağıtmama kararı almışlardır. Dağıtım oranı bilinen 97 şirket için hesaplanan basit aritmetik "kâr payı dağıtım oranı" ortalaması % 263.19 bulunmuştur. Ancak kâr payı dağıtım oranı % 1000'in üzerinde olan Çukurova Elektrik, Ford Otosan, Kepez Elektrik ve Usaş hariç tutulduğunda, ortalama % 95.37'ye gerilemektedir. Bu değerler geçen senekilere nazaran (sırasıyla % 158.13 ve % 77.15) daha yüksek gözükmektedirler. Kâr payı dağıtım oranı % 1000'in üzerinde bulunan 4 şirketin dışında, Petkim (% 985), Hürriyet (% 720), Good Year (% 650), Bağfaş (% 600), Aktaş (% 450), Çelebi (% 400), Tansaş (% 360) ve Uzel Makina (% 336) da yüksek kâr payı dağıtan diğer şirketler olarak dikkati çekmişlerdir.

Tablo 7'de ise, her sene yapıldığı gibi, Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi İndeksi kapsamındaki hisselerin kâr payı dağıtım oranlarıyla ilgili bazı bilgiler yer almaktadır. Tablodan görülebildiği gibi, hiç kâr dağıtmayan ya da düşük oranlı kâr payı dağıtan şirketlerin sayısında bir artış söz konusudur. Öte yandan bazı şirketlerin de çok yüksek oranlı kâr payı dağıtımını gerçekleştirdikleri gözük-

Tablo 6
Dağıtılacak Kâr Payları (%)

Şirket	Kâr	Şirket	Kâr	Şirket	Kâr
Akal Tekstil	50.00	Enka Hol.	50.00	Petkim	985.00
Akbank	100.00	Erciyas Bira	20.00	Petrol Ofisi (*)	268.55
Akçansa	110.00	Erdemir (*)	(**)	Raks El.	(**)
Aksa	105.00	Finansbank	70.00	Sabah Yay.	(**)
Aksigorta	29.30	Ford Otosan (*)	1.100.00	Sabancı Hol.	13.00
Aktaş (*)	450.00	Garanti B. (*)	(**)	Sarkuysan (*)	120.00
Alarko Hol.	25.00	Gentaş (*)	(**)	Sasa	86.60
A. Teletaş (*)	50.00	Global M. D.	20.00	Silaş	33.33
Alternatif B.	37.88	Good-Year (*)	650.00	Şişe Cam (*)	19.40
Anadolu Cam (*)	(**)	Göllaş	200.00	Tansaş	360.00
Anadolu Gıda	100.00	Hektaş (*)	40.56	Tat Kon.	20.00
Anadolu Isuzu	30.00	Hürriyet	720.00	Tire Kulsan	10.22
Arçelik (*)	80.00	İhlas Hol.	130.19	Tof. Oto Tic.	52.50
Ardem	150.00	İş Bankası C	40.08	Tof. Oto Fab.	(**)
Aselsan	35.00	İzmir D. Ç. (*)	(**)	Trakya Cam.	20.00
Aygaz	80.00	Kartonsan (*)	130.00	Trans. Hol.	(**)
Bağtaş (*)	600.00	Kav (*)	13.00	Turcas	44.00
Batı Çim.	100.00	Kent Gıda	125.00	Tüpraş	Zarar
Beko Elek.	75.00	Kepez El.	3.005.71	THY	(**)
Bosch Fren.	GKY	Koç Hol. (*)	20.00	Usaş	10.198.20
Bossa	17.00	Konya Çim. (*)	18.50	Uzel Mak.	336.00
Brisa (*)	75.00	Kordsa (*)	105.00	Vestel	(**)
Çelebi	400.00	Köytaş	50.00	Y.K.B. (*)	40.00
Çelik Halat (*)	45.00	Makina T. (*)	15.00	Yasaş (*)	200.00
Çemtaş	(**)	Mardin Ç.	101.90	Yaşarbank	(**)
Çimsa (*)	38.00	Marmaris M. O.	22.00	Yataş	25.00
Çukurova (*)	2.356.46	Marshall	226.00	Ort.	263.19
Dardanel	(**)	Medya Hol.	GKY	Bolu Çim.	45.88
Deva Hol.	(**)	Metaş	Zarar	Ege Bira	25.00
Dışbank	57.00	Migros (*)	100.00	Ege Gübre	30.00
Doğan Hol.	GKY	Milliyet	45.00	Gübre Fab.	45.00
Döktaş (*)	19.79	Milpa	60.00	Güney Bira	30.00
Ezacı İlaç	(**)	Nergis Hol.	66.66	İzocam	33.00
Ezacı Yat. (*)	(**)	Net Hol.	(**)	Mudurnu T.	(**)
Ege Seramik	38.00	Net Turizm	100.00	Olmuksa	23.00
Egeser Giyim	100.00	Netaş	(**)	Pınar Süt	60.00
Egs Dış Tic.	100.00	Otokar	(**)	T. D. Döküm	65.00

(*) Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi İndeksi Kapsamındaki Hisseler

(**) Dağıtmıyor

GKY: Genel Kurulları Yapılmamıştır.

Tablo 7
Kâr Paylarının Dağılımı

Kâr Payı Oranı (%)	Şirket Sayısı						
	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997
0	8	4	4	1	3	5	7
1-29	13	12	10	13	7	6	8
30-49	4	9	1	2	7	7	9
50-74	6	5	8	5	6	9	3
75-99	5	4	5	5	3	3	2
100-199	2	6	8	9	13	2	4
200 ve üstü	2	-	4	5	1	8	7
Medyan Oran	25.00	33.75	60.00	60.11	61.25	50.00	40.28
Aritmetik Ort.	52.24	43.42	76.13	92.60	69.78	140.73	172.78
Tartılı Ort.	39.79	39.06	56.11	49.07	48.15	70.98	54.29

mektedir. Aktaş (% 450), Bağfaş (% 600), Çukurova (% 2356.46), Good-Year (% 650) ve Otosan (% 1100), yüksek kâr payı oranlarıyla, ortalama kâr payı dağıtım oranının % 172.78'e yükselmesini sağlamışlardır. Bu rakam, dergimiz indeksi kapsamındaki hisseler için bugüne kadar hesaplanan en yüksek değerdir. Ancak aşırı değerlerin ortalamayı yükseltmesi nedeniyle, medyan veya ağırlıklı aritmetik ortalama daha sağlıklı sonuçlar vermektedir. Sıralamadaki 20. ve 21. şirketin kâr payı dağıtım oranlarının ortalaması şeklinde hesaplanan medyan oran, bu sene, % 40.28 ile son beş yılın en düşük değerini almış, şirketlerin 1997 yıl sonu ödenmiş sermaye rakamlarıyla ağırlıklandırılarak hesaplanan "tartılı ortalama" ise % 54.29 bulunmuştur. Tablonun geneline bakıldığında bu değer çok düşük olmamakla birlikte, geçen seneye nazaran düşüş kaydettiği gözlenebilmektedir. Öte yandan, her yıl olduğu gibi yine tartılı ortalamamın basit ortalamamın altında kalması, sermayesi küçük olan şirketlerin, kâr payı dağıtım oranlarının daha yüksek olma eğiliminin devam ettiğine işaret etmektedir.

Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi Hisse Senedi Fiyat İndeksi

(Ocak 1974 = 100)

Aylar	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998
Ocak	6793.38	8224.39	12953.90	10382.15	46499.72	66641.02	121282.26	482009.45	970038.69
Şubat	7402.13	10950.59	9572.27	14056.56	43685.74	72135.19	148672.55	481567.26	870185.89
Mart	6957.24	9793.56	11006.98	13455.69	36336.97	94874.84	178248.67	449760.66	936427.88
Nisan	7054.56	8814.38	10128.12	20399.46	37260.41	109201.43	174945.81	419157.76	1246481.82
Mayıs	8438.48	7932.99	9067.92	21856.16	40688.45	112502.77	166514.22	468188.27	1073822.72
Haziran	7573.16	8275.36	12297.79	26303.88	52300.27	116528.07	193595.07	526546.21	
Temmuz	10664.47	7533.47	11754.44	24501.68	59216.98	128087.60	176955.20	568012.42	
Ağustos	10166.14	7950.10	11314.53	27193.90	69147.24	110555.47	183969.42	579112.78	
Eylül	10907.66	6913.80	10310.15	33729.97	68630.14	98538.52	207830.76	779779.25	
Ekim	10596.87	6835.47	9077.97	34444.97	66413.15	114393.38	238854.42	849700.62	
Kasım	6955.17	10214.39	9344.20	44519.48	74373.54	96196.98	267385.51	839360.91	
Aralık	6750.24	11048.39	9744.28	51099.56	71525.29	96450.06	277923.68	956310.79	

Sıra No.	Kuruluşun Adı	Kayıtlı Sermaye (Milyon TL)	Çıkarılmış (Ödenmiş) Sermaye (Milyon TL)	Takvim Yılı Kârı (Net)			Dağıtılan Kâr Payı (%)			Plyasa Fiyatı (TL)			
				1995 (Milyon TL)	1996 (Milyon TL)	1997 (Milyon TL)	1995 (Net)	1996 (Net)	1997 (Net)	Mayıs 1997	Mart 1998	Nisan 1998	Mayıs 1998
1	AKTAŞ	-	1 000 000	929 662	3 231 885	5 026 515	-	1 100 000	450 000	205 000	130 000	160 000	135 000
2	ANADOLU CAM	24 000 000	8 170 000	153 595	328 300	19 851	39	28 000	-	1 750	3 400	2 650	2 650
3	ARCELİK	30 000 000	20 250 000	3 010 177	8 705 597	18 901 661	35	50 000	80 000	15 750	21 000	28 000	10 750
4	BAĞFAŞ	2 000 000	2 000 000	300 947	667 192	2 694 148	100	170 000	600 000	29 500	242 500	32 500	27 000
5	BOLU ÇİMENTO	20 000 000	4 356 083 744	554 630	1 222 117	2 343 031	31 44	41 65	45 88	4 750	4 050	5 000	5 400
6	BRİSA	25 000 000	7 441 875	2 469 222	6 829 680	11 910 227	110	322 000	75 000	50 000	12 250	14 750	13 500
7	CELİK HALAT	5 000 000	997 150	109 668	349 676	557 599	27	48 50	45 000	8 000	5 900	7 200	9 400
8	ÇİİSA	10 000 000	4 212 000	670 379	1 138 237	3 393 778	115	39 000	39 000	17 750	13 250	15 500	15 000
9	ÇUKUROVA ELEKTRİK	5 000 000	500 000	538 409	5 446 640	12 957 796	130	967 65	2356 46	205 000	610 000	720 000	670 000
10	DOKTAŞ	1 000 000	2 400 000	273 144	278 168	553 279	62 50	50 000	19 79	19 500	8 000	12 500	10 250
11	ECZACIBAŞI YATIRIM	3 000 000	800 000	132 597	313 860	170 613	-	-	-	10 000	7 100	10 500	13 750
12	EGE BİRACILIK	4 256 582 4	1 097 296 2	1 217 144	1 056 326	1 604 178	-	35 000	25 000	37 000	35 000	33 000	29 000
13	EGE GÜBRE	2 000 000	97 480	97 480	71 402	166 267	37	28 000	30 000	5 700	10 500	12 250	14 500
14	EREĞLİ DEMİR ÇELİK	20 000 000	6 336 000	8 786 278	6 109 443	436 225	65 26	45 37	-	19 000	30 500	41 500	36 000
15	GENTİAŞ	600 000	-49 280	257 981	539 035	1 091 589	-	-	-	8 500	14 000	16 500	15 000
16	GOOD YE-İR	1 500 000	4 540 062 466	1 855 422	3 722 772	5 277 081	300	500 000	650 000	49 500	120 000	177 500	16 750
17	GÜBRE FABRİKALARI	2 500 000	576 000	114 913	508 705	534 326	10	40 000	45 000	9 700	18 250	26 500	38 500
18	GÜNEY BİRA	1 000 000	1 097 296 2	434 383	600 596	655 540	60	55 000	30 000	6 900	22 750	27 000	23 750
19	HEKTAŞ	5 000 000	1 577 600	499 190	790 278	788 164	89 23	75 09	40 56	4 800	3 700	5 050	4 800
20	İZMİR DEMİR ÇELİK	30 000 000	8 300 000	54 452	247 950	638 191	-	-	-	1 625	1 675	2 700	2 075
21	İZOCAM	4 000 000	1 800 000	220 972	420 809	648 739	40	20 000	33 000	4 300	7 400	8 500	3 900
22	KARTONSAN	2 700 000	2 025 000	2 030 810	2 739 522	4 004 058	130	120 000	130 000	8 000	14 500	19 250	22 000
23	KAV	7 000 000	2 340 000	151 776	733 144	385 684	65	22 40	13 000	3 650	3 850	4 450	4 100
24	KOC HOLDING	50 000 000	16 025 550	3 702 432	6 676 864	14 193 141	15	15 000	20 000	30 000	38 500	53 000	49 000
25	KONYA ÇİMENTO	-	2 436 720	120 783	467 258	960 453	-	60 000	18 50	13 750	3 300	4 250	5 500
26	KORDSA	10 000 000	2 126 250	1 259 441	2 889 202	4 690 334	140	400 000	105 000	46 000	27 500	32 500	38 500
27	MAKINA TAKIM	15 000 000	2 669 640 1875	50 016	242 291	514 997	6	25 000	15 000	2 025	1 625	1 875	1 750
28	MIGROS	4 000 000	945 000	716 101	1 345 346	4 432 806	40	50 000	100 000	94 000	215 000	245 000	240 000
29	MUDURNU TAV.	-	750 000	224 902	250 539	507 170	-	-	-	8 600	8 300	7 400	7 700
30	OLİJUKSA	2 000 000	1 270 500	587 737	26 058	607 905	110	-	23 000	4 100	10 000	10 500	9 600
31	OTOSAN	2 500 000	1 392 500	2 807 218	9 532 194	26 749 881	100	401 08	1100 000	78 000	150 000	150 000	145 000
32	PETROL OFİSİ	20 000 000	7 000 000	4 027 689	10 578 635	21 744 401	144 34	272 65	268 55	23 250	47 500	75 000	64 000
33	PINAR SUT	984 150	934 150	105 016	698 452	1 036 843	120	56 000	60 000	6 200	11 750	14 000	19 250
34	SARKUYSAN	10 000 000	1 134 000	887 118	1 621 319	2 876 541	100	90 000	120 000	13 750	16 500	20 000	20 750
35	TELETAŞ	10 000 000	2 000 000	552 445	1 705 621	5 613 207	75	30 000	50 000	18 750	26 500	39 500	33 000
36	TURK DEMİR DOKUM	15 000 000	5 000 000	371 859	968 314	2 148 231	25	50 000	65 000	6 500	8 700	12 000	4 350
37	T. GARANTI BANKASI	-	40 000 000	9 029 604	1 973 440	60 206 087	-	78 64	-	5 700	9 600	13 250	11 000
38	TURKIYE SIŞE VE CAM	50 000 000	23 100 000	1 312 990	3 130 151	3 833 884	50	50 000	19 40	14 500	8 600	12 250	8 400
39	YAPI KREDİ B.	-	107 518 977 72	16 225 432	22 724 428	61 707 502	20	60 000	40 000	3 350	8 600	12 250	5 000
40	YASAŞ	972 000	324 000	66 892	885 980	2 106 602	17	232 000	200 000	17 750	38 000	42 500	65 000

Görüşler

TÜLİN CANBAY

Adnan Menderes Üniversitesi, Nazilli İ.İ.B.F. Maliye Bölümü Öğretim Görevlisi

VERGİ REFORMU YETERLİ Mİ ?

GİRİŞ

1998 yılına da önceki yıllarda olduğu gibi, yine vergi reformu tartışmaları ve yeni bir vergi yasa tasarısı ile girdik. Türkiye'de yıllardan beri, vergi gelirlerini arttırmak ve dolayısıyla kamu açıklarını kapatmak için sistemde köklü bir reform yapılması gerektiği üzerinde sıkça ve önemle durulan bir konudur ve gereklidir de. Ancak, yeterli midir? Bu makalede Mecliste halen görüşülen bu tasarıdaki – her ne kadar bazı eleştirilmesi gereken noktalar^(*) bulunsa da – önlemler ve yeterliliği üzerinde durulmayacaktır. Üzerinde durulacak ana konu salt vergi gelirlerini arttırmanın Türkiye'nin içinde bulunduğu ekonomik sorunların çözümünde yeterli olamayacağıdır.

A– Kamu Açıkları ve Harcamalar

Bugün Türkiye ekonomisinin en önemli sorunu, yüksek kamu açıklarının ortaya çıkardığı enflasyondur. Hiç şüphesiz, kamu açıklarını azaltmanın bir yolu, vergi gelirlerinin kamu harcamalarından daha hızlı artmasıdır. Ancak, vergi gelirlerini harcamalardan daha hızlı arttırmak yeterli bir çözüm yolu değildir. Vergi gelirleri artarken, harcamaların da disiplin altına alınması bir zorunluluktur.

(*) Yeni tasarrufların bir erken seçim malzemesi olup olmadığı, hazine kağıtlarından elde edilecek gelirlerle vergi uygulanması halinde, hazinenin yükleneceği ekstra faiz yükünün elde edilecek vergi gelirinden daha yüksek olacağı, tasarruflara getirilen verginin adeta tasarrufları cezalandırdığı ya da kayıt dışı ekonominin kayıt altına alınması halinde vergi gelirlerinin arttırılacağı düşüncesi gibi eleştirilebilecek bir takım konular bulunmaktadır.

Türk maliyesinin iflasının nedeni, mali disiplinin bozulması, kısacası kamu sektörü harcamalarının, açık bütçe yani borçlanma ile finansmanında yatmaktadır. Ancak, günümüzde mali disiplini sağlama konusunda dikkatler sadece kamu borçlarının tasfiyesi ve kamu açıklarının kapatılması için vergi yükünün artırılması etrafında toplanmıştır⁽¹⁾.

Ancak, mevcut vergi yükünün artırılması, mükelleflerin tepkileri ile karşılaşacağı için oldukça sakıncalıdır. Fransız maliye nazırı Jean Baptiste Colbert'e'nin 17. yüzyılda söylediği "vergicilik, kazı mümkün olduğu kadar az bağırtarak, ondan mümkün olduğu kadar çok tüy almak sanatıdır" sözü bu sakıncayı vurgulamaktadır. Liberal bir Fransız iktisatçı olan Paul Leroy Beaulieu de 1920'lerde aynı fikri daha veciz bir ifadeyle ortaya koymaktadır. " Fazla vergi vergiyi öldürür" – "Trop d'impôt tue d'impôt"⁽²⁾.

Bugün için ülkemizde vergi yükü mükellefleri bağırtacak kadar yüksek görünmemektedir. Örneğin AB üyesi ülkelerde vergi yükü ortalaması % 42.5 iken, Türkiye'de bu oran % 22'ler civarındadır. Bu yükün fazla yüksek görünmemesinin temel nedeni, mevcut vergi kapasitesinin tam anlamıyla değerlendirilememesi, bazı kesimlerin vergisiz kazançlar elde etmesidir. Ülkemizde yıllardır bu yükü belirli kesimler (özellikle ücretliler) omuzlamaktadır. Bu nedenle yükün dağılımında bir adaletsizlik söz konusudur. Özellikle toplam vergi gelirleri içinde her yıl biraz daha payı artan

dolaylı vergiler, düşük ve orta gelirli kesimin yükünü arttırırken, gelir dağılımını da bu kesim aleyhine bozmaktadır. Yapılacak bir vergisel düzenlemede bu hususun özellikle dikkate alınması gerekir. Aksi takdirde var olan vergi gayreti olumsuz etkilenecek, arzulanan vergi geliri hedefine ulaşamayacaktır.

Modern maliyenin, geleneksel mali anlayışın temel varsayımlarına karşı ileri sürdüğü bir varsayımı vardır; "*Süzgeç Devlet*. Bu varsayım göre devletin hazinesi bir havuz değil bir süzgeçtir; bütün kamu gelirleri süzgeçten süzülerek girer, bütün kamu giderleri süzülerek hazineden çıkar... Mali anlamda Hazine, siyasi anlamda Devlet bir yeniden dağıtım aletidir⁽³⁾."

Ancak, bugün ne mali anlamda hazine, ne de siyasi anlamda devlet yukarıda bahsedilen *Redistribution* fonksiyonunu tam anlamıyla görememektedir. Çünkü, hazinenin süzgecindeki kamu giderlerinin aktığı delikler büyümüş ve büyüyen bu delikler, devletin yeniden dağıtım mekanizmasını işlemez hale getirmiştir. Gelirleri adeta yutan bu kara delikler, gelir dağılımının bozulmasındaki en önemli etkenlerdendir. Bu dağılımın yeniden adil hale getirilebilmesi için ise başvurulması gereken temel araç vergiler değil, harcamalardır.

Memduh Yaşa'nın da bir konuşmasında ifade ettiği gibi, " Vergilerin gelir dağılımındaki bozuklukları düzeltmek, sosyal adalet (vergi adaletine ilaveten) tesis etmek gibi bir fonksiyonu yoktur. Aksi iddia en azından

yirmi yıldan beri vergi literatüründen silinmiş gibidir. Devletin böyle bir hedefi varsa, bu hedefin gerçekleşmesinde kamu maliyesinde kullanılabileceği araç, vergiler değil kamu harcamalarıdır.⁽⁴⁾ "

Bugün Türkiye ekonomisindeki kaynak - harcama dengesinin sağlanabilmesi, gelir dağılımındaki adaletsizliklerin giderilebilmesi için vergi reformunun yanı sıra, acilen bir harcama reformuna da ihtiyaç bulunmaktadır. Aksi takdirde, devlet gelirlerini ne kadar artırırsa artırırsın, bu gelirlerin aktarıldığı çuvalın dibi delik olduğu sürece, çuvalı doldurup, dengeyi sağlayabilmek mümkün olmayacaktır.

Nitekim, 1996 yılında vergi gelirleri başlangıçta 2 katrilyon 73 trilyon lira olarak hedeflenmiş, yıl sonunda hedefin üzerine çıkarak 2 katrilyon 248 trilyon liralık bir gerçekleştirme sağlanmıştır. Vergi gelirlerinin konsolide bütçe gelirleri içindeki payı %78.2 olarak hedeflenmiş, yıl sonunda bu oran % 82.1 olarak gerçekleşmiştir. 1997 yılı bütçesinde ise, vergi gelirlerinde 4 katrilyon 368 trilyon liralık bir hedef öngörülmüş olup, yine hedefin üzerine çıkılarak 4 katrilyon 550 trilyon liralık vergi geliri elde edil-

miştir. 1998 yılı vergi gelirlerinin ise 1997 yılı vergi gelirlerine göre % 95.6 oranında bir artışla 8 katrilyon 900 trilyon liraya ulaşacağı tahmin edilmektedir.

Vergi gelirlerindeki bu artışlara karşı, harcamaların gelirlerden daha hızlı artmasının bir sonucu olarak, maalesef artan vergi gelirleri harcamaları karşılamada yetersiz kalmıştır. Örneğin, 1995 yılında vergi gelirlerinin bütçe giderlerini karşılayabilme oranı % 62.9 iken, 1996 yılında bu oran % 56.8'e düşmüştür.

Tablo 1'de de görüldüğü üzere, son on yıllık dönemde, bütçe harcamalarının ve gelirlerinin büyüdüğü ve GSMH içindeki paylarının da arttığı görülmektedir. Ancak, bu dönemde bütçe harcamalarının bütçe gelirlerinden daha yüksek seviyede artış göstermesi, bütçe açıklarının büyümesine neden olmuştur.

Kamu finansmanında gelirler ile giderler arasındaki bu dengesizliğin doğal faturası ise her geçen gün katlanarak artan bütçe açıkları olmaktadır. Konuyu daha iyi aydınlatması amacıyla, Tablo 2'de bütçe açıklarının boyutu borç faizleri⁽⁵⁾ dahil ve hariç olmak üzere gösterilmektedir.

Tablo 1:
Bütçe Büyüklükleri / GSMH

YILLAR	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996
Harcamalar	17.1	16.6	16.9	17.2	20.9	20.4	24.6	23.2	22.0	26.4
Gelirler	13.9	13.6	13.6	14.2	15.6	16.1	17.9	19.3	17.9	18.2
Bütçe Açığı	-3.1	-3.0	-3.3	-3.0	-5.3	-4.3	-6.7	-3.9	-4.0	-8.2

Kaynak: 1998 Mali Yılı Bütçe Gerekçesi; T.C. Maliye Bakanlığı, Ekim 1997, Ankara, s. 39.

Rakamsal verilerden de görüldüğü üzere ülkemizde vergi gelirlerinin aktarıldığı bütçe çuvalı bir türlü dolup, fazla verememekte, üstten aktılan vergi gelirleri çuvalın altındaki deliklerden akıp gitmektedir. Yukarıda bu deliklerden en önemlisi olan konsolide bütçe açıklarını gördük. Ancak, ülkemizin gelirlerini aktardığı çuvalındaki tek delik bu değildir, bunun haricinde daha dört önemli büyük delik bulunmaktadır. Bunlar:

- Konsolide Bütçe Açıkları
- KİT'lerin Açıkları
- Mahalli İdarelerin Açıkları
- Sosyal Güvenlik Kuruluşlarının Açıkları
- Fonların Oluşturduğu Açıklardır.

Sosyal güvenlik kuruluşlarının içinde bulunduğu finansman sıkıntısı nedeniyle, bu kuruluşlara bütçeden sürekli transfer⁽⁶⁾ yapılmak zorunda kalmaktadır. 1998 yılı içerisinde bu kuruluşlara toplam 1.4 katrilyon lira tutarında aktarma yapılacağı öngörülmüştür. Aynı durum Mahalli idare kuruluşları için de geçerlidir. Gelir kay-

nakları giderlerini karşılamada yeterli kalan mahalli idare kuruluşlarına, merkezi idarenin toplamış olduğu gelirlerin önemli bir kısmı aktarılmaktadır. 1998 yılında bu aktarımın 1.3 katrilyon lira olacağı öngörülmüştür. KİT'ler ve Fonlar konuları, bunlara keza, oluşturdukları açıkların boyutu hepimizin malumu olan oluşumlardır.

Bütçeden sürekli yapılan bu transferler bütçenin bileşimini etkilediği gibi, bütçeden ayrılan kaynaklar arasında da bir dengesizliğe yol açmaktadır. 1998 mali yılı konsolide bütçe uygulamasında 14 katrilyon 793 trilyon liralık ödeneğin; % 25.2'si personel giderleri, % 7.7'si diğer cari giderler, % 5.8'i yatırım giderleri, % 60.2'si ise *Transfer Harcamaları* için kullanılacaktır. Bu tabloda ilk dikkati çeken husus, yatırım harcamaları kalemine ayrılan payın düşüklüğüne karşın, transfer harcamaları kaleminin bütçeden aldığı payın fazlalığıdır. Bunun anlamı, kamusal kaynakların transfer harcamalarına ve borç faizi ödemelerine yöneltildiği ve bu yönelimin de temel kamu hizmetleri pahasına yapıldığıdır. Böylece Konsolide bütçe, "hizmet ağırlıklı" bütçe olmak-

Tablo 2:
Konsolide Bütçe Açıkları

YILLAR	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997 T	1998 P
Bütçe açıkları	- 33.3	- 47.3	- 133.1	- 150.8	314.9	1.233.3	2.625.0	3.989.5
Faiz dahil	- 5.2	- 4.3	- 6.7	- 3.9	4.0	8.2	9.0	8.1
Faiz hariç	- 1.5	- 0.6	- 0.8	3.8	3.3	1.8	- 1.1	3.9

Kaynak: Zekireya TEMİZEL; "1998 Yılı Bütçe Kanun Tasarıları ve 1996 Yılı Kesin Hesap Kanun Tasarılarının TBMM Genel Kurulu'na Sunuş Konuşması", *Maliye Dergisi*, Eylül - Aralık 1997, S: 126, s. 30.

tan, "transfer ağırlıklı" bütçeye doğru dönüşmeye başlamıştır⁽⁷⁾. 1998 yılında transfer harcamaları kaleminin % 60'tan fazlasını – önceki yıllarda da olduğu gibi– borç faizi ödemeleri oluşturmaktadır. Vatandaşlar devlet bütçelerinden sadece mali ya da ekonomik amaçlı görev ve hizmetlerin değil sosyal hizmetlerin de yerine getirilmesini isterler. Çağımız modern devletlerinde sosyal refâh devleti anlayışı hakimdir. Ancak, ülkemizde devlet bütçelerinin sergiledikleri yukarıdaki kaynak bölüşümü ile sosyal bir devlet olabilmesi oldukça zor görünmektedir. 1998 yılı itibariyle, iç ve dış borç faiz ödemelerinin bütçe harcamalarına oranı % 39.9 olacağı tahmin edilmektedir.

Giderek artan kamu kesimi harcamaları karşısında, kamu gelirlerinin aynı hız ve hacimde artırılamaması, kamu açıklarının çığ gibi büyümesine yol açmaktadır. Devlet elde ettiği gelirlerinden daha fazlasını harcamaktadır. Ancak, kamu harcamalarındaki artışın kaynağı yatırım kaynaklı değil, tüketim kaynaklı bir artıştır. Kamunun

tüketim harcamalarının, harcanabilir gelire oranı 1987 yılından itibaren yükselmeye başlamış ve 1987 yılında % 68.3 olan bu oran, 1993'te % 128.8'e ulaşmış, 1994 yılında ise % 117.1 olarak gerçekleşmiştir⁽⁸⁾. Gerek harcamaların hızlı artışı, gerekse çuvalda mevcut olan delikleri kapatmada vergi gelirlerinin yetersiz kalması sonucunda, devlet artan finansman ihtiyacını borçlanma yoluyla telafi etmek zorunda kalmaktadır.

B- Kamu Borçları ve Kamu Kesimi Borçlanma Gereği

Harcamalardaki bu hızlı artışın, kamu gelirlerindeki artışla karşılanabilmesinin imkansızlığı karşısında, devlet ya borçlanma yoluyla ya da emisyon yoluyla finansmanını sağlamak zorunda kalmaktadır. Devletin izlemiş olduğu bu finansman politikası sonuçta, Kamu kesimi borçlanma gereğini ve bunun sonucunda, faiz yükünün artmasına neden olurken, emisyonla finansman da enflasyonist baskıların şiddetlenmesine yol aç-

Tablo: 3
Nakit Açığı Finansman Yöntemleri (Trilyon TL)

YILLAR	1991	1992	1993	1994	1995
Finansman İhtiyacı	33	59	126	146	294
Dış Borçlanma (Net)	1.2	4.0	21.1	- 68.5	- 81.2
İç Borçlanma (Net)	2.3	15.4	30.1	- 70.3	85.7
Kısa Vadeli Borçlanma	23.5	41.4	75.2	296.1	291.9
a) Merkez Bankası (net)	10.7	17.4	53.0	51.9	94.7
b) Hazine Bonosu (net)	12.8	24.0	22.2	244.2	197.2
Diğer	5.7	- 1.4	- 0.3	- 11.5	- 2.1

Kaynak: Hazine ve DPT.

maktadır. Tablo 3'de açık finansman yöntemleri rakamsal verilerle ortaya konulmaktadır

Tablo 3'den de görüldüğü üzere 1991 – 1995 yılları arasında devletin finansman ihtiyacı hızla artarken, bu açığın finansmanında özellikle kısa vadeli (hazine bonosu) iç borçlanmaya ağırlık verilmiştir. Borçlanmada kısa vadeli borçların payının yüksekliği, borçlanmayı zorlaştırdığı gibi, borçlanmanın maliyetini (yüksek faizler nedeniyle) de yükseltmektedir.

Vergi gelirlerinin artırılması tek başına yeterli bir çözüm yolu değildir. Çünkü, günümüz Türkiye'sinde artık sürdürülemez boyutlara ulaşmış olan kamu açıkları bulunmaktadır. Tablo 4'de bu açığın boyutları KKBG / GSMH arasındaki ilişki ile ortaya konulmaktadır.

Kamu kesimi borçlanma gereğinin, gayri safi milli hasılanın belli bir oranını aşması devletin artık istese de bu açığı finanse edememesi sonucunu doğurmaktadır. "İktisat literatüründe, kamu maliyesinin bir süredir izlediği politikaları gelecekte de sürdürmesi durumunda Borç / GSYİH oranının sınırsız bir şekilde yükseleceği anlaşıyorsa, kamu açıklarına sürdürülemez açıklar denilmektedir. Sürdürülemez açıklar ifadesinin ima ettiği, kamunun bir gün mutlaka harcamalarını ciddi ölçüde kısıp, gelirlerini ciddi ölçüde arttırmak zorunda kalacağıdır.⁽⁹⁾" Bu nedenle vergi gelirlerini artırıcı önlemlerin yanı sıra, kamu harcamalarını disipline edici ve harcamalarda kısıntıyı öngören düzenlemeler ve hatta reformlara ihtiyaç bulunmaktadır.

Tablo 4:
Kamu Kesimi Borçlanma Gereği / GSMH

YILLAR	1995	1996	1997(*)	1998(*)
Borçlanma Gereği	5.2	9.0	9.5	8.6
Konsolide Bütçe	4.0	8.3	9.0	8.1
KİT'ler	- 0.2	- 0.5	- 0.6	0.3
a) İşletmeci KİT'ler	- 0.6	- 0.4	0.6	0.4
b) Tasarruflu KİT'ler	0.4	- 0.1	- 1.2	- 0.1
Mahalli İdareler	0.2	0.4	0.4	0.1
Döner Sermayeli Kuruluşlar	0.0	0.0	0.0	0.0
Sosyal Güvenlik Kuruluşları	0.6	0.2	0.0	0.1
Fonlar	0.6	0.1	0.2	- 0.2
Özel Kapsamdaki Kuruluşlar	- 0.1	0.5	0.5	0.2

(*) Kasım 1997 tarihinde yayınlanan 1998 yılı programında da yer alan tahmin ve hedeflerdir.

Kaynak: Türkiye Temel Ekonomik Göstergeler, T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Yayını, Ocak 1998, Ankara, 1998, s. 86.

SONUÇ:

Kamu kesiminde kaynak - harcama dengesinin sağlanabilmesi için, vergi reformunun yanı sıra **Harcama Reformu**"na da ihtiyaç bulunmaktadır. Bu reformda, kamu harcamalarında belli bir disiplinin sağlanmasına yönelik önlemlerin alınması, denetim etkinliğinin sağlanması ve hatta mevcut bütçe sisteminin tekrar gözden geçirilmesi öncelikli konular olmalıdır. Ayrıca borç yönetiminin tekrar gözden geçirilerek, kısa vadeli, yüksek faizli borçlanma politikasının terk edilmesi gerekmektedir.

Türkiye'nin şu an içinde bulunduğu durumun bir gereği olarak, savunma ve güvenlik harcamalarını reel olarak korumanın ötesinde arttırmak zorunda kalmaktadır. Ancak, devlet bünyesinde yapılan öyle harcamalar vardır ki, o harcamanın yapılmasına gerek olmadığı halde hala bütçe içerisinde yer almaktadır. Bütçeler hazırlanırken maliyet - etkenlik analizleri, harcamacı kuruluşlar tarafından tam anlamıyla yapılmamakta, bir önceki yılın bütçe şablonları olduğu gibi ertesi yıl bütçesi için de aynen korunmaktadır. Nitekim, ödeneği tören ve temel atma masraflarını karşılamaya dahi yetmeyen çok sayıda yatırımın varlığı, kısıtlı kaynakların adeta toprağa gömülmesine yol açmaktadır. Bütçe harcamalarının disiplin altına alınabilmesi için, bütçelerin gerçekçi olarak hazırlanmalarının sağlanmasının yanı sıra, bütçe sisteminin yeniden gözden geçirilmesi ve hatta yeni bir sistemin (sıfır tabanlı bütçeleme sistemi olabilir) uygulanması yoluna gide-

bilir. Çünkü mevcut vergi sistemi bütçe harcamalarında kaynakların israfı⁽¹⁰⁾ için elverişli bir yapı ortaya koymaktadır. Ayrıca mevcut sistemle etkenlik denetiminin sağlanması da mümkün olamamaktadır.

Harcamalar konusunda bir önlem alınmak istendiğinde akla ilk gelen konu, özelleştirme olmaktadır. Ancak, Türkiye ekonomisine uzun yıllardan beri hizmet etmiş olan bu kuruluşların tümü verimsiz kuruluşlar değildir. Bunların bir kısmı bir revizyon ya da rehabilitasyona tabii tutulduğunda, devlete önemli gelir sağlayabilecek kuruluşlardır. Keza, "demir-çelik, Petkim, THY gibi monopol olan ve kısa sürede monopolü kırlamayacak KİT'ler özel sektöre kesinlikle devredilemez."⁽¹¹⁾ Aksi takdirde devlet tekeli yerini özel tekele bırakacaktır ki, sonuçları itibarıyla oldukça olumsuzdur. Bugün, KİT'lerin özelleştirilmesinde egemen olan "Sat-Kurtul" görüşünün artık terk edilmesi gerekir. Bu bağlamda, KİT'lerin özelleştirilmesine yönelik stratejilerin yeniden gözden geçirilmesi ve çalışmaların rasyonel esaslar içinde yürütülerek özelleştirme önceliklerinin belirlenmesi gerekmektedir.

Harcamaların mali açıdan disiplin altına alınmasında denetim çok önemli bir fonksiyona sahiptir. Kamu kesiminin en büyük eksikliklerinden biri denetim eksikliğidir. Bugün mali anlamdaki harcama denetimini bile sağlamakta yetersiz kalmaktadır. Nitekim, halen işler durumunda olan 120 fondan, toplanan kaynağın büyük bir kısmına sahip olan 22 fonun hiçbir

denetim mekanizmasına sahip olmadığı daha geçen yıl ortaya çıkmıştır⁽¹²⁾. Denetimde sadece mali açıdan değil, etkenlik denetiminin de sağlanabilmesi şarttır.

Türkiye'de bugün kamu kesimi ağırlaşan ve büyüyen hantal yapısına rağmen, asli fonksiyonlarını dahi yerine getiremeyecek kadar küçülmüştür. " Bütçe gelirlerinin GSMH'ya oranları devletin ne kadar küçülmüş olduğuna işaret etmektedir: Toplam vergi gelirlerinin GSMH'daki payı % 15'e, vergi dışı gelirler dahil Toplam Bütçe Gelirlerinin GSMH'ya oranı ise % 19 civarına düşmüştür. İç ve dış borç faiz ödemeleri hariç, (KİT'lere transferler dahil) toplam bütçe harcamalarının GSMH'ya oranı 1994'te sadece % 15.4 idi. Bunlar ne Batı'da ne de diğer AGÜ'lerde görülebilecek düzeyde düşük rakamlardır.⁽¹³⁾"

Öncelikle Türkiye'de kamu kesiminin hantal yapısından arındırılması ve asli fonksiyonlarını yerine getirebilecek düzeyde gelir kaynağına kavuşturularak, harcamalarda verimliliğin sağlanması gerekir. Bürokratik ağ içerisinde sürekli genişleyen devlet kurumları ve içinde barındırdığı istihdam fazlası personeliyle, verimlilikten giderek uzaklaşmış bulunmaktadır. Kamu kesiminde istihdamın yeniden gözden geçirilerek, sayı, nitelik, verimlilik ve ücret düzeyi bakımından sağlıklı bir yapıya kavuşturulması hedef alınmalıdır. Bu bağlamda, mevcut kamu personeli sayısının en azından üçte biri oranında azaltılması önerilebilir. Diğer taraftan, kamu kurumlarındaki gereksiz tüketim harcamalarının

disiplin altına alınması ve harcamalarda rasyonalizasyonun sağlanması gerekmektedir. Politikacılar da popülist ekonomik politikaları bir tarafa bırakarak, özellikle seçim öncesi dönemlerde yaygınlaşan gereksiz harcamalardan kaçınılmalıdır.

Sosyal Güvenlik Kuruluşlarının bir rehabilitasyon programına tabii tutularak, kendi öz gelirleri ile finansmanlarını oluşturmaları sağlanmalıdır. Bu bağlamda, Sosyal Güvenlik Kuruluşlarının dağılık yapısı ve mevzuat karmaşası ortadan kaldırılmalı, tek çatı altında birleşmeleri sağlanmalıdır. Mahalli idarelerin gördükleri hizmetlerin büyük bir kısmının da özel sektöre üstlenilmesinin sağlanması, hantal kamu sektörü yapısının canlandırılması, bu kuruluşların finansmanının sağlanması açısından gereklidir.

Hızla artan kamu kesimi açıklarınının ve buna bağlı olarak artan kamu kesimi borçlanma gereğini finanse edilebilir bir düzeye indirilmesi şarttır. Bunun için de kamu borçlarında, bu borçların azaltılmasına yönelik düzenlemelerin vakit geçirilmeden gerçekleştirilmesi şarttır. Kamu borçlarından, özellikle iç borçların vade yapısının değiştirilerek, vadelerin uzatılması öncelikli çözümdür.

Hükümetin bütçe yasası ile elde ettiği borçlanma yetkisine de bir sınırlama getirilmelidir. 1998 yılı bütçesinde borçlanma tutarı hem bono, hem de tahvili kapsayacak şekilde bütçe açığıyla sınırlanmaktadır. Ancak, bu yetkinin anayasal bir hükümlerle düzenlenmesi daha yerinde olur kanı-

sındayız. Anayasal bir hükümlle belirlenebilecek bu yetkide, önerimiz kamu kesimi borçlanma gereğinin konsolide bütçenin % 10'unu aşmamasıdır.

Reformların ve revizyonların gerçekleştirilmesinde en büyük görev hükümetlere düşmektedir. Bu nedenle istikrarlı,dürüst, samimi ve kararlı bir siyasi yönetim öncelikli şarttır. Ancak, bugün kamuoyu ve basın organlarında sıkça gündeme gelen bir konu Meclis'in maalesef çalışmaması, üstüne düşen görevleri yerine getirmemesidir. Halen daha vergi yasa tasarısı bile mecliste görüşülerek karara bağlanabilmiş değildir. Yapılacak düzenlemelerin ve reformların başarılı olabilmesi için ise ulusal konsensusun sağlanması gereklidir. Milletin yapılacak işlerde meclisin ve hükümetin yanında olması, ulusal barış ve huzurun sağlanması açısından şarttır.

KAYNAKÇA

– AKALIN, Güneri; " Demokrasimiz Finansman Açısından Mustarıptır", *Radikal*, 18 Şubat 1998.

– ÇAKMAN, Kemal; "Türkiye'nin Kamu Maliyesi Sorunu ", *Ekonomik Yaklaşım*, Bahar 96, C:7, S:20.

– GÜNAL, Mehmet; "Türkiye'de Kamu Finansmanı Dengesi (Ya Da Dengesizliği) Sorunu ve Çözüm Önerileri ", *İktisat, İşletme ve Finans*, Yıl:11, S:126, Eylül, 1996.

– *Hürriyet*; " Bir Katrilyonluk Fon Hiç Denetlenmemiş", 24 Kasım 1997.

– ÖNDER, İzzettin; "Bütçe Ekonomisinin Sadece Bir Kesiti ", *Finans Dünyası*, Aralık 1992.

– ÖNDER, İzzettin; "1988 Konsolide Bütçesi Üzerine ", *Maliye Yazıları*, Aralık 1987 – Mayıs 1988, S: 10 – 12.

– TÜRK, İsmail; *Maliye Politikası*, Gözden Geçirilmiş II. Bası, Turhan Kitabevi, Ankara 1997.

– TÜSİAD; *Türkiye'de Kamu Harcamaları ve Kamu Borçlanması, Mali Disiplin Gereği Üzeline*

Gözlem ve Öneriler, Yayın No: TÜSİAD–T/96 – 1/190, Ocak 1996.

– YAŞA, Memduh; "Vergi Sistemlerinde Evrensel Değişim Süreci ve Vergi Politikalarıyla İlgili Alternatif Bir Yaklaşım", *Finans Dünyası*, S:99, Mart 1998.

DİPNOTLARI

1- Güneri, AKALIN; "Demokrasimiz Finansman Açısından Mustarıptır", *Radikal*, 18 Şubat 1998.

2- Memduh, YAŞA; "Vergi Sistemlerinde Evrensel Değişim Süreci... Vergi Politikalarıyla İlgili Alternatif Bir Yaklaşım", *Finans Dünyası*, S:99, Mart 1998, s.61.

3- İsmail, TÜRK; *Maliye Politikası*, Gözden Geçirilmiş II. Bası, Turhan Kitabevi, Ankara 1997, s.12.

4- Memduh YAŞA; a.g.m., s. 60.

5- 1986 yılından itibaren, iç ve dış borç hasılatı bütçe gelirleri olarak, anapara geri ödemeleri ise bütçe giderleri dışında gösterilmeye başlanmıştır. Halen mevcut uygulamada, sadece borç faizleri bütçe içinde izlenmekte ve faiz harcamaları bütçeye konulan ödeneklerle karşılanmaktadır.

6- Emekli Sandığı'na ilaveten, ilk defa 1994 yılında Sosyal Sigortalar Kurumu'na ve Bağ-Kur'a bütçeden yardım yapılmaya başlanmıştır.

7- İzzettin, ÖNDER; " 1988 Konsolide Bütçesi Üzerine ", *Maliye Yazıları*, Aralık 1987-Mayıs 1988, S: 10-12, s.10.

8- Mehmet, GÜNAL; " Türkiye'de Kamu Finansmanı Dengesi (Ya Da Dengesizliği) Sorunu ve Çözüm Önerileri ", *İktisat, İşletme ve Finans*, Yıl:11, S:126, Eylül, 1996, s.6.

9- TÜSİAD; *Türkiye'de Kamu Harcamaları ve Kamu Borçlanması, Mali Disiplin Gereği Üzeline Gözlem ve Öneriler*, Yayın No: TÜSİAD-T/96 - 1/190, Ocak 1996, s.49.

10- Örneğin, *Aralık Alesi* olarak da adlandırılan davranışın bir sonucu olarak, harcamacı kuruluşlar ellerindeki mevcut ödeneği yıl sonuna geldiklerinde ihtiyaçlan olmasa bile son kuruluşuna kadar harcama eğilimindedirler. Çünkü mevcut bütçe sisteminde ödenekler harcamacı kuruluşların bir önceki yıl harcamaları göz önüne alınarak belirlenmektedir.

11- İzzettin, ÖNDER; "Bütçe Ekonomisinin Sadece Bir Kesiti", *Finans Dünyası*, Aralık 1992, s.32.

12- *Hürriyet*; "Bir Katrilyonluk Fon Hiç Denetlenmemiş", 24 Kasım 1997.

13- Kemal, ÇAKMAN; "Türkiye'nin Kamu Maliyesi Sorunu ", *Ekonomik Yaklaşım*, Bahar 96, C:7, S:20, s.6.

Ekonomik Göstergeler (İç)

Haziran / 1998

	1995	1996	1997		
			Ekim	Kasım	Aralık
T.C. MERKEZ BANKASI					
Döviz ve Altın Mevcudu (milyon \$)					
Banknot Miktarı (milyar TL)	13732.0	-	22363	20855	20044
T.C. Merkez Bankası İç Kredileri (milyar TL)	223934.0	-	713471	696858	719328
	206126.0	-	346617	346628	346408
Hazineye Kısa Vadeli Avans (milyar TL)	192790.0	-	337623	337623	337623
BANKALAR (milyar TL)					
Toplam TL Mevduat	1297155.5	3294383.7	5830761.0	5896408.0	6625325.0
Ticari Kuruluşlar Mevduatı	202144.7	474632.3	616761.0	611473.0	950426.0
Tasarruf Mevduatı	684904.3	1733118.2	2900643.0	2908266.0	3193612.0
Vadesiz Tasarruf Mevduatı	52471.5	133919.9	172922.0	171147.0	233887.0
Vadeli Tasarruf Mevduatı	632432.9	1599198.3	2727721.0	2737119.0	2959725.0
Mevduat Sertifikası	6916.6	11207.6	557.0	277.0	159.0
Resmî Kuruluş Mevduatı	36839.9	165741.0	512714.0	511823.0	221416.0
Bankalar Mevduatı	178367.7	485498.2	979491.0	1085304.0	1241192.0
Diğer Kuruluşlar Mevduatı	187982.2	424186.2	820595.0	80625.0	970491.0
Döviz Tevdiatı	1367626.8	2851132.0	4957773.0	5392101.0	5920236.0
Toplam Krediler	1738270.3	3860069.8	7246773.0	7484850.0	8811893.0
Tarım	326982.3	668826.0	799212.0	834648.0	1504492.0
Kalkınma ve Yatırım Bankaları	178290.2	351902.0	580970.0	586301.0	668676.0
Mesleki (Küçük Esnaf ve Sanalkâr)	47242.0	72522.0	132776.0	136080.0	140062.0
Gayrimenkul	56350.0	77380.0	108722.0	113067.0	127097.0
Denizcilik	1562.0	4732.0	11681.0	12466.0	13259.0
Turizm	7903.2	11770.0	15970.0	15163.0	15958.0
Diğer İhtisas Kredileri	1842.0	74766.0	167815.0	175931.0	187063.0
Ticari, Sınai, Sair	1118098.5	2598171.3	5429627.0	5611194.0	6155286.0
PARA ARZI (milyar TL)	396047.0	-	1315788.0	1231850.0	1378604.0
FİYATLAR (DİE; 1987 = 100, 1994 = 100)					
Toplam Eşya Fiyatları İndeksi (Genel)					
Tarım (Genel)	8733.7	-	708.0	747.6	787.7
İmalat Sanayii (Genel)	9313.7	-	839.3	905.1	951.2
Tüketici Fiyatları (Türkiye)	8403.9	-	671.2	702.3	743.5
Tüketici Fiyatları (İstanbul)	10962.3	-	764.9	815.6	857.5
	10718.2	-	775.3	826.9	875.1
DIŞ ÖDEMELER (milyon \$)					
Dışalım (CIF)	35709.0	-	-	-	-
Dışsatım (FOB)	21635.9	-	-	-	-
İşçi Dövizleri	-	-	-	-	-

Notlar: (1) TCMB altın ve döviz mevcuduna, altın stokunun yeniden değerlendirilmesinden doğan değer artışları dahildir. (2) TCMB kredilerine, borç tahkimleri (konsolide edilen krediler) dahil değildir. (3) Para arzı (M₁) dar tanımlıdır. (4) Fiyatlar, Ocak/1996'dan itibaren +1994=100- olarak verilmektedir. (5) Dışalım, dışsatım rakamları Şubat/1996, işçi dövizleri Ocak/1996 itibarıyledir.

Görüşler

Dr. BELGİN AKÇAY

T.C. Başbakanlık Toplu Konut İdaresi

YENİ KONUT FİNANSMAN MODELLERİ

Giriş

Ekonomik dengeler üzerinde belirleyici olan bütün süreçler, diğerlerinden ayrılan yapısal ve kurumsal özellikler gösterdikleri ölçüde iktisat biliminin alt disiplinini oluştururlar. Konut sektöründe de, yatırım, üretim, üretim ya da gereksinmelerin efektif talebe dönüşümü ve kaynakların kullanımını süreçlerindeki özellikler 'konut ekonomisi'ni ortaya çıkarır. Konut ekenomisinin önemli sorunlarından birisi ise, finansman sorunudur.

Bugüne kadar yapılan araştırmalar, iyi bir konut finansman sisteminin beklenenleri, tasarrufları harekete geçirmesi, tasarruflardan konuta ayrılan payın artırılması, konut finansmanında uzmanlaşmış kurumların tesisi, konuta ayrılan tasarrufların bu kurumlarda toplanmasının sağlanma-

sı, bu kurumların etkin çalışması için gerekli tedbirlerin alınması ve konuta ilişkin hedeflerin gerçekleştirilmesinde düşük gelirli gruplara öncelik verilmesi olarak sıralamaktadır. (Renaud, 1984; 74). Ancak, ülkemizde, bugüne kadar yapılan konut finansmanı alanında uygulamalar, iyi bir konut finansman sisteminin de bulunması gereken özellikleri büyük ölçüde taşımamıştır [Akçay(a), (b), (c)]. Bu çalışmada, ülkemiz koşullarına uygun finansman modelleri tartışılacaktır.

A) Türkiye için Yeni Konut Finansmanı Modelleri

Sadece ülkemizde değil, diğer ülkelerde de, 1970'li yılların ortalarında, savaş sonrasında beri devam eden genel ekonomik istikrar ve durgun ekonomik büyümenin sona er-

mesi, 1973-1974 ve 1979-1980 döneminde petrol fiyatlarındaki önemli artışlar, hem nominal hem de reel ücret maliyetleri ve enflasyonist şartlar endüstriyel gelişmenin sonucu özellikle kent ekonomisi düzeyinde karşılaşılan bir dizi değişikliklerle, yavaş ekonomik büyüme bir araya gelmiştir. Bu gelişmelerin sonucu ortaya çıkan iş ve gelir kayıpları, özellikle kentlerde ülke ortalamasının üstünde bir seyir izlemiştir. Satınalma gücünün azalması, konut için daha fazla finansman ihtiyacını doğurmuştur. Kentlerde eski konut stokunun azalması da bilinen bir diğer konudur. Sonuçta, uygun standartlarda konut maliyetini karşılamak için ihtiyaç duyulan finansman ile bu ihtiyacı karşılama gücü arasındaki fark giderek açılmış ve konut finansmanında bazı sorunlar ortaya çıkmıştır.

Konut finansmanında, çoğu ülkede rastlanan ortak sorunların başlıcaları şu şekilde sıralanabilir.

1- Konuta açılan krediler, çok sayıda küçük miktarlarda kredi demektir. Bu ise işlem maliyetlerini yükseltmektedir. Yine, ödünç fon alanların pek çoğunun finansman kurumları konusunda fazla bilgili olmamaları da, yüksek işlem masrafına neden olmaktadır. Ödünç alanların, sürekli bir işe sahip olmamaları geri ödemeleri aksatmakta, kayıplara neden olmaktadır.

2- Kısa vadeli mevzuat toplayarak, uzun vadeli kredi açmak, transfer vadesi sorunu ABD gibi gelişmiş ül-

kelerde bile darboğazlarla karşılaşılmasına neden olmaktadır.

3- Türkiye'de olduğu gibi, özellikle gelişmekte olan ülkelerde yaşanan yüksek enflasyon sorunu konut finansman sisteminin etkin olarak işleyişini olumsuz yönde etkilemektedir.

4- Hem ödünç fon ihtiyacı olan, hem de fon fazlası olup ödünç vermek isteyenler güvence aramaktadır. Gelişmiş ülkelerde dahi birçok insan, bankalardan, diğer finans kurumlarından şüphe etmektedirler. (Boleat, 1985, 26). Nitekim, ülkemizde de PİAR'ın yaptığı araştırmada, kişilere konut için kredi alırken hangi kurumu tercih edecekleri sorulduğunda, % 85'i kamu bankalarını tercih etmişlerdir. (PİAR, 1991) Bu nedenle, devletin konut finansman sisteminde garantör olması, hem ödünç alan hem de veren açısından güvence sağlamaktadır.

Burada yukarıda sıralanan sorunları da dikkate alınarak, konut finansmanı için üç model önerilmektedir. Bunlardan birincisi, bazı yasal düzenlemelerle ihtiyaç gösteren ve ülkemiz için yeni olan modeldir. Diğer iki model ise, halihazırda yasal mevzuatı hazır olan, sadece konut yapımcılarının, konut kooperatifi birliklerinin ve belediyelerin yeni örgütlenmeye gitmeleri ile etkinlik kazanacak modellerdir.

I- İPOTEKLİ FİNANSMAN MODELİ

Ülkemizde bugüne kadar yapılan

uygulamalar, konut alıcılarına daha çok finansman katkısında bulunmaya yönelik olmuş ve arz cephesi ise, fazla dikkate alınmamıştır. Ekonomik ve toplumsal boyutlarıyla ciddi sorunlar içeren konutun finansmanının, geçmişteki tecrübelerden yararlanılarak yeni bir yaklaşımla ele alınması ve oluşturulacak konut finansman sisteminin aşağıda sıralanan özellikleri taşıması faydalı görülmektedir.

1- Her şeyden önce, sistem esnek olmalıdır. Esneklikle anlatılmak istenen, konut finansman sisteminin ve finansman kurumlarının baskıları mass edebilme, değişken ekonomik şartlara uyum sağlayabilme ve böylece etkin faaliyette bulunabilme ve sürdürülebilirlik yeteneğini ifade etmektedir.

2- Yeterli ve sürekli kaynak yaratılmalıdır. Brezilya ve Kolombiya gibi yüksek enflasyonlu gelişmekte olan ülkelerde, yaşanan tecrübeler, devletin sistemin başlangıç kaynağını sağladığı ya da sistemin likidite ihtiyacı olduğunda, bu ihtiyacı karşıladığını göstermektedir. (Telgarsky, 1991, 18). ABD'de kamu kesimi, sistemde ortaya çıkan likidite sıkıntısında, garantör olarak görev yapmaktadır.

3- Bugün artık yaygın şekilde, bütün politik sistemlerce konutun piyasa güçlerine bırakılması mümkün olmayan bir sosyal mal olarak kabul edilmesi gerçeği dışında, devletin müdahaleci değil, garantör olarak yer aldığı bir sistem kurulmalıdır. Nitekim ABD, Kolombiya ve Brezilya'da hem ödünç veren kurum açısından hem

de ödünç alan açısından devletin garantörlüğü, konut finansman sistemi-ne güveni arttırmıştır.

Bu nedenle, önerilen konut finansman modeli ile ekonomide değişen şartlara uyum sağlayabilecek, konutu hem talep hem de arz cephesinden destekleyebilecek, konut üretimine katkıda bulunabilmek için daha önce oluşturulan dağınık kaynakları bir araya getirerek, zaman içinde kendi kendini finanse eder hale gelen, hem ödünç alan hem de ödünç veren açısından ödeme güçlerine uygun (ödünç alan açısından income affordability, ödünç veren açısından financial affordability'i sağlayabilen) uzun vadeli finansman desteği sağlayabilecek ve devletin garantör olarak yer alacağı bir finansman sistemi amaçlanmıştır.

Uzun vadeli tasarruflarının teşvik edilmesi, kişilerin kira giderlerinin kredi taksidine dönüştürülmesi, aynı zamanda yapılan tasarrufların enflasyona karşı korunması ve konut dışı yapılan tasarrufların konut piyasasına çekilmesi, konut üretiminin hem arz hem de talep cephesinden desteklenmesi oluşturulan sistemin teorik temellerini oluşturmaktadır. Konut finansman sisteminin kaynağını ise Toplu Konut İdaresi (TOKİ) ile ticaret bankalarının kaynakları oluşturacaktır, TOKİ'nin kaynaklarını:

1- Bütçe dışına çıkarılacak Toplu Konut Fonu kaynakları,

2- Toplu Konut Fonunun ipoteye dayalı menkul kıymet ihracı ile sağlanacak kaynak,

3- 3320 sayılı Konut Edindirme Yardımı Kanunu ile KEY hesabında biriken meblağ,

4- T. Emlak Bankasının konut stokunun satışı ile elde edilecek kaynak,

5- Kamu lojmanlarının özelleştirilmesi ile elde edilen kaynak,

6- Sosyal tesislerin özelleştirilmesi veya kiralanması yoluyla elde edilen kaynak,

7- Arsa Ofisi ve Milli Emlak Genel Müdürlüğü'nün arazi, arsa satışlarından elde edilen gelirler,

8- Turizm Bakanlığı aracılığı ile yapılan tahsisler dolayısıyla bütçeye aktarılan ödenekler,

9- Tapu ve Kadastro harçlarından elde edilen gelirler,

10- Emlak Vergisi gelirleri,

11- İnşaat sektöründen alınan katma değer vergisi gelirleri,

Bu gelirler, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası nezdinde oluşturulan Toplu Konut hesabında toplanacaktır. Ticari bankaların kaynaklarını ise, aşağıda sıralanan kaynaklar oluşturacaktır.

1- Konut alıcılarının, konut alımında peşinat olarak kullanılmak üzere açtıracakları "konut tasarruf hesabı",

2- Konut dışı yapılan tasarruflar (diğer mevduat hesaplarına uygulanacak reel faizden yüksek faiz oranı

uygulanarak, her yıl tüketici fiyat artışlarına göre yeniden değerlendirilecektir.)

3- Toplu Konut İdaresinden düşük faizle sağlanan kredi,

4- Bankaların konut finansman ile ilgili işlemlerde, damga ve banka ve sigorta muamele vergisinden muaf tutulması; konut kredilerinde Kaynak Kullanım Destekleme Fonu kesintisinin kaldırılması.

5- Konuta ilişkin tasarruf hesapları, bloke hesap kapsamında sayılarak, munzam karşılık ve disponibiliteler gibi yükümlülüklerden muaf sayılması,

6- Likidite sıkıntısına düşüldüğünde devletin desteği.

Böylece oluşturulan sistemle, finansman riski TOKİ'de kredi riski ise ticari bankalarda kalacaktır. Oluşturulan sistemin araçları, konut finansman kredisi, konut inşaat kredisi, konut tasarruf hesabı ve tahvillerdir.

- Konut yapımcılarının konut üretimlerini desteklemek üzere verilecek konut inşaat kredisi yapımcılara arsa alımı veya sosyal konut (2487 sayılı TKK, md. 2) inşaatlarına destek sağlamak için verilecektir. Bu kredinin miktarı, konut ve arsa maliyetinin % 80'ini geçmeyecektir. 1-10 yıl vade ile yapımcılara açılan kredi, her altı ayda bir (Ocak ve Temmuz) tüketici fiyat artışlarına göre yeniden değerlendirilecektir.

- Sistemin diğer bir aracı, fertler tarafından konut alımında peşinat olarak kullanılmak üzere açtırılan konut

tasarruf hesabıdır. Bu hesap 1-3 yıl arasında değişen vadelerde ve enflasyon karşısında erozyona uğramaması için tüketici fiyat indeksine göre her yıl yeniden değerlendirilecek bir tasarruf hesabıdır. Konut tasarruf hesabının özellikleri şu şekilde sıralanabilir:

– Bireyler konut tasarruf hesabında biriktirilen mevduatları, konut alımı dışında kullanamazlar,

– Bankalar, bu hesapları konut finansmanı dışında kullanamazlar,

– Tasarruf süresi arttıkça, kredi maliyeti düşülecek ve vade artırılabilmektedir.

Tasarruf Süresi	Kredi Faiz Oranı	Kredi Vadesi
3 yıl	% 3	20 yıl
2 yıl	% 4	15 yıl
1 yıl	% 5	10 yıl
0 (hemen kredi)	% 7	10 yıl

– Tasarruf hesapları, bloke hesap kapsamında olacak, munzam karşılık ve disponibilitate oranı gibi yükümlülüklerden muaf olacaktır. Oluşturulan konut finansman modelinin diğer bir aracı devlet tahvilleridir. Sisteme aynı zamanda fon sağlayacak olan Devlet Tahvili:

– 2 yıl vadeli, her altı ayda bir tüketici fiyat artışlarına (DİE'nce yayınlanan) göre yeniden değerlendirilebilir tahvildir.

– Devlet garantilidir.

– Vergiden muaftr.

– Alıcıları, ticari bankalar, SSK, Emekli Sandığı, Bağ-Kur, diğer bireysel yatırımcılardır.

Modelin İşleyişi: Konut finansman sisteminin işleyişi (Şekil 1)'de gösterilmiştir. Konut almak isteyen finansman ihtiyacı olan kişiler, bankada enflasyondan korunarak, konut tasarruf hesabı açtırarak tasarruf ederler.

Tasarruf etme süresi (0-3 yıl) tamamlandıktan sonra, bankaya belli şartlara sahip konutu almak için, kredi başvurusunda bulunarak, aldıkları krediyi, net gelirlerinin belli bir oranını kira öder gibi taksit ödeyerek konut sahibi olurlar. Bu şartlar, konut alıcısının ikinci konutu olmaması, 100 m² sınırının aşılması ve alınacak konutun sosyal konut olması şeklinde sıralanabilir. Günümüze kadar bu alanda gerçekleştirilemeyen hedeflere de sistem içinde otomatik olarak ulaşılmış olacaktır. Ayrıca, öncelik hiç konutu olmayan kişilerin olacaktır. Bu şartlar, sistem iyice oturduktan sonra, daha hafifletilebilir.

Konut yapımcısı ise, yine fert gibi tasarruf hesabı açtırır. Tasarruf süresi tamamlandıktan sonra, kredi başvurusunda bulunarak, en fazla 10 yıl vade ile geri öder. Yapımcılara sosyal konut üretimi karşılığında kredi açılacaktır. Böylece sosyal konut üretimi desteklenerek, günümüze kadar gerçekleştirilemeyen bir hedefe daha ulaşılmış olacaktır. Oluşturulan sistemde konut alıcısına ve üreticisine sağlanan finansmanın geri ödemesinin özellikleri şu şekilde sıralanabilir:

– Konut alıcısının konut değerinin % 25'ini peşin yatırması gerekmektedir.

– Belli bir tasarruf dönemi) olması (artan tasarruf dönemi) alıcıya düşük maliyet ve daha uzun vade imkanı yaratacaktır.

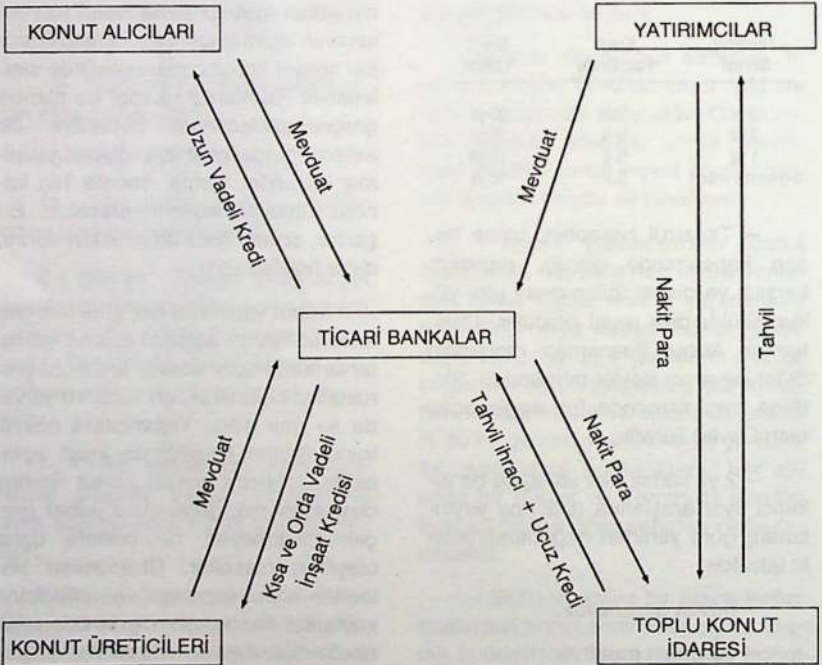
– Ana para ve ödeme taksitleri tüketici fiyat artışlarına ve ücret artışlarına göre altı ayda bir (Ocak - Temmuz ayları) yeniden değerlendirilmesi,

– Vadenin baştan belli olması (10 - 20 yıl),

– Faizin tasarruf süresine göre belirlenmesidir.

Görüldüğü gibi konut alıcısı daha büyük m²'li konut talebinde bulunduğu sürece daha fazla peşinat, daha fazla taksite katlanmaya razı olacaktır. Aynı durum vade süresi kısaltıldıkça da söz konusudur. Çünkü, sistem de vade tasarruf süresine bağlı olarak belirlenecektir. En uzun süreli tasar-

Şekil: 1
KONUT FİNANSMAN SİSTEMİNİN İŞLEYİŞ ŞEMASI

ruf hesabı açtıran konut alıcısının, diğerlerine göre vade tercih avantajı olacaktır. Gelirine göre 10, 15 ve 20 yılı tercih edebilir. Ama tasarruf süresi kısaltıkça konut alıcısının tercih hakkı azalmakta, hem de daha fazla maliyete katlanmak durumunda olmaktadır.

Oluşturulan modelde konut alıcısına ve üreticisine sübvansiyonsuz finansman desteği sağlanması düşünülmüştür. Bu kaynağın daha etkin kullanılabilmesi ve sürekliliğinin sağlanabilmesi açısından gereklidir. Aslında ilk bakışta konut alıcısı açısından kullandığı krediye göre geri ödediği miktar çok yüksek görülebilir.

Konut üreticisinin sosyal konut üretmek ya da arsa satın almak için sağlayacağı kredinin geri ödeme taksitleri, konut alıcısınınki gibi hesaplanmaktadır. Sadece vade farklıdır (en fazla 10 yıl). Konut üreticisi konut üretmek için finansman sağladığında, kredi ödenmesi, inşaat seviyesinin % 50 seviyeye geldikten sonra yapılacaktır. Ancak konut üretiminde sağlanan finansmanın yanında teşvik açısından arsa tahsisi, vergi ve harçlarda teşvik edici uygulamaların yapılması gereklidir. Konut üretiminde arsa, inşaat maliyetinin önemli bir kısmını oluşturmakta ve üretimde darboğaz yaratmaktadır. Bu nedenle sistem içinde açılacak arsa kredisi yanında TOKİ, istimlak yoluyla edindiği arsayı veya hazine arsa ve arazilerinin bedelini peşin veya taksitler halinde (geri ödeme şartları, inşaat kredi-sindeki şartlara haiz olarak) tahsil et-

mek üzere konut üreticilerine satabilir.

Modelde TOKİ kaynakları ile bankayı desteklemekte ve banka likidite sıkıntısına düştüğünde garantör vazifesi görmektedir.

Görüldüğü gibi sistemde, bir yandan, hem tasarruflar, hem de açılan krediler enflasyonist etkilerden korumak için tüketici fiyat artışlarına, geri ödemeler ise, ücret artışlarına endekslenerek sabit oranlı ipotek ile karşılaşılan problemleri gidermek üzere "ikili indeks" (Dual Indeks-DIM) tercih edilmiştir. Aslında oluşturulan bu sistemde finansman desteğinin çok düşük gelirli hitap etmeyeceği açıktır. Zaten çok iyi işleyen finansman sistemine sahip ülkelerde de bu sorun sistemin dışında çözülmeye çalışılmaktadır. (İngiltere ve Fransa'da kiralık konut uygulamaları yolu ile çözüldüğü gibi). Bu nedenle, bu kesime Belediyeler aracılığı ile yürütülecek kiralık konut uygulaması ile destek sağlanması gereklidir.

II- GAYRİMENKUL YATIRIM ORTAKLIKLARI MODELİ

Konut Finansmanı için önerilen ikinci model, büyük ölçüde konut üreticisine finansman desteği sağlayan, ancak talep yönünden de finansman desteği verildiği takdirde oldukça başarılı şekilde işleyeceği düşünülen "Gayrimenkul Yatırım Ortaklıkları Modeli"dir. Bu modelde yürürlükte olan bir mevzuatın bulunması, hemen harekete geçebilme imkanı vermektedir.

Gayrimenkullere ve ipoteklere yatırım yapan kapalı uçlu fonlar olan Gayrimenkul Yatırım Ortaklıkları (Mudara, 1989; 7), küçük yatırımcıların düşük miktardaki tasarrufları ile katılabilecekleri organizasyonlar oldukları için son yıllarda, özellikle 1990'ların başından itibaren hem sayı hemde hacim olarak gayrimenkul finansmanında giderek artan öneme sahip olmaya başlamışlardır. Portföyleri konut ağırlıklı olan GYO, % 16 pay ile üçüncü sırayı almaktadırlar (Eichholtz, P. ve Koedijk; K. (1996; 3) (Tablo: 1).

Ülkemizde geçmiş henüz çok yeni olan GYO, 1992 yılında Sermaye Piyasası Kanunu ve Vergi Kanunlarında yapılan düzenlemelerle ilk kez hukuk sistemimize girmiştir. Gayrimenkuller ve gayrimenkule dayalı sermaye piyasası araçlarından oluşan portföyü işleten ve gayrimenkule dayalı projelere yatırım yapan sermaye piyasası kurumları olarak tanımlanan

GYO, 1995 yılında "Gayrimenkul Yatırım Ortaklıkları (GYO)'nın Kuruluşlarına, Faaliyet İlke ve Kurallarına ve Hisse Senetlerini Halka Arz Etmelerine İlişkin Esasları" düzenleyen 7 no.lu Sermaye Piyasası Kurulu Tebliği yürürlüğe girmiş ve amaçları şu şekilde sıralanmıştır.

a) Ortaklık portföyünü oluşturmak, yönetmek ve gerektiğinde portföyde değişiklikler yapmak,

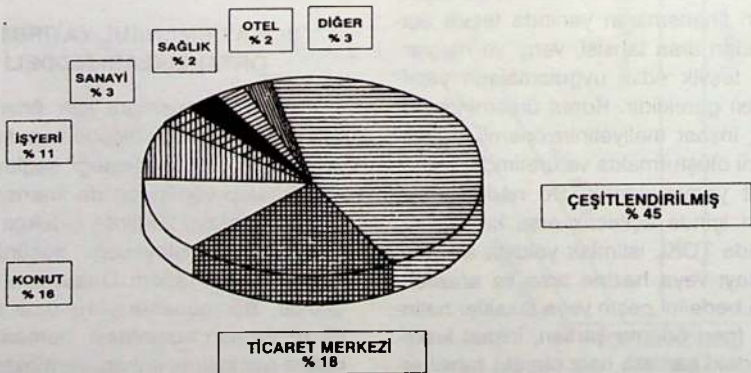
b) Portföy çeşitlendirmesiyle yatırım riskini en aza indirecek bir biçimde dağıtmak,

c) Gayrimenkullere ve gayrimenkule dayalı araçlara ilişkin gelişmeleri sürekli izlemek ve portföy yönetimiyle ilgili olarak gerekli önlemleri almak,

d) Portföyün değerini korumaya ve artırmaya yönelik araştırmalar yapmak.

GYO'ları aynı usulde kurulabile-

Tablo: 1
Gayrimenkul Şirketlerinin Portföyelerine Göre Dağılımı

ceği gibi daha önce kurulmuş bulunan ortaklıklar da GYO'na dönüşebilmektedir. Mevzuata göre, GYO'lar kayıtlı sermaye esasına göre kurulurlar. Ortaklığın kurulabilmesi için başlangıç sermayesinin en az 250 milyar TL olması ve hisse senetlerinin nakit karşılığı çıkarılması ve daha önce kurulmuş ortaklıkların GYO'na dönüştürülmesi halinde başlangıç sermayelerinin en az 100 milyar TL olması gerekmektedir.

GYO'nun kurucuları veya katılımcıları, Türkiye'de yerleşik bireysel yatırımcılar, belediyeler, mali veya mali olmayan şirketler olabilir. Yerli ve yabancı gerçek ve tüzel kişilerin de GYO kurucusu veya pay sahibi olabilmeleri mümkündür. Böylece dış finansman imkanı yaratılması mümkün olabilmektedir.

GYO, kuruluşun tescilinden itibaren en geç altı ay içinde halka arz edilecek hisse senetlerinin kayda alınması için Sermaye Piyasası Kurulu'na başvurması zorunludur. Hisse Senetlerinin halka arzı sermaye arttırımı yoluyla veya mevcut hisselerin halka arzı yoluyla yapılır. Halka arz edilecek hisse senedi nominal değerleri toplamının GYO'nun çıkarılmış sermayeye oranının en az % 49 olması gerekir.

Gayrimenkul Yatırım Ortaklıklarının Faaliyetleri ise, Tebliğin 16. maddesinde sıralanmıştır. GYO'lar;

a) Gayrimenkule dayalı sermaye piyasası araçlarına (gayrimenkul sertifikası ve konut kredileri karşılığında ihraç edilen varlığı dayalı menkul kıymetler gibi) yatırım yapabilirler,

b) Bina, arsa, ve araziden oluşan gayrimenkullere yatırım yapabilirler.

c) Gayrimenkuller üzerinde intifa hakkı kurabilir ve bu hakkı kullanabilirler,

d) İlgili mevzuat uyarınca gerekli izinleri alınmış, projesi hazırlanmış, inşaata başlayabilmesi için gerekli belgelerin tam ve doğru olduğu bu Tebliğde belirtilen ekspertiz şirketlerinde onaylanmış gayrimenkule dayalı projelere yatırım yapabilirler,

e) Kira gelirleri elde etmek amacıyla bitmiş veya asgari % 50'si tamamlanmış gayrimenkullere yatırım yapabilirler.

Ayrıca, bu faaliyetlere ek olarak, GYO'larına kısa süreli fon ihtiyaçlarını karşılayabilmek amacıyla, çıkarılmış sermayesi ve yedek akçeler toplamının % 25'ine kadar kredi kuruluşlarından kredi alabilme veya bu sınırlara bağlı olmaksızın borçlanma senedi ihraç edebilme imkanı verilmiştir.

Modelin İşleyişi: Konut yapımcıları, Belediyeler veya Konut Kooperatif Birliklerinin yeni bir Anonim Şirket kurarak veya mevcut şirketlerini GYO'ya dönüştürerek Gayrimenkul Yatırım Ortaklığını oluşturabilirler. Başlangıç sermayesinin en az 250 milyar TL olması, daha önce kurulmuş şirketlerini GYO'na dönüştürülmesi halinde başlangıç sermayesi en az 100 milyar TL olması gerekmektedir. Şirket ortaklığına bir bankanın dahil edilmesi maliyetleri azaltacaktır.

Şirket gerekli işlemlerini tamamladıktan sonra, kuruluşun tescilinden

en geç altı ay içinde halka arz edilecek hisse senetlerinin kayda alınması için Sermaye Piyasası Kuruluna başvurmak zorundadır. Halka arz edilecek hisse senedi nominal değerleri toplamının GYO'nun çıkarılmış sermayeye oranının % 49 olması gerekmektedir.

Sistemde konut projesinin yürütücüsü GYO A.Ş., GYO'nun ürettiği konutları satın alacak konut alıcıları, GYO'nun ihraç ettiği hisse senetlerini satın alacak bireysel ve kurumsal yatırımcılar ve Konut alıcısına finansman desteği sağlayacak Toplu Konut İdaresi (TOKİ) yer alacaktır.

Sistemin araçlarını ise, GYO tarafından ihraç edilen ve fiyatı borsada oluşacak hisse senetleri ve TOKİ tarafından konut alıcılarına açılacak ferdi konut kredisi meydana getirmektedir. Hisse senedi arzı ile konut dışı tasarruflar konut sektörüne çekilecektir. TOKİ ise, konut projesi tamamlandığında konut alıcısının finansman desteği sağlayacak, ana para TÜFE indeksi, geri ödeme taksidi ise ücret artışlarına göre her yıl altı ayda bir değerlendirileceği ferdi konut kredisi açacaktır. Kredinin vadesi konut büyüklüğü arttıkça kısıllacaktır.

İkinci modelde kaynağı, GYO'nın hisse senedi ihracından elde edilen gelirler, şirketin yerli veya yurt dışı finans kurumlarından sağlayacağı kredi ve TOKİ kaynakları oluşturmaktadır. Aslında kooperatif birliklerinin kuracakları GYO'lara konut sahibi olmak isteyen kooperatif üyelerini konut toplam maliyetinin en az % 25'ini

peşin vererek ortak olmaları sağlanabilir. Böylece, GYO'ların mülkiyeti tabana yayılmış olur. Bu şekilde ortak olanlarla anlaşma yapılarak konut satışında öncelik verilebilir.

III- GAYRİMENKUL SERTİFİKASI MODELİ

Konut Finansmanı için önerilen üçüncü model, hem konut üreticisine finansman desteği sağlayabilecek, hem de konut alıcısına kolaylık sağlayabilecek, aynı zamanda yürürlükte olan bir mevzuat bulunması dolayısıyla hemen harekete geçebilme imkanı verebilecek olan "Gayrimenkul Sertifikaları Modeli"dir.

Gayrimenkul Sertifikaları (GS), ihraççıların (gayrimenkulü inşa edecek ortaklık) bedellerini inşa edilecek veya edilmekte olan gayrimenkul projelerinin finansmanında kullanılmak üzere ihraç ettikleri menkul kıymetlerdir.

SPK'nın 20.7.1995 tarihinde yayımlanan 19 no.lu Tebliğine istinaden, ilk uygulama T. Emlak Bankası tarafından yapılmış, İstanbul-Ataşehir projesi kapsamında yer alan 382 adet konut karşılığında Mayıs 1996 tarihinde gayrimenkul sertifikası ihraç edilmiştir.

GS ihraççısı gayrimenkul projesini gerçekleştirmeyi üstlenen ve GS'nin içerdiği edimleri yerine getirmekle yükümlü olan bir anonim şirkettir. Şirketin GS ihraç edebilmesi için, GS ihracına konu olacak projeye eşdeğer büyüklükte en az bir projeyi

Sermaye Piyasası Kuruluna başvuru tarihinden önceki 5 yıl içerisinde tamamlamış olması ve üstlendiği gayrimenkul projesini gerçekleştirebilecek mesleki ve teknik donanımına sahip olduğunu belgelendirilmesi gerekir.

Ayrıca şirketin edimlerinin ve belirlenen cezai şartların bir banka tarafından garanti edilmesi zorunludur. Yine GS ihracı karşılığında elde edilen para banka tarafından özel hesapta toplanarak, vekilin özel borcu çerçevesinde bankaca gelir elde edilecek şekilde kullanılır.

Gayrimenkul sertifikası kişilere sertifika vadesi içerisinde sertifika toplayarak gayrimenkul edinme imkanı verir. Bu da kişileri toplu ödeme veya düzenli ödeme yükünden kurtarmaktadır. Kişiler gayrimenkule dönüşebilecek sayıda sertifika toplayamadıkları ya da sertifikalarını konuta dönüştürmek istemedikleri zaman sertifika vadesinde sertifikanın anapara ve faizini tahsil edeceklerdir.

Modelin İşleyişi: Bu modelde, II. modelde olduğu gibi bir anonim şirket kurulması gereklidir. Konut yapımcıları, belediyeler ve konut kooperatifleri birlikleri önce bir anonim şirket oluştururlar. Kurulan şirket üretilen konut projesinin finansmanı için GS ihraç eder.

GS belli vadeye ve getiriye sahip menkul kıymetlerdir. GS Tahvil ve Bono piyasası bünyesinde oluşturulan Gayrimenkul Sertifikaları Pazarında işlem görür. GS şirketin projesinden konut sahibi olmak isteyenler, sadece getirisinden faydalanmak isteyen

bireysel ve kurumsal yatırımcılar satın alır. Vade sonunda ana para ve faiz karşılığında satarlar.

Bu işlemleri yapabilmek için şirketin bir banka ile anlaşma yapması gerekir. Banka sistemde garantördür. Proje tamamlandığında yeterli sayıda sertifika biriktirmeyen konut alıcılarına TOKİ ferdi konut kredisi açar. Kredinin geri ödemesinde ana para TÜFE indeksi, geri ödeme taksidi ise ücret artışlarına göre her yıl altı ayda bir değerlendirilecek ferdi konut kredisi olacaktır. Kredinin vadesi konut büyüklüğü arttıkça kısılacaktır.

Sistemde yer alanlar, konut üreticisi tarafından kurulan anonim şirket, üretilen konutları GS biriktirerek ve yeterli sayıda toplayamadığı takdirde TOKİ tarafından kredi açılacak konut alıcıları, fazla risk yüklenmeyi istemeyen yatırımcılar, konutu talep yönünden destekleyen TOKİ ve garantör olarak banka yer almaktadır.

Sistemin araçları ise, konut üretimine finansman desteği sağlayacak GS ve yeterli sayıda GS toplayamayan konut alıcılarına TOKİ tarafından açılacak ferdi konut kredisidir.

Görüldüğü gibi sistemin kaynağını şirketin GS ihracatından elde ettiği gelirler, özel bir hesapta toplanan GS ihracatından elde edilen gelirlerin garantör banka tarafından değerlendirilmesi ile elde edilen gelirler ve TOKİ kaynaklarıdır.

IV- SONUÇ

Bugün çoğu ülkede, ülkelerin

Tablo: 2
Kentleşmede Konut Finansman Modelleri

	I. MODEL	II. MODEL	III. MODEL
SİSTEMDE YER ALAN BİRİMLER	* Konut yapımcıları * Konut alıcıları * Yatırımcılar * TOKİ * Ticari Bankalar	* GYO Anonim Şirketi * Konut alıcıları * Yatırımcılar * TOKİ	* Anonim Şirket * Konut alıcıları * Yatırımcılar * TOKİ
SİSTEMİN ARAÇLARI	* Tahvil (TOKİ tarafından ih ihraç) * Konut Ferdi Kredisi (ticari bankalarca verilecek) * Konut İnşaatı Kredisi (ticari bankalarca verilecek) * Konut tasarruf hesabı	* Hisse Senedi (GYO tarafından ihraç edilen) * Ferdi Konut Kredisi (TOKİ tarafından açılacak)	* Hisse Senedi (GYO tarafından ihraç edilen) * Ferdi Konut Kredisi (TOKİ tarafından açılacak)
SİSTEMİN KAYNAKLARI	* Tahvil ihracı gelirleri * TOKİ kaynakları * Ticari bankaların kaynakları – Konut Tasarruf Hesapları – Tasarruf Mevduatı	* Hisse senedi ihracı gelirleri * Yerli ve yabancı finansal kurumlardan alınacak gelirler * TOKİ kaynakları	* Gayrimenkul Sertifikası ihracı gelirleri * Yerli ve yabancı finansal kurumlardan alınacak gelirler * TOKİ kaynakları
GARANTÖR	* TOKİ		* Banka

ekonomik yapılarına, gelişmişlik seviyelerine ve siyasi rejimlerine göre değişen bir veya daha fazla konut finansman sistemi uygulanmaktadır.

Bu güne kadar yapılan uygulamalar "Hiçbir konut finansman sisteminin mükemmel olmadığını" göstermiştir (Boleat, 1985; 367). Önemli olan ülke koşullarına uygun sistemleri uygulamaya koyabilmektir.

Önerilen modellerde, konutun hem arz hem talep cephesinden destekleyecek şekilde oluşturulmasına dikkat edilmiştir (Tablo: 2). Önceki bölümlerde bahsedildiği üzere, ikinci ve üçüncü model mevzuat açısından hazırdır. Bu modellerde büyük ölçüde konut üreticisine finansman kaynağı sağlayan sermaye piyasası araçlarına, konutu talep yönünden destekleyecek önerilerde (ferdi konut kredisi) bulunulmuştur. Birinci model ise büyük ölçüde yeni bir modeldir. Devletin garantörlüğünde dağıtık kaynakların bir araya getirilerek daha etkin kullanılmasını sağlamak, istikrarlı ve sürekli kaynak yaratmak açısından önemlidir. Ayrıca böyle bir sistemin kurulması ülkemiz açısından ihtiyacıdır. Aynı zamanda diğer iki modelinde etkin olarak çalışmasına yardımcı edecektir.

Genel çerçevesi çizilen konut finansman modellerinin işlerlik kazanması sonucu;

1- Tasarruflar teşvik edilecek,

2- Sosyal konut üretimi teşvik edilecek,

3- Sosyal konut talebi teşvik edilecek,

4- Tasarruflar enflasyonun olumsuz etkilerinden korunacak,

5- Konut dışı tasarruflar için, konut piyasası cazip hale getirilecek,

6- Konut projeleri sermaye piyasası aracılığı ile desteklenecek,

7- Atıl durumdaki kaynaklar sermaye piyasasına ve dolayısıyla ülke ekonomisine kazandırılacak,

8- Kaynak bulunamaması nedeniyle gerçekleştirilemeyen büyük konut projelerinin gerçekleştirilerek konut üretimi hızlandırılacak,

9- Konut piyasasındaki canlanma, istihdam ve gelir yaratan etki yaratarak ekonominin canlanmasını sağlayacak,

10- Devletin garantör olarak görev alması, sistemin uyarlamalarının müdahalelerin asgari olmasını ve sistemin, etkin çalışmasını sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

Akçay, B(a). (1993). "70 Yıllık Süreçte Konut". *Hazine ve Dış Ticaret Dergisi*. Özel Sayı. s. 143-167.

--- (1993) (b). "Türkiye için Yeni Bir Konut Finansman Modeli Yaklaşımı" *Ülkemiz Koşullarına Uygun Konut Üretim Modeli*. Ed. Balamir, M. ODTÜ Yayınları. Ankara.

--- (1996) (c). "Türk Bankacılık Sistemi ve Konut Finansmanı Modeli".

Planlama Dergisi. TMMOB Şehir Plancıları Odası Yayını. sayı 14.

— (1997). "Bankalardan Modern Konutlara. Singapur." *Finans Dünyası*. Kasım.

Boleat, M. (1985). *National Housing Finance Systems*. Croom Helm. London.

Eichholtz, P.M.A. ve Koedijk, K. G. (1996). "The Global Real Estate Securities Market" *Real Estate Finance*. Vol. 13. No. 1. Spring, Ss. 76-82.

Mason, D. (1985) *Institutional Framework of Housing in Turkey*. Vol. II. The Urban Institute.

Mudara, J. (1989). *Financial Markets and Institutions*. West Publishing.

OECD. (1986). Group on Urban Affairs Project Group on Housing Finance Paris. s. 1-14.

PIAR-Galup (1991). *Marketing Research Co. Consumer Attitude Survey on Housing Finance*. İstanbul

Renaud, B. (1984). *Housing and Financial Institutions in Developing Countries*. World Bank Staff Working Papers. Number: 6558. August. Washington D. C.

Telgarsky, J. and Mark, K. (1991). *Alternative Mortgage Instruments in High Inflation Economies*. The Urban Institute. Washington D. C.

United Nations (1998). *Housing Finance*. New York and Geneva.

KEMAL KURDAŞ

EKONOMİK POLİTİKA ÜZERİNE

İncelemeler-Yorumlar

"Öyle görünmektedir ki, fırsatçı popülist politikacı takımı, dışarda ve içerde borçlanıp günü gün etmek olanağı mevcut olduğu sürece, ekonomik politikada kendiliklerinden hiçbir zaman bilmsel, ciddi politika ve tedbirlere başvurmayacaklardır. Böyle bir tutuma girmeyeceklerdir. Oysa devlet gemisi fırtınalı bir denizde kayalıklara doğru hızla sürüklenmektedir."

Fiyatı: 800.000 TL / Öğrencilere indirimli

İsteme Adresi

Binbirdirek Mah. Suterazisi Sokak. No: 6/2; Sultanahmet – İstanbul
Telefon: (0212) 518 17 32 Fax: (0212) 518 66 43

EKONOMİK GÖSTERGELER DIŞ DÜNYA (HAZİRAN 1998)

Ülkeler	GSYİH*	Tüketici Fiyatları*	Ücretler Kazançlar*	İşsizlik Oranı (%) (En Son)	Dış Ticaret Dengesi** (Milyar \$) (Son 12 Ay)	Cari İşlem Dengesi** (Milyar \$) (Son 3 Ay)	Faiz Oranları (%)	
							Para Piyasası (Son 3 Aylık)	Kredi
A.B.D.	3.7	1.4	4.4	5.0	-206.2	-166.4	5.50	8.50
Almanya	3.0	1.4	1.1	11.2	73.7	2.2	3.42	4.90
Avustralya	4.9	-0.2	3.0	8.7	0.1	-5.8	5.00	8.75
Avusturya	2.5	1.2	5.0	7.1	-4.9	-4.0	3.38	6.50
Belçika	2.5	1.9	2.3	12.5	11.6	13.9	3.46	7.25
Danimarka	4.4	2.2	3.9	8.0	3.8	1.1	4.35	6.75
Fransa	3.4	1.0	2.6	12.5	31.7	39.7	3.38	6.55
Hollanda	4.2	2.5	3.0	5.7	16.4	23.1	3.38	5.25
İngiltere	2.9	4.0	4.9	7.4	-24.7	7.3	8.13	8.25
İspanya	3.6	2.0	2.9	21.3	-19.8	7.1	4.31	7.00
İsveç	3.3	0.8	3.3	8.3	17.2	5.8	4.30	4.82
İsviçre	2.0	0.4	0.5	5.5	0.2	20.9	1.81	3.63
İtalya	2.8	1.8	2.7	12.1	27.7	34.1	5.69	7.88
Japonya	-0.2	0.4	0.2	3.3	110.9	106.0	0.43	1.63
Kanada	3.8	0.8	2.1	9.5	13.6	-11.2	4.62	6.50

Açıklamalar: (b.d.) = Belli Değil. Kaynak: The Economist, 6 Haziran 1998.

(*) Yıllık Yüzde Değişim.

(**) Avustralya, Fransa, İngiltere, Japonya, A.B.D. ve Kanada için İthalat F.O.B., İhracat F.O.B.; Diğerleri için C.I.F / F.O.B.

SİZ DE ABONE OLUN!

«Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi»ne abone olanlar,
«Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi»ni önce okuyanlardır.

Adı Soyadı :

Firma Adı :

Adres :

Posta Kodu : Tci:

- Abone olmak istiyorum.
 Yeniden abone olmak istiyorum.
 Lütfen temsilcinizi gönderin (İstanbul'da oturanlar için).

«BANKA VE EKONOMİK YORUMLAR» Aylık Dergi, 12 sayı için 1998 Yılı Abone Koşulları;

YURT İÇİ

- 6 Aylık: 3.000.000.- TL
 1 Yıllık: 5.400.000.- TL

YURT DIŞI

- 6 Aylık 25 \$
 1 Yıllık: 40 \$

Not: Öğrencilere % 40 indirim yapılmaktadır.

Abone bedeli (.....) TL, aşağıdaki işaretli banka hesabınıza havale edilmiştir.

T. İş Bankası
Cağaloğlu Şubesi
Hesap No: 256319

Akbank T.A.Ş.
Nişanca Şubesi
Hesap No: 10469-5

Yapı Kredi Bankası
Çemberitaş Şubesi
Hesap No: 2269-9

Ziraat Bankası
Beyoğlu Şubesi
Hesap No: 768

T. Ticaret Bankası
Nuruosmaniye Şubesi
Hesap No: 21345

«EKONOMİK VE SOSYAL YAYINLAR A.Ş.» adına, abone bedeline ilişkin, bankaya yatırdığınızı makbuzun (ve öğrenci iseniz, öğrenci kimliğinizin) fotokopisini, yukarıdaki abone formu ile birlikte lütfen, «Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi; Binbirdirek Mahallesi, Suterazisi Sokak, No. 6 / 2; 34400 Sultanahmet – İSTANBUL» adresine gönderiniz. Ya da şu numaraya Fax geçebilirsiniz: (0 – 212) 518 66 43 • Tel: 518 17 32

1989-1998... EFES PİLSEN VE SANAT...

1989 Herbie Mann (Konser) Jose Feliciano (Konser) **1990** Efes Pilsen Blues Festival I, Lezginka Halk Dansları Topuluğu (Gösteri) İstanbul Film Festivali (Çeşitli Sponsorluklar) **1991** Efes Pilsen Blues Festival II, İstanbul Film Festivali (Çeşitli Sponsorluklar) **1992** Efes Pilsen Blues Festival III, Olympia Brass Band (Konser) Evita (Müzikal) **1993** Efes Pilsen Blues Festival IV, Gizli Oturum (Oyun, İstanbul Devlet Tiyatrosu) İstanbul Film Festivali (Çeşitli Sponsorluklar) **1994** Efes Pilsen Blues Festival V, İstanbul Annendir Çocuğum (Sinema Filmi) Antigone (Oyun, Yunus Emre Kültür Merkezi) Nikah Kaçıldı (Oyun, Yunus Emre Kültür Merkezi) Swingle Singers (Konser), Kız Kulesi Aşıkları (Sinema Filmi) Çözümler (Sinema Filmi) İstanbul Film Festivali (Çeşitli Sponsorluklar) **1995-1996** Efes Pilsen Blues Festival VI, Bir Kadının Anatomisi (Sinema Filmi) Yerçekimli Aşklar (Sinema Filmi) Aşk Üzerine Söylenmemiş Her Şey (Sinema Filmi) Noel Baba ve Karun Hazineleri (Sinema Filmi) Bir Erkeğin Anatomisi (Sinema Filmi) Bir Şehir, Bir İnsan (Sinema Filmi) Mektup (Sinema Filmi) Akrebin Yolculuğu (Sinema Filmi) Yoluma Giderken (Sinema Filmi) Glub Glub (Oyun, Yllana Komedi Grubu) Viktor Pikaizen-Ahmet Kanneeci (Konser) Seneye Bugün (Oyun, Tiyatro İstanbul) Nereye Kadar (Oyun, Tiyatro İstanbul) Çetin Ceviz (Oyun, Tiyatro İstanbul) Eskimeyen Oyun (Oyun, Tiyatro İstanbul) Aktör Kean (Oyun, Tiyatro İstanbul) Avusturya-Macaristan Haydn Orkestrası/İdil Biret (Konser) Çöplük (Oyun, Tiyatro Studyosu) Matmazel Julie (Oyun, TOBAV) Hadi Öldürsene Canikom (Oyun, İstanbul Devlet Tiyatrosu) Olmayan Kadın (Oyun, İstanbul Devlet Tiyatrosu) Yeşil Papağan Ltd. (Oyun, İstanbul Devlet Tiyatrosu) Bina (Oyun, İstanbul Devlet Tiyatrosu) İlk Kadın (Oyun, İstanbul Devlet Tiyatrosu) Giğel Dolap (Oyun, İstanbul Devlet Tiyatrosu) Maymun Davası (Oyun, İstanbul Devlet Tiyatrosu) IV. Murat (Oyun, İstanbul Devlet Tiyatrosu) Kıyamet Sularında (Oyun, İstanbul Devlet Tiyatrosu) Kamyon (Oyun, İstanbul Devlet Tiyatrosu) İçerdikleri (Oyun, İstanbul Devlet Tiyatrosu) Yaşar Ne Yaşar Ne Yaşamaz (Oyun, İstanbul Devlet Tiyatrosu) Giydirici (Oyun, İstanbul Devlet Tiyatrosu) Abdülcanbaz (Oyun, İstanbul Devlet Tiyatrosu) Kardeş Sofrası (Oyun, AST) Bir Ceza Avukatının Anıları (Oyun, AST) Histeri (Oyun, Tiyatro Studyosu) İnadına Yaşamak (Oyun, AST) **1996-1997** Efes Pilsen Blues Festival VII, Otobüs (Oyun, AST) Oscar (Oyun, Tiyatrokare) Şaka Şaka (Oyun, Ali Poyrazoğlu Tiyatrosu) Kadınlardan Konuşalım (Oyun, İstanbul Devlet Tiyatrosu) 8 Kadın (Oyun, İstanbul Devlet Tiyatrosu) Babaannem Yüz Yaşında (Oyun, İstanbul Devlet Tiyatrosu) Orkestra (Oyun, İstanbul Devlet Tiyatrosu) Küheylan (Oyun, Hadi Çaman Yeditepe Oyuncuları) Kadı (Oyun, İstanbul Devlet Tiyatrosu) Yeni Baştan (Oyun, Tiyatro İstanbul) Hizmetçiler (Oyun, Tiyatro Oyunevi) Nihavend Mucize (Sinema Filmi) **1997-1998** Efes Pilsen Blues Festival VIII, Akrep (Oyun, AST) Sanat (Oyun, Tiyatro İstanbul) Eski Çamlar Bardak Oldu (Oyun, Ali Poyrazoğlu Tiyatrosu) Tosca (Opera, Devlet Opera ve Balesi) Yosma (Oyun, Dostlar Tiyatrosu) Söyleyeceklerim Var (Oyun, Gülniz Surur Tiyatrosu) Sen Beni Sevmiyorsun (Oyun, Yeditepe Oyuncuları) Karşık Pizza (Sinema Filmi) Avcı (Sinema Filmi) Antigone (Oyun, Tiyatro Oyunevi) Allahsızmarladık Cumhuriyet (Sadri Alışık Tiyatrosu) Küçük Bir İş İçin Yaşlı Bir Soytan Aranıyor (Oyun, İstanbul Devlet Tiyatrosu)

“Hayatın iki yüzü”

... bazıları yalnızca bir yüzünü yaşar.

OYAK SİGORTA